

Ulike kulturelle forståelser av kjønn

*Med et interseksjonelt blikk på rasialiserte
transpersoner i Norge*

Kristine Bue

**Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements
for the Degree of Master of Philosophy in
Gender Studies**

Centre for Gender Studies

University of Oslo

Blindern, Norway

24.11.2014

Innholdsfortegnelse

Forord.....	iv
Sammendrag	v
Abstract.....	vii
1. Innledning	1
1.1 Ulike forståelser av kjønn	1
1.2 Transpersoner i norsk kontekst	4
1.3 Forskningsspørsmål	6
1.4 Studiens oppbygning.....	7
2. Tidligere litteratur	8
2.1 Internasjonale forskningsbidrag	8
2.2 Skandinaviske forskningsbidrag	9
2.3 Norske forskningsbidrag.....	11
2.3.1 LHB-personer med etnisk minoritetsbakgrunn	13
3. Teoretisk bakteppe	14
3.1 Transteori	14
3.1.1 Heteronormativitet og homonormativitet.....	16
3.2 Interseksjonalitet	18
3.3 Critical race theory.....	19
3.3.1 Hvithetsnormativitet.....	20
3.4 Rasialiseringsteori.....	21
4. Metode	23
4.1 Valg av metodisk tilnærming	23
4.2 Forskningsdesign	24
4.2.1 Innsamling av data: Intervju	24
4.2.2 Intervjuguiden	25
4.3 Utvalget og utvalgsprosessen.....	26
4.3.1 Rekruttering av informanter	27
4.3.2 Utførelse av intervjuer	28
4.4 Forskerrollen	29
4.4.1 Inside og outside posisjon	30
4.5 Informantene	31
4.6 Analyseprosessen.....	32
4.6.1 Transkribering.....	32
4.6.2 Tilnærming til analysen	33
4.7 Etske hensyn og anonymisering.....	36

5.	Fra oppdagelse til gradvis åpenhet	37
5.1	«Komme ut»-metaforen	37
5.2	Barndommen	38
5.3	Puberteten.....	40
5.3.1	Om å tilpasse seg heteronormen.....	41
5.3.2	Seksuell forvirring.....	42
5.3.3	Ustabile familier	43
5.4	Forhandlinger i nære relasjoner.....	44
5.4.1	Støttende familier	45
5.4.2	Gradvise overganger.....	46
5.4.3	Dobbeltliv	48
5.5	Negative sanksjoner og utestengelse	50
5.5.1	Den psykiske volden	50
5.5.2	Fysisk vold og utestengelse	52
5.6	Sosiale nettverk	54
5.6.1	Venner og betydningsfulle andre.....	54
5.6.2	Rasialiserte nettverk	57
6.	Forhandlinger i møte med storsamfunnet.....	60
6.1	Møte med skolen	60
6.1.1	Mobbing	61
6.1.2	Andregjøring og marginalisering	63
6.1.3	Støtte og hjelp.....	66
6.2	Ulike utgangspunkt for gjennomføring av utdanning	67
6.3	Møte med arbeidslivet	69
6.3.1	Den vanskelige veien inn.....	69
6.3.2	Rasialisering og heteronormativitet på arbeidsplassen.....	73
6.3.3	Støttende møter på arbeidsplassen.....	76
6.4	Skeive miljøer og organisasjoner	77
6.4.1	Støtte og hjelp.....	77
6.4.2	Homonormativitet og rasialisering i det skeive miljøet.....	79
6.4.3	Manglende behov for fellesskap?.....	82
7.	Summen av store og små krenkelser	84
7.1	Psykisk helse	84
7.1.2	Angst og skam	85
7.1.3	Selv mordstanker, selvskading og rus	86
7.2	Krenkelsene som ikke rammer	87

8.	Kjønnsforståelser i det norske helsevesenet.....	89
8.1	Møte med psykologien og psykiatrien	89
8.2	Kjønnsbekreftende behandling i Norge	92
8.2.1	«Norske» transkjønn?	92
8.2.2	Informantenes møter med den «norske» modellen	94
8.2.3	Å komme gjennom «nåløyet»	94
8.2.4	«Født i feil kropp»-retorikk.....	96
8.2.5	Endring av juridisk kjønn og irreversibel kastrering.....	98
8.3	De avviste informantene	100
8.3.1	Ønsker ikke å søke behandling ved NBFT	102
8.4	Det norske (trans)kjønnede medborgerskapet.....	105
8.4.1	Økonomi, språk og ressurser.....	106
8.4.2	NBFT-paradokset.....	108
8.4.3	En uintendert konsekvens	109
9.	Konklusjon.....	113
10.	Litteratur	118

Forord

I de to årene jeg har jobbet med denne mastergraden har det skjedd veldig mye i forskningslandskapet vedrørende forskning om transpersoner i Norge. Det er spesielt to hendelser jeg vil trekke frem. Den første hendelsen var lanseringen av den første levekårsundersøkelsen blant transpersoner i Norge. I etterkant av lanseringen av rapporten ble det et hett samtaleemne blant flere av de oppmøtte at ingen rasialiserte transpersoner var representert i studien. Diskusjonen førte til at jeg landet på valg av tema for masterprosjektet, og startet et nært samarbeid med organisasjonen Skeiv Verden.

Den andre hendelsen var at jeg etter hvert ble en del av Fafo sin rapport om lhbt-personer i etnisk minoritetsgrupper. Rapporten ble den første offisielle rapporten på feltet i Norge, og ble også et samarbeidsprosjekt med Skeiv Verden. I prosjektet fikk jeg jobbe sammen med en av de fremste forskerne på innvandring og etnisitet, Olav Elgvin, og en av de som har forsket mest om lhb-personer, Arne Backer Grønningsæter. Et samarbeid jeg er veldig takknemlig for å ha fått lov til og være en del av.

Skeiv Verden har spilt en uvurderlig rolle i både Fafo-rapporten og mitt eget prosjekt, både når det gjelder rekruttering av informanter og tilgang til informasjon og hjelp. Jeg vil faktisk gå så langt å si at uten drahjelp fra prosjektlederne Isah Rakeem og Susanne Demou Øvregaard hadde nok ikke denne studien blitt noe av. Studien hadde i hvert fall ikke blitt noe av om det ikke var for alle de fantastiske informantene som har valgt å dele sine historier med meg.

Takk til mine to fantastiske veiledere Katrina Roen og Beret Bråten som har lest side opp og side ned, og gitt meg konstruktive tilbakemeldinger og pep talks. Takk til Azad, Rima og Marcela for god oversetting. Takk til STK (Senter for Tverrfaglig Kjønnforskning) for støtte og hjelp. En stor takk til Maja, Maria, Monica og Linn for fremdragende korrekturlesning. Takk til min sjef ved Senter for Likestilling, som har latt meg skrive på masteren til tross for at hun helst ville at jeg skulle være på jobb. Takk til min utrolig snille og tålmodige partner for all støtte og kjærighet.

Blindern, november 2014

Kris Bue

Sammendrag

Internasjonalt finnes det en rekke studier som tematiserer ulike kjønnsidentiteter i sammenheng med «rase»/etnisitet. I norsk sammenheng finner vi et fåtall studier som tar for seg levekår blant transpersoner, ingen av disse studiene sier noe om rasialiserte transpersoner alene. Denne studien er derfor den første som i norsk forskningssammenheng fokuserer utelukkende på kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet.

Det empiriske materialet i denne studien er basert på 13 dybdeintervjuer med fokus på informantenes livshistorier. Informantene ble rekruttert etter kriteriene «etnisk minoritetsbakgrunn», at de «mer eller mindre definerte seg innenfor transspekteret» og «bor i Norge». Kjønnsidentitetene varierer fra genderqueer, transkvinne, transmann, travesti til ladyboy. Aldersspennet er fra 19 til 50 år, hvorav de fleste er i 20års alderen. Geografisk bor de fleste i det sentrale østlandsområdet, men noen er også bosatt på Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge. De fleste av informantene har ikke-vestlig bakgrunn fra Sør-Amerika, Midtøsten og Sørøst-Asia. To har samisk bakgrunn, fire er adopterte.

Det teoretiske bakteppet er basert på transteori, interseksjonalitet, critical race theory og rasialiseringsteori. Tilnærming til analysen er inspirert av en modifisert versjon av grounded theory, hvor jeg har benyttet tematisk koding av datamaterialet. Analysen er delt inn i fire hovedtemaer: *Fra oppdagelse til gradvis åpenhet*, *Forhandlinger i møte med storsamfunnet*, *Summen av store og små krenkelser*, og *Kjønnsforståelser i det norske helsevesenet*. Bakgrunnen for denne inndelingen er at alle fire temaene på hver sin måte tar opp utfordringer knyttet til både kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet.

Hovedfunnene i denne studien peker mot at rasialiserte transpersoner møter en rekke utfordringer knyttet til kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet på alle samfunnsområder. Likevel fremgår det at informantene opplever langt grovere sanksjoner knyttet til kjønnsidentitet, sammenlignet med sanksjoner knyttet til rasialisering. Flere har opplevd psykisk og fysisk vold i familien, som følge av at de har «kommet ut» som trans. Likevel har flertallet av informantene møtt støtte og aksept etter hvert. I møte med skolen har de fleste av informantene opplevd mobbing, trakassering og ekskludering på bakgrunn av kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Noen få har opplevd andregjøring og marginalisering knyttet til «rase/etnisitet».

I møte med arbeidslivet kommer de rasialiserte diskrimineringsmekanismene noe tydeligere fram. Flere av informantene opplever veien inn i arbeidslivet som ekstra utfordrende. For informantene som kom til Norge i voksen alder oppleves veien inn i arbeidslivet som nærmest umulig, særlig om kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk ikke samsvarer. Disse informantene opplever en dobbeldiskriminering på bakgrunn av språk og kjønnsuttrykk. Informantenes møte med lhbt-organisasjonene og de skeive miljøene bærer preg av både homonormativitet og hvithetsnormativitet. Flere av informantene har ikke hatt interesse for å delta i disse miljøene ettersom de ikke føler tilhørighet med et hvitt «homomiljø».

I møte med den norske psykiatrien og psykologien finnes det få positive erfaringer. Dette gjelder spesielt for informantene som identifiserer seg hverken som kvinne eller mann. Kun to av informantene i denne studien har fått godkjent kjønnsbekreftende behandling ved den Nasjonale behandlingstjenesten for transseksualisme (NBFT). De fleste av informantene har gjennomført behandling illegalt eller i utlandet. Transpersoner som søker asyl kan blant annet ikke søke om kjønnsbekreftende behandling ved NBFT før de har hatt oppholdstillatelse i minst 3år. Dette skaper store økonomiske problemer for den enkelte.

Studien i sin helhet viser viktigheten av å inkludere perspektiver på «rase»/etnisitet når man studere levekår og livskvalitet blant transpersoner i Norge. Rasialiserte transpersoner møter dessuten en rekke særegne utfordringer som i stor grad er usynliggjort i de tidligere forskningsbidragene på transfeltet.

Abstract

Internationally there are a number of studies which address different gender identities in the context of "race"/ethnicity. In a Norwegian context on the other hand there are few studies dealing with the living conditions of transgender people, none of these studies say anything about racialized transgender people alone. This study is therefore the first in the context of Norwegian research that focuses exclusively on both gender identity and "race"/ethnicity.

The empirical material in this study is based on 13 in-depth interviews with a focus on life stories. Informants were recruited by the criteria "ethnic minority", that they "more or less defined themselves within the transgender spectrum", and that they are "living in Norway". The different gender identities vary from genderqueer, transwomen, transmen, travesty to ladyboy. The age range is from 19 to 50 years, most of which are 20 years of age. Geographical most of the informants live in the central eastern area, but some are also resident in Western Norway, Central Norway and Northern Norway. Most of the informants have non-western background from South America, Middle East and Southeast Asia. Two have Sami background, four are adopted.

The theoretical framework is based on transgender theory, intersectionality, critical race theory and racialization theory. The analysis is inspired by a modified version of grounded theory, with a thematic coding of the data. The analysis is divided into four main themes: *From discovery to gradually openness*, *Negotiations in the mainstream society*, *The sum of large and small offenses*, and *Gender in the Norwegian health care system*. The reason for this division is that all four themes in their own way discuss challenges related to gender identity and "race"/ethnicity.

The main findings of this study suggest that racialized transgender people face a number of challenges related to gender identity and "race"/ethnicity in all areas of society. Yet it appears that the informants experience far rougher sanctions related to gender identity, compared with sanctions related to racialization. Some have experienced psychological and physical violence in the family, as a result of "coming out" as transgender. Yet the majority of the informants have met support and acceptance gradually. Faced with the educational system, most of the informants experienced bullying, harassment and exclusion on the basis of gender identity and

gender expression. A few have experienced marginalization linked to "race/ethnicity".

Several informants experienced their way into working life as extra challenging. Informants who came to Norway as adults experience it to be almost impossible, especially if gender identity and gender expression does not match. These informants experience double discrimination on the basis of language and gender expression. The interviewees' meeting with LGBT organizations and the queer communities are characterized by both homonormativity and white normativity. Several informants have not had interest in participating in these environments because they do not feel affinity with a white "gay community".

Faced with the Norwegian psychiatry and psychology, there are few positive experiences. These meetings are characterized by lack of both knowledge and understanding. This is especially for the informants who identify themselves as neither male nor female. Only two of the interviewees in this study have been approved for gender reassignment treatment at the National treatment service for transsexualism (NBFT). Most of the informants have been forced to undertake treatment illegally or abroad. Transgender people seeking asylum may not apply for gender reassignment treatment at NBFT before they have had a residence permit for at least 3 years. This creates major financial problems for the individual.

The overall study shows the importance of including perspectives on "race"/ethnicity when studying living conditions and quality of life among transgender people in Norway. Racialized transgender people [meet] some specific challenges which are largely invisible in the previous research contributions in [the] field of transgender research in Norway.

1. Innledning

Funnene som presenteres i denne studien kan på den ene siden si noe om en liten del av et større komplekst felt. Rasialiserte personer som bor i Norge består av mange nasjonaliteter og religiøse grupper, likevel er ikke fokuset i denne oppgaven å problematisere hverken nasjonaliteter eller religion. Hovedfokuset ligger på utfordringer knyttet til informantenes kjønnsidentitet og hvordan dette henger sammen med «rase»/etnisitet. Derfor har det å begrense studien til bestemte religiøse tilknytninger ikke vært hensiktsmessig, i stedet har fokuset ligget på å inkludere variasjon både blant ulike kjønnsidentiteter og «rase»/etnisitet. Dette henger på den andre siden sammen med et større bilde av ulike kulturelle forståelser av kjønn. Et hovedpoeng i denne studien er, som tittelen tilsier, å undersøke hva som skjer i møte mellom ulike kulturelle forståelser av kjønn. Jeg vil derfor gi en kort introduksjon av et mindre utvalg av de mest kjente kulturelle forståelsene av kjønn, og vise hvordan de er knyttet til både kultur og religiøse tradisjoner i ulike samfunn verden over. Deretter vil jeg flytte fokuset mot norsk kontekst og situasjonen for transpersoner i Norge i dag. Til slutt vil jeg redegjøre for forskningsspørsmålene i denne studien og si noe kort om strukturen i oppgaven.

1.1 Ulike forståelser av kjønn

Det finnes ifølge Dalas Denny (1997) mer enn 30 ulike måter å forstå kjønn på verden over. I asiatisk og latinamerikansk kontekst er Indias *hijraer*, Thailands *kathoyer* (ladyboy) og Brasils *travestier* de mest kjente eksemplene på såkalte «kjønnsoverskridere». Disse kjønnsforståelsene har lange tradisjoner innen både religiøse og kulturelle tradisjoner. I nord-amerikansk og europeisk kontekst finnes noen eksempler på kjønnsoverskridere, men slike fenomener har i større grad blitt stemplet som unormal, syk eller syndefull. I en rekke «ikke-vestlige» kulturer har man i større grad verdsatt kjønnsoverskridende adferd som skiller seg fra majoriteten og gitt individene en sosial rolle med bestemte oppgaver som er tilpasset individets karaktertrekk og egenskaper (Benestad & Almås, 2001).

I India ble det i 2005 vedtatt å innføre en tredje kjønnskategori (E) for *eunuch* (evnukk) i pass og offentlige dokumenter (Sharma, 2012). Bakgrunnen for avgjørelsen var å inkludere Indias hijraer. Ordet hijra betyr evnukk eller hermafrodit

og brukes om «menn som er som kvinner» og som har gjennomgått nirvana (kastriering) eller er intersex¹ (Nanda, 1999). Den impotente mannen regnes som «ubrukkelig» i Indisk tradisjon, men kan transformeres til noe positivt gjennom å praktisere *alkimisme*². Hijraer kan delvis forstås innenfor dette tankesettet. I hinduismen kan guddommer opptre som begge kjønn eller som kjønnelig ambivalente, slik som Shiva, Vishu og Krishna (Nanda, 1999). I tantriske sekter kan den store guddommen forstås som hermafroditt, og gir hijraene en viss religiøs legitimitet. Hijraene kan videre forstås som en religiøs gruppe, sterkt knyttet til gudinnen Bahuchara Mata, en av mange versjoner av den indiske Mother Goddess. Hijraer har i hovedsak levd av å utføre religiøse danser, velsignelse av nyfødte barn og nygifte ektepar.

I buddhistisk tro finnes det flere skrifter som viser opptil fire kjønn: Kvinne, mann, *ubhatobuanjanaka* (hermafroditt – «ekte» kathoey) og *pandaka* (person som har et forhold til en mann og føler seg som kvinne) (Totman, 2003). En kathoey kan forstås som en blanding av *ubhatobuanjanaka* *pandaka*. Ifølge buddhistisk tro er man kathoey fra fødselen av. Tilstanden forstås som et resultat av dårlig karma fra et tidligere liv, ved at man har brutt seksuelle skikker og regler. Likevel regnes ikke det å «skifte» kjønn som en synd. Derimot hevdes det at de fleste mennesker en eller annen gang i sitt liv har brutt med heteroseksuelle tabuer, og at man derfor har opplevd å bli gjenfødt som kathoey. Ettersom man aldri vet når eller hvor mange ganger man selv vil bli gjenfødt som kathoey, skal man derfor alltid behandle kathoeys med respekt og barmhjertighet (Totman, 2003). I likhet med hijraene har kathoeys en lang tradisjon for å livnære seg gjennom dans og underholdning ved feiring av store begivenheter. De senere årene har såkalte «ladyboy cabarets» blitt brukt for å markedsføre thailandsk kultur som eksotisk og unik for vestlige turister (Käng, 2012).

Travesti er ikke bare et kjent fenomen i Brasil, men er datert tilbake til begynnelsen av 1900-tallet i store deler av Sør-Amerika (Vartabedina, 2014). På 1940-tallet spilte travestiene i Brasil, i likhet med kathoyene, en sentral rolle i underholdningslivet med «dance the travesti». I tillegg har karnevalene åpnet opp for

---

¹ Intersex er et paraplybegrep for mange ulike tilstander som gjelder for personer som er født med uklare kjønnskarakteristika. Det betyr at barna ofte ikke kan beskrives som gutt eller jente ved fødselen (LHBT-Senteret, 2014).

² Alkymi brukes i naturvitenskap som navn på kjemi fra Aleksandria på -300-tallet til 1700 tallet. Utøverne ble kalt alkymister, og de bygget på forestillinger om elementer innført av Aristoteles (Haraldsen & Pedersen, 2013).

å gi ikke-normative kjønnsuttrykk rom i offentligheten. De tidlige forståelsene av travestier ligger tett opp mot det man i vestlig kontekst kaller for transvestitter³ eller cross-dressere, og hadde langt mer positive konnotasjoner enn det har i dag (Vartabedina, 2014). Etter militærkuppet i 1964 ble travestienes popularitet og respekterte artistrolle kraftig redusert, og etter 20 år med militært diktatur ble travestienes omdømme endret til å gi assosiasjoner til kriminalitet, sexarbeid, narkotika og senere HIV/AIDS (Vartabedina, 2014).

I vestlig kontekst er de kulturelle forståelsene av kjønn basert på en *tokjønnsmodell*, som tar utgangspunkt i at det kun eksisterer to biologiske kjønn: Kvinne og mann (Herdt, 1994). Den vestlige forståelsen av kjønn beskriver videre de to kjønnene som «gitt, uforanderlig og dikotomiske» (Nanda, 1999). Ifølge Denny (1997) har den kristne kirke nærmest utslettet alle eksempler på kjønnsoverskridelser fra Bibelen og vestens historie. Kjønnsoverskridende adferd har først og fremst forekommet i det skjulte. Likevel finnes det noen få historiske funn som beskriver såkalt «kjønnskryssing» i vestlig kontekst. Under Elisabeth I av England (1533 - 1603) var det blant annet forbudt for kvinner å delta i teaterstykker, unge gutter ble derfor tvunget til å ta de kvinnelige rollene (Bullough & Bullough, 1993). Kastrering av de unge guttene var på den tiden en legitimert praksis i store deler av Europa, og ble benyttet for å forhindre at talentfulle unge gutter skulle komme i stemmeskiftet og miste sin lyse stemme (Judd, 1988). Et annet eksempel er hentet fra sirkusene i Nord-Amerika og Europa, hvor det var vanlig å vise frem transkjønnede og intersex-personer som underholdning (Fielder, 1978). I Nederland finnes det flere historiske eksempler fra Middelalderen på kvinner som levde som menn for å kunne delta i militæret. Det mest kjente eksempelet er heltinnen og helgenen Jeanne d'Arc (Bullough & Bullough, 1993; Dekker & Pol, 1989).

Begrepet «transseksuell» ble første gang introdusert av den tyske legen og sexologen Magnus Hirschfeld i 1923, men det er den amerikanske sexologen David O. Cauldwell (1897 – 1959) som har fått æren av og bruke begrepet slik vi kjenner det i dag. Det er likevel sexolog og endokrinolog Harry Benjamin (1885 – 1986), som er mest kjent for sitt kliniske arbeid med transseksuelle (Ekins & King, 2001). Tilfeller av transkjønnet oppførsel har i vestlig kontekst siden 1900-tallet, som tidligere nevnt, blitt behandlet som psykologiske diagnoser og ble i mange år sett på

---

³ *Transvestitt* forstås her som en person som av og til ønsker å opptre som det «motsatte» kjønn, gjennom helt eller delvis å kle seg slik (LHBT-Senteret, 2014).

som en «sykdom» som kunne «kureres» gjennom kjønnsbekreftende behandling (Denny, 1997). Denne formen for kjønnet assimilering har de senere årene blitt sterkt kritisert av transpersoner verden over. Flere transaktivister har tatt til ordet for at kirurgi og hormonell behandling ikke bør være et krav for å få endret kjønnsstatus i pass og offentlige dokumenter, noen har etterspurt muligheten for en tredje kjønnskategori, mens andre har stilt seg kritiske til kravet om «passering⁴» (Denny, 1997). Kritikkk av dagens diagnostisering av transpersoner og hvordan den fører til mer sykeliggjøring enn hjelp har blitt løftet opp. Det kommer tydelig fram i den siste utgaven av World Professional Association for Transgender Health's (WPATH) *Standards of Care*, versjon 7 (2011), hvor det slås fast at «transseksuelle, transkjønnede og ikke-kjønnsnormative personer har å gjøre med variasjon, ikke patologi». Man har med andre ord sett at diagnostiseringen og sykeliggjøringen av transpersoner ikke er med på å bedre situasjonen for den enkelte, men i stedet fører til ytterligere stigma og fremmedgjøring.

WPATH's Standard of Care (2011) ble i forkant av den syvende versjonen oppfordret til å se forbi vestlige perspektiver på transrelaterte utfordringer og forståelser av kjønn, og anerkjenne at fordommer mot transpersoner som et globalt fenomen (Winter, 2009). Fra et asiatisk perspektiv ble det viktig å inkludere ikke-kjønnsnormative personer (gender identity variant people). Bakgrunnen for dette var at mange asiatiske former for kjønnsoverskridelse ikke passer inn i de vestlige etablerte kategoriene som transseksuell og transperson. Videre påpekes det at helsesituasjonen for en del asiatiske land er en helt annen enn i vestlige land (Winter, 2009). WPATH ble dermed oppfordret til å inkludere asiatiske forståelser av kjønn og på den måten også inkludere og tematisere «rase»/etnisitet (se kapittel 3 for grundigere begrepsavklaring).

1.2 Transpersoner i norsk kontekst

Norske kulturelle forståelser av kjønn baserer seg i stor grad på vestlige forståelser av kjønn, men ser ut til å henge litt etter når det gjelder rettigheter og muligheter knyttet til ikke-normative kjønnsidentiteter (Folgerø & Hellesund, 2009). Likevel har det de siste årene begynt å skje en endring både i forskningssammenheng og i

---

⁴ Å «passere» vil her si at man oppfattes av omgivelsene som det kjønnet man identifiserer seg som (LHBT-Senteret, 2014).

samfunnet. Flere transpersoner har de siste årene vært åpne om sine opplevelser i mediebildet, organisasjoner som tidligere har jobbet med rettigheter for lesbiske, homofile og bifile (lhb) har i tillegg begynt å sette transpersoners rettigheter på dagsorden. TV-serier som «Jentene på Toten» (2010) og «Født i feil kropp» (2014) har dessuten satt i gang en samfunnsdiskusjon i den generelle delen av befolkningen. Da den første offisielle levekårsundersøkelsen blant transpersoner i Norge kom i 2013 (Van der Ros, 2013), satte den den forrige regjeringen ned et utvalg som skulle evaluere og gjennomgå det norske tilbudet for kjønnsbekreftende behandling ved Rikshospitalet. Bakgrunnen for dette hang sammen med at rapporten viste at mange er sterkt misfornøye med tilbudet slik det er i dag (Van der Ros, 2013). I 2014 vedtok den samme regjeringen en ny diskrimineringslov som gir vern mot diskriminering på bakgrunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2014). En milepel i norsk sammenheng for å bedre levekår og livskvalitet for transpersoner.

I 2013 kom den første offisielle levekårsrapporten blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (lhbt) i etnisk minoritetsgrupper (Elgvin, Bue, & Grønningsæter, 2013). «Rase»/etnisitet, seksuell orientering og kjønnsidentitet ble for første gang tematisert i norsk forskning. Rapporten ble et viktig bidrag for å tematisere rasisme i de skeive miljøene i Norge. Et tema som lenge hadde vært tabubelagt og i liten grad tatt opp av de største aktørene i lhbt-miljøene. Til tross for at rasismedebatten ikke var ny i de skeive miljøene, var det nye denne gangen at debatten fikk offentlig oppmerksomhet utenfor det skeive miljøet. Debatten utviklet seg til å bli en del av den offentlige rasismedebatten gjennom medier som NRK, Dagbladet og Aftenposten. Videre engasjerte antirasistiske organisasjoner som Antirasistisk Senter, Minotenk, Kirkens Bymisjon og lhbt-organisasjonen Skeiv Verden seg i debatten. Diskusjonene i media ledet til at majoritetsorganisasjonene som Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH) og Skeiv Ungdom for alvor satte rasisme i det skeive miljøet på agendaen.

Både de nasjonale og de internasjonale kulturelle forståelsene av kjønn har betydning for informantene i denne studien. Til tross for at det her hovedsakelig fokuseres på informantenes møte med norske forståelser av kjønn bærer fortellingene deres også preg av andre kulturelle kjønnsforståelser. De ulike kulturelle kjønnsforståelsene har dessuten betydning for hvordan informantene definerer og

forstår sin egen kjønnsidentitet, hvordan familien møter dem og ikke minst hvordan de opplever møte med det norske helsevesenet.

1.3 Forskningsspørsmål

Hensikten med denne studien har vært å belyse det er å være rasialisert transperson i Norge i dag (se kapittel 3 for grundigere begrepsavklaring). Gjennom informantenes livshistorier ønsker studien å belyse hvilke utfordringer den enkelte har møtt på og de ulike mestringsstrategiene informantene har brukt. Ettersom temaet i liten grad er belyst i norsk forskningssammenheng har det vært viktig å ha en eksplorerende tilnærming til forskningsprosessen og analysen. Min problemstilling har derfor vært et åpent og relativt stort spørsmål, og lyder som følger:

- *Hvordan er levekår og livskvalitet for transpersoner med etnisk minoritetsbakgrunn i Norge?*

Med underspørsmålene:

- *Hvilke muligheter har personene hatt for å leve ut sin kjønnsidentitet?*
- *Hvilke utfordringer og hindringer har personene erfart, og hvilke strategier har de benyttet for å overkomme disse utfordringene og situasjonene?*
- *Hvor fant de støtte, hjelp og ressurser?*

Som nevnt over startet jeg med en stor og omfattende problemstilling, ettersom temaet har blitt lite skrevet om i norsk forskning. Senere har jeg spisset problemstillingen til å fokusere på hvilke utfordringer og strategier informantene forteller om i forhold til egen kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet. I tråd med tidligere forskning og teoretisk bakteppe (se kapittel 2 og 3) har det kommet frem i analysen av datamaterialet at informantenes hverdag i stor grad styres av utfordringer knyttet til deres transstatus og til deres rasialiserte/etniske status. Gjennom et interseksjonelt perspektiv (se delkapittel 3.2) har jeg derfor avgrenset problemstillingen til å se på hvilke utfordringer informantene møter knyttet til kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet innenfor fire hovedtemaer: 1) *Selverkjennelse og åpenhet*, 2) *Forhandlinger i storsamfunnet*, 3) *Summen av små og store krenkelser*, og 4) *Kjønnsforståelser i det*

norske helsevesenet. Hovedtemaene har blitt dannet ved hjelp av en tematisk koding med inspirasjon fra grounded theory, og danner grunnlaget for kapitlene i analysen.

1.4 Studiens oppbygning

Denne studien er inndelt i 9 kapitler. *Kapittel 2* begynner med et innblikk over tidligere internasjonal litteratur på feltet. Videre redegjøres det for nordisk relevant litteratur, og til slutt fremstilles den norske litteraturen som er gjort på feltet. I *kapittel 3* gjøres det rede for det teoretiske bakteppet for analysen, samt begrepsavklaringer. I dette kapitlet presenteres fire teoretiske retninger, som alle har tilknytning til et postmodernistisk tankesett: Transteori, interseksjonalitet, critical race theory, og rasialiseringsteori. *Kapittel 4* fokuserer på metode. Her redegjøres det for valg av metodisk tilnærming, forskningsdesign, utvalget og utvalgsprosessen, forskerrollen, analyseprosessen og etiske hensyn. I *kapittel 5* presenteres de første funnene i analysen. Her gis et innblikk i informantenes selverkjennelseprosess, forhandlinger i nære relasjoner som familie, venner og etnisk nettverk. I tillegg til å vise ulike mestringsstrategier for å leve ut sin kjønnsidentitet. I *kapittel 6* presenteres informantene forhandlinger i møte med storsamfunnet med utgangspunkt i informantenes erfaringer med skolen, arbeidslivet og lhbt-organisasjonene. I *kapittel 7* vises det til hvordan informantenes erfaringer fra de foregående analysekapitlene påvirker deres psykiske helse. I *kapittel 8* presenteres informantenes møte med helsevesenet med utgangspunkt i psykiatrien og psykologien, og transrelatert helsehjelp ved Rikshospitalets Nasjonale behandlingstjenesten for transseksualisme. I det *avsluttende kapitlet* oppsummeres studiens hovedfunn gjennom refleksjon av oppgaven som helhet.

2. Tidligere litteratur

2.1 Internasjonale forskningsbidrag

Internasjonalt finnes det en rekke forskningsbidrag hvor både kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet på ulike måter problematiseres. De fleste av disse er kvantitative surveyundersøkelser, men det finnes noen få kvalitative studier som viser til et mer dyptgående empirisk materialet. De kvalitative undersøkelsene er hentet fra britisk og nord-amerikansk forskning, mens det blant de kvalitative studiene i tillegg finnes eksempler fra Canada.

I Xavier (2000) sin surveyundersøkelse blant transpersoner i Washington var 94 prosent av informantene rasialiserte, hovedsakelig afro-amerikanere og latinamerikanere. Studien dekker et stort område av informantene sitt liv og tar for seg områder som skolegang, jobbsituasjon, inntekt, helsesituasjon, tilgang på transrelatert helsehjelp, psykisk helse, HIV/AIDS og boligsituasjon. Studien viser høye tall både når det gjelder selvmordsrate, lav inntekt og alkoholproblemer, i tillegg har 40 prosent ikke fullført videregående skole.

I en annen amerikansk surveystudie av Erich, Tittsworth, og Kersten (2010) sammenlignes hvite og rasialiserte transpersoners livskvalitet og støttende nettverk. I denne studien kommer det fram at rasialiserte transpersoner rapporterte lavere nivå av utdannelse, inntekt og helsestatus. Likevel finner forskerne ingen signifikant forskjeller mellom de rasialiserte og hvite transpersonene når det kommer til livskvalitet. Dette kan ha sammenheng med at de rasialiserte transpersonene rapporterte høyere nivå av støtte fra venner og betydningsfulle andre.

I en studie av Erich, Tittsworth, og Meier (2010) undersøkes diskriminering av rasialiserte transpersoner basert på etnisitet og kjønnsidentitet. Studien viser at informantene først og fremst møter diskriminering på bakgrunn av deres transstatus. Likevel kommer det fram at diskriminering knyttet til «rase»/etnisitet oftere var relatert til informantenes livskvalitet. Studien viser med andre ord at både «rase»/etnisitet og transstatus er viktige variabler å undersøke i studier som ønsker å si noe om rasialiserte transpersoner livskvalitet.

Rosario (2004) har gjort en intervjustudie blant latinamerikanske transpersoners som selger sex. I studien viser hun hvordan kjønnsidentitet, kjønnsroller, seksuelle objekter og seksuelle mål ofte blandes sammen. Videre undersøker hun hvordan denne sammenblandingen forholder seg til «rase»/etnisitet.

Studien viser at på den ene siden kan kjønnsidentitet og familiens «rase»/etniske bakgrunn føre til fiendtlighet og i noen tilfeller vold. På den andre siden finner Rosario eksempler der familieband betyr mer enn informantenes kjønnsidentitet, noe som fører til at familien aksepterer informantenes transidentitet.

Giwa og Greensmith (2012) har gjennomført en kvalitativ studie der de har undersøkt rasialiserte relasjoner og rasisme i lhbtq-miljøer i Canada. Studien viser at det finnes en bredere systematisk rasisme infiltrert i lhbtq-miljøene, som fører til en usynliggjøring av rasialiserte lhbt-personers levde erfaringer. For informantene i denne studien oppleves det for de fleste som viktig å adressere den rasismen de opplever. Forfatterne av artikkelen påpeker videre at temaer som «rase» og rasisme i stor grad er fraværende i foreliggende forskning om lhbt-personer. Deres studie viser dessuten at slike temaer er høyst viktige aspekter å fremheve. Et argument som ligger til grunn for denne studien.

Singh og McKleroy (2010) undersøker i sin kvalitative studie rasialiserte transpersoner evne til å håndtere traumatisk livshendelser. Studien finner seks ulike felles temaer for de elleve informantene: Stolthet knyttet til kjønnsidentitet og etnisk/rasialisert identitet, forhandling og anerkjennelse av kjønn og etnisk/rasialisert undertrykkelse, forhandlinger i relasjon til familie, tilgang til helsetjenester og økonomiske ressurser, forbindelse til et rasialisert transmiljø, og dyrking av spiritualitet og håp for fremtiden. Gjennom de seks temaene viser Singh og McKleroy (2010) at rasialiserte transpersoner forhandler et mangfold av identiteter som historisk har blitt sett som marginaliserte, og understreker derfor at praksiser som møter overlevende som har opplevd traumatiske livshendelser må adressere slike problemstillinger.

2.2 Skandinaviske forskningsbidrag

I nordisk sammenheng foreligger det i dag kun et fåtall forskningsbidrag som tar for seg rasialiserte lhbt-personer. I det meste av forskningen er transpersoner enten helt fraværende eller kun tildelt en liten rolle sammenlignet med lhb-informantene.

Et eksempel er Darj, Nathorst-Böös, og Jarl-Åberg (2011) sin studie, som er en kvalitativ intervjustudie med ni lhbt-personer som lever i familier med hedersnormer i Sverige. En av informantene i denne studien er trans. Studien tar for seg tre hovedtemaer: Å vokse opp med hedersnormer, vold, og støtte og hjelp. Funn i

studien vise at mange opplever at dere vilje og behov underordnes kollektivet og at familien mange ganger familiens ære fremfor informantenes velstand. Homofobi og transfobi kommer til uttrykk i familiene gjennom at de uttaler at lhbt-personer er syke, unormale og bør straffes. Flere av informantene i studien har opplevd sterk kontroll og vold, noe som gjerne eskalerer når familien får vite om deres lhbt-identitet. Mange har forsøkt å skjule sin lhbt-identitet for familien ved å leve et dobbeltliv, hvor de kun er åpne for noen få utvalgte.

Det finnes noen flere nordiske forskningsbidrag som fokuserer på transpersoners levekår, men disse studiene tar i liten grad opp temaer som «rase»/etnisitet og kultur. I en svensk studie gjort av Darj, Pielh, og Hjelte (2013) tar for seg lhbtq-personers møte med den svenske idretten. Studien er en kvalitativ studie basert på 25 intervjuer og 15 fortellinger fra lhbtq-personer som selv har skrevet om tematikken. For transpersonene i studien er det i hovedsak idrettens kjønnsdeling i regelverk, normer og garderober som kommer frem som mest problematisk. Den kjønnsdelte laginndelingen fører til at transinformantene i studien i stor grad utestenges ettersom de ikke tillates å delta i rett kategori eller blir tvunget inn i en kjønnskategori de ikke føler seg bekvem i.

I Ungdomsstyrelsen (2010) sin kvalitative rapport om helse blant unge lhbt-personer legges det vekt på syv hovedtemaer: De unges motstandsstrategier, psykososialt velbefinnende og utsatthet, hatvold, heder, arbeidsliv, og unge transpersoner. Studien viser at unge transpersoner systematisk utsettes for stigmatisering og usynliggjøring som er knyttet til heteronormative forestillinger om kjønn. Videre viser studien at unge transpersoner ofte opplever psykisk uhelse i perioden før de finner ut av hvem de er. Å få begreper og ord om kjønnsidentitet og trans kan oppleves som lettende, men fører med seg nye problemer. Krenkelser, vanskeligheter med familien, uforstående omgivelser og lang ventetid på kjønnsbekreftende behandling oppleves som psykisk belastende. Innen skole og yrkesliv er erfaringene varierte avhengig av kunnskapen lærere og arbeidsgivere har. Helsevesen som jobber med transrelatert behandling oppleves dessuten som utilfredsstillende og flere har erfaringer med å bli møtt på en dårlig måte.

2.3 Norske forskningsbidrag

I norsk sammenheng finnes det bare en studie som inkluderer rasialiserte transpersoner. Denne studien ble gjennomført av Elgvin m.fl. (2013) og er en kvalitativ levekårsstudie blant 26 lhbt-personer med etnisk minoritetsbakgrunn. 5 av disse informantene er transpersoner. Studien er den første hvor transpersoner med etnisk minoritetsbakgrunn blir kartlagt i Norge. I likhet med den svenske studien over kommer det fram at mange opplever negative sanksjoner fra familien fordi de er lhbt. Videre viser denne studien at informantene opplever det som vanskelig å komme inn i skeive majoritetsmiljøer, der hvite nordmenn dominerer. Studien viser at transpersoner opplever noen særskilte helseutfordringer knyttet til deres kjønnsidentitet og at mange uttrykker mangler ved dagens behandlingstilbud for transseksualisme. Rapporten drøfter til slutt fenomenet skeiv migrasjon, noe det ikke tidligere er skrevet om i norsk sammenheng. Til tross for at denne studien er den første som kartlegger transpersoner med etnisk minoritetsbakgrunn, er utvalget relativt lite sammenlignet med lhb-informantene.

Det finnes kun en offisiell rapport som har kartlagt transpersoners levekår i Norge (Van der Ros, 2013). Studien baserer seg på fokusgruppeintervjuer gjennomført med totalt 19 informanter, men ingen av informantene har etnisk minoritetsbakgrunn. Studien presenterer to hovedfunn: Det første er mangelfull kunnskap om og lite forståelse for kjønnsidentitetstematikk på alle arenaer som skolen, arbeidsplassen, familie, helsevesenet og andre offentlige institusjoner. Mangel på kunnskap har dessuten alvorlige følger som intoleranse og transfobiske holdninger som kan føre til diskriminering, trakassering, utestengelse og stigmatisering. Det andre handler om utilstrekkelig transkompetanse blant helsepersonell i helsevesenet. Studien viser i tillegg at langt flere enn de få som får diagnosen transseksualisme, har behov for transrelaterte helsetilbud.

I en landsdekkende studie av holdninger til lhbt-personer (Anderssen & Malterud, 2013) ble informantene for første gang spurt om holdninger til transpersoner. Studien viser at et flertall har nøytrale eller positive holdninger til transpersoner. Det er likevel et fåtall som kjenner noen som er trans. Andel med generelle negative holdninger til transpersoner varierte mellom 11-33%, mens det for lesbiske og homofile var 5-28%, og 6-31% for bifile. Andelen negative holdninger til transpersoner ligger med andre ord høyere enn for de seksuelle minoritetene. Studien

fant at de mest negative holdningene var blant menn og deres holdninger til transpersoner som fikk tillagt mann ved fødselen. Studien sier derimot ingenting om holdninger innad i skeive miljøer, og benytter seg ikke av variabler som kan si noe om «rase»/etnisitet. Likevel er studien interessant fordi den viser at det er klare kjønnsforskjeller når det gjelder negative holdninger til transpersoner.

Det finnes i tillegg noen relevante masteroppgaver, to fra Universitetet i Oslo og tre fra Universitetet i Bergen (Eriksen, 2007; Isaksen, 2011; Kaltenborn, 2003; Lerøy, 2010; Rasmussen, 2005; Sørlie, 2013). Marit V. Rasmussen (2005) er en kvalitativ intervjustudie gjort blant 16 informanter som ble rekruttert ut fra at de hadde et «spesielt forhold til kjønn». I studien undersøker hun hvordan kjønn blir selvfølgegjort og usynliggjort gjennom performative praksiser ved å studere transkjønn i Norge. Ved å trekke paralleller til ikke-vestlige forståelser av kjønn og eksempler på kjønnsoverskridere viser hun hvordan informantene kommer i konflikt med behandlingstilbudet ved GID(gender identity disorder)-klinikken (nå: Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme). Til tross for dette hadde ingen av informantene etnisk minoritetsbakgrunn.

Anniken Sørlie (2013) undersøker i sin studie hvorvidt irreversibel kastrering av transpersoner begrenser retten til kjønnsidentitet og selvbestemmelse over egen kropp, og om dette er et nødvendig vilkår for endring av juridisk kjønn i Norge sett opp mot et menneskerettighetsperspektiv. Hvordan irreversibel kastrering oppleves for transpersoner som er oppvokst i ikke-vestlige land problematiseres ikke.

I Lerøy (2010) sin studie undersøkes ulike kjønnsforståelser i organisasjonene Landsforeningen for lesbisk, homofile, bifile og transpersoner (LLH) og Harry Benjamin Ressurssenter (HBRS). Studien viser at de to organisasjonene står ganske splittet når det kommer til bruk av begreper knyttet til transpersoner og transseksuelles situasjon.

Benedicte Kaltenborn (2003) sin studie er en kvalitativ studie om *Fa'afafiner* i Samoa. Studien tar for seg tre hovedtemaer: Hvordan Fa'afafiners kjønnsidentitet kan forstås som en sosial rolle, hvilke kriterier som fremstår som viktige for å definere Fa'afafiners kjønnsidentitet, og hvilke holdninger Fa'afafiners møter blant andre i Samoa. Denne studien er interessant fordi den problematiserer ikke-vestlige forståelser av kjønn, men mangler et tydelig fokus på levekår og livskvalitet. Eirin W. Isaksen (2011) sin studie er en kvalitativ studie om lover, politikk og sosial endring for seksuelle og kjønnede minoriteter i Nepal. Studien tar utgangspunkt i ny

politikk og etableringen av diskrimineringsvern for lhbt-personer (deriblant innføring av en tredje kjønnskategori). Denne masteroppgaven er interessant fordi den viser til ulike kulturelle forståelser av kjønn, og til en viss grad problematiserer hva som skjer i møte mellom vestlige og ikke-vestlige forståelser av kjønn. Til tross for dette sier ingen av de to oppgavene noe om hvordan det er å være transperson med etnisk minoritetsbakgrunn i et vestlig land.

2.3.1 LHB-personer med etnisk minoritetsbakgrunn

Det finnes i tillegg noen få interessante forskningsbidrag om lhb-personer problematiserer utfordringer knyttet til ikke-normativ adferd og «rase»/etnisitet. Et eksempel er Grønningsæter og Nuland (2009) sin kvalitative intervjustudie blant lesbiske og homofile samer. Studien viser fire gjennomgående temaer: Tausheten om homoseksualitet i det samiske miljøet, sterke religiøse innslag, tilhørighet til flere identiteter, og utstøting og ekskludering.

En annen er Moseng (2003) sin studie av lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn. Dette var den første offisielle studien om temaet før den nye studien om lhbt-personer i etniske minoritetsgrupper, nevnt over, kom. I denne studien kommer det fram at man i studier av etniske minoriteter ikke må se seg blind på religion som forklaringsfaktor. Et annet poeng er at lesbiske og homofiles livssituasjon ikke må forstås på bakgrunn av kultur og religion som overordnede abstrakte størrelser, og at man ikke fremstiller homoseksualitet i en ikke-vestlig kontekst som et monolittisk fenomen.

I tillegg finnes det to masteroppgaver (Narvesen, 2010; Øvregaard, 2013), en fra Universitetet i Oslo og en fra Høgskolen i Oslo, som undersøker hvordan det er å være lesbisk og homofil med minoritetsbakgrunn og muslimsk bakgrunn. Øvregaard (2013) fokuserer på livssituasjonen til unge homofile med minoritetsbakgrunn ved å benytte Erwin Goffmans stigmatteori, mens Narvesen (2010) er inspirert av både queerteori, interseksjonalitet og Pierre Bourdieus begreper doxa og symbolsk vold. De to masteroppgavene er interessante ettersom de på ulike måter studerer forholdet mellom seksuell orientering og «rase»/etnisitet.

3. Teoretisk bakteppe

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for det teoretiske bakteppet som har vært med å forme analysen av empirien. Ettersom dette feltet er lite forsket på tidligere har jeg som tidligere nevnt benyttet grounded theory som utgangspunkt for min analyse. Det teoretiske grunnlaget i grounded theory skal ifølge Charmaz (2006) ikke brukes til å belyse spesifikke hypoteser, men er ment som en introduksjon til leseren for bedre å forstå argumentene som kommer i analysen. I tråd med Barnett (2011) har ikke denne studien ett teoretisk standpunkt, men berører flere ulike teoretiske perspektiver. Bakgrunnen for dette er at det i liten grad finnes noe teoretisk grunnlag som dekker temaet i denne studien. Jeg befinner meg likevel i stor grad innenfor et postmoderne teoretisk landskap, og har derfor valgt teorier og teoretikere som bygger på postmoderne konstruksjoner med elementer fra flere tradisjoner. De mest sentrale teoretiske perspektivene er hentet fra transteori, interseksjonalitet, critical race theory og rasialiseringsteori.

3.1 Transteori

Transteori er en teoretisk posisjon med utgangspunkt i å forstå levde erfaringer i transpersoner og transseksuelles liv (Hausman, 2001; Nagoshi & Stephan/ie, 2010; Scott-Dixon, 2006). Transteori kan på den ene siden forstås som en forlengelse av både feministisk teori og queerteori, men er på den andre siden en kritikk av de to teoretiske retningene. Nagoshi og Stephan/ie (2010) forklarer det slik:

Transgender theory encompasses and transcends feminist and queer theory by explicitly incorporating ideas of the fluidly embodied, socially constructed, and self-constructed aspects of social identity, along with dynamic intersection of these aspects of identity within the narratives of lived experiences (Nagoshi & Stephan/ie, 2010).

For feministiske teoretikere som bygger Simone de Beauvoir (2000) har det vært viktig å opprettholde et klart skille mellom det biologiske kjønn (sex) og det sosiale kjønn (gender). Et skille som viser til at kvinner først og fremst er kvinner fordi man blir sosialisert til å bli det, ikke fordi man er født sånn. Dett skillet har senere blitt kritisert av queerteoretikere som Judith Butler (1990), for å opprettholde en

essensialistisk idé om at kvinner og menn er biologisk forskjellige. I stedet har queerteoretikere introdusert en sosialkonstruktivistisk tilnærming til forståelser av både biologisk og sosialt kjønn som flytende. I begge de teoretiske perspektivene er likevel transpersoners levde erfaringer fraværende. Dette til tross for at skille mellom sex og gender i utgangspunktet ble brukt innen medisinsk praksis for å beskrive transpersoners opplevelse av manglende samsvar mellom tillagt kjønn ved fødselen og opplevd kjønnsidentitet, og queerteoretikeres bruk av transpersoners kjønnsidentitet⁵ som eksempel på hvor flytende kjønn kan være (Scott-Dixon, 2006).

Ifølge Nagoshi og Stephan/ie (2010) er utviklingen av transteori et viktig steg mot å forstå kjønn og kjønnsidentiteter på en mer inkluderende og komplett måte, ettersom transteori går forbi essensialistiske og sosialkonstruktivistiske måter å forstå kjønn på. Ved å ta utgangspunkt i transpersoners levde erfaringer viser transteoretikere at begge disse teoretiske perspektivene finnes blant transpersoner, men at de sjeldent er delt opp i to utelukkende forskjellige forståelser av kjønn. Et transteoretisk perspektiv forstår i stedet kjønn som et fenomen med flere lag, som påvirker våre liv i på inngående måter (Scott-Dixon, 2006). Transteoretiske perspektiver viser dessuten at transkjønn inkluderer mer enn et «enten/eller»-konsept, der kvinne og mann er de eneste valgmulighetene. Ettersom et transteoretisk perspektiv inkluderer kjønnsidentiteter som er «både/verken» (Roen, 2001). Transpersoners levde erfaringer kan, ifølge Monro (2000), ikke forstås uten at det sees i sammenheng med kropp og biologi. Transteoretikere forstår med andre ord kjønn som flytende selv-realisering og selv-konstruksjon av identitet, som dynamisk påvirker kropp og biologi i en kontekst av sosiale forventninger og levde erfaringer (Nagoshi & Stephan/ie, 2010).

Ved å inkludere både essensialistiske og sosialkonstruktivistiske forståelser av kjønn gir et transteoretisk perspektiv rom for ulike forståelser av kjønnsidentiteter blant de som er trans. Likevel kan begrepet *trans* være en problematisk term. Mange av de som opplever at tillagt kjønn ved fødsel og selvopplevd kjønnsidentitet ikke samsvarer, vil ikke nødvendigvis si at de er trans, men i stedet at de er menn eller kvinner som har korrigert en «biologisk feil» (Scott-Dixon, 2006). Scott-Dixon (2006) argumenterer likevel for at slike «feil» krever en kortere eller lenger ikke-kjønnsnormativ plass i samfunnet. Det vil si at til tross for at noen ikke identifiserer

---

⁵ *Kjønnsidentitet* forstås her som en persons indre opplevelse av å være kvinne, mann, både kvinne og mann eller ingen av delene (LHBT-Senteret, 2014).

seg med transbegrepet, er opplevelsen av å ikke passe inn i det kjønnnet man fikk tillagt ved fødselen den samme. I norsk sammenheng har Van der Ros (2013) løst denne konflikten med å benyttet samlebetegnelsen *personer med kjønnsidentitetstematikk*. Begrepet beskriver samtlige personer som, har eller har hatt, erfaringer med «ubehag forårsaket av en eller annen form for diskrepans mellom opplevd kjønnsidentitet og kjønn tillagt ved fødselen ut i fra kroppstegn» (Van der Ros, 2013, s. 16). Begrepet har en god intensjon, men er likevel noe kronglete og langt. Van der Ros (2013) argumenterer for at begrepet er et godt ettersom det ikke henviser til det problematiske ved å ha en ikke-normativ kjønnsidentitet, slik det beslektede begrepet *kjønnsidentitetsproblematikk* gjør. Likevel oppleves begrepet som noe problematisk ettersom opplevelsen av å ha en ikke-normativ kjønnsidentitet er mer enn bare en tematikk. Jeg har derfor i tråd Scott-Dixon (2006), valgt å benytte paraplybegrepet *transpersoner* når jeg snakker generelt om kjønnsidentiteter som ikke samsvarer med det tillagte kjønnnet. Av respekt for informantenes egne definisjoner av sin kjønnsidentitet, vil jeg likevel benytte deres begreper når jeg referer til hver enkel informant.

De ulike kjønnsidentitetene som vil bli brukt i denne studien er kvinne, mann, transkvinne, transmann, genderqueer, travesti og ladyboy. Både *transkvinne* og *kvinne* referer her til en person som fikk tillagt mann ved fødselen, men som identifiserer seg som kvinne. *Transmann* og *mann* referer til en person som fikk tillagt kvinne ved fødselen, men identifiserer seg som mann. *Genderqueer* er et begrep som henviser til personer som identifiserer seg som hverken kvinne eller mann, eller både kvinne og mann (Scott-Dixon, 2006). *Travesti* er et begrep som beskriver en person som fikk tillagt mann ved fødselen, men som identifiserer seg enten som kvinne eller feminin (Vartabedina, 2014). *Ladyboy* er det internasjonale begrepet for *kathoe*y og referer til en person som fikk tillagt mann ved fødselen, men som identifiserer seg som kvinne eller feminin (Totman, 2003).

3.1.1 Heteronormativitet og homonormativitet

Begrepet heteronormativitet har sine røtter i queerteoretisk forskning fra begynnelsen av 1990-tallet (Butler, 1990; Warner, 1991). Det er likevel Judith Butler (1990) sin bruk av begrepet som er den mest kjente innenfor kjønnsforskningen. Begrepet har hatt stor gjennomslagskraft i forskning knyttet til lesbiske, homofile og bifile, og har

de senere årene i tillegg blitt brukt for å beskrive utfordringer knyttet til kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk⁶ (Darj m.fl., 2011). Heteroseksualitet forstås som sosialt og kulturelt konstruert. Studier om heteronormativitet søker å undersøke hvordan heteroseksualiteten skape og opprettholdes som «naturlig» og foretrukket. Begrepet er et altomfattende begrep, og kan gjenkjennes i alle deler av samfunnet:

Med termen heteronormativitet asyftas de institutioner, relationer och handlingar som vid makt håller heterosexualitet som något enhetlig, naturlig och allomfattande. Heteronormativiteten skall således föstås som ett aktivt normerande, grundat på en binär kjönsuppfattning (T. Rosenberg, 2005, s. 11).

Med binær kjønnsoppfatning sikter Rosenberg her til *tokjønnsmodellen*. Tokjønnsmodellen ligger til grunn både for et heteroseksuelt samvær, men gjenspeiles i tillegg i store deler av hvordan samfunn er bygget opp. Inndelinger av toaletter, garderober, byråkratiske skjemaer og statistikker bygger på den samme forståelsen om at alle mennesker identifiserer seg enten som kvinne eller mann. De to kjønnene forstås dessuten som utelukkende forskjellige og fyller ulike roller i samfunnet. Et viktig poeng med heteronormen er at den tas for gitt (Darj m.fl., 2011). I denne tatt for gittheten ligger det en forventning om at alle orienterer seg heterofile og har en kjønnsidentitet som samsvarer med den man fikk tillagt ved fødselen, inntil det motsatte er «bevist». Slike normer kan derfor gjøre det vanskelig for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner å anerkjenne og fortelle omgivelsene om at de tiltrekkes noen av samme kjønn, eller har en kjønnsidentitet som ikke samsvarer med det kjønn de fikk tildelt ved fødselen.

Tilsvarende finnes det ifølge Mygland (2004) mer eller mindre uttalte normer i de skeive miljøene. Slike såkalte *homonormer* blir på lik linje med heteronormene tatt for gitt i de skeive miljøene. For de som bryter disse normene kan konsekvensene være negative sanksjoner som ekskludering og manglende følelse av tilhørighet (Elgvin m.fl., 2013). Innbakt i homonormativiteten ligger det en forventning om at alle identifiserer seg innenfor den samme heteronormative tokjønnsmodellen, men at man i stedet for å orientere seg heterofilt, orienterer seg homofilt. Dette kan gjøre det vanskelig for bifile og transpersoner å passe inn,

---

⁶ *Kjønnsuttrykk* forstås her som den måten en person gir seg til kjenne på som enten kvinne, mann eller kjønnsidentiteter utenfor tokjønnsmodellen (LHBT-Senteret, 2014).

ettersom mange ikke orienterer seg utelukkende homofilt. I likhet med heteronormativitet tar homonormativitet tokjønnsmodellen for gitt. Personer med kjønnsidentiteter som ikke samsvarer med deres tillagte kjønn ved fødselen blir dermed sett på som normbrytende også her. Ifølge Griffin (2007) opprettholder homonormativiteten ikke bare heteronormative forestillinger om det binære kjønnssystemet, men reproducerer i tillegg normer om monogami og rasisme. I Elgvin m.fl. (2013) sin studie blant lhbt-personer med etnisk minoritetsbakgrunn, kommer det fram at homonormativitet i stor grad er knyttet til normer for hvithet (se delkapittel 3.4.1) og norsk kultur, hvor alkohol og festing forstås som viktige elementer i sosiale settinger. Slike normer fører til at lhbt-personer med etnisk minoritetsbakgrunn opplever å bli ekskludert fra de skeive majoritetsmiljøene.

3.2 Interseksjonalitet

Begrepet interseksjonalitet ble første gang brukt av Kimberlé W. Crenshaw (1993) i artikkelen *Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color*. Crenshaw ønsket å vise at svarte kvinner erfare såkalt *dobbeldiskriminering*, hvor de på den ene siden kan oppleve diskriminering som ligner hvite kvinners erfaringer, mens de på den andre siden deler erfaringer med svarte menn (Bråten & Thun, 2013). I norsk kjønnsforskningen har interseksjonalitet først og fremst blitt anvendt for å problematisere kjønnsrelasjonens forrang (Berg, Flemmen, & Gullikstad, 2010). Det vil si at man har hatt en *kjønn+-tilnærming* til begrepet (Bråten & Thun, 2013). Ifølge Nina Lykke (2005) bør interseksjonalitet forstås som et «nodalpunkt» der ulike diskurser møtes. Lykke hevder at dersom man setter kjønnsdimensjonen først, kan begrepet lett bli en hvilepute for hvite feminister og dermed miste sitt kritiske potensiale (Lykke, 2005).

Crenshaws måte å bruke interseksjonalitet har senere blitt kritisert for å fremstille kategorier som «kvinne», «svart kvinne» og «hvit kvinne» som vesensforskjellige og statiske, uten å ta sosiale eller historiske forhold i betraktning (Berg m.fl., 2010). I senere tid har det derfor blitt mer vanlig å bruke Leslie McCall (2005) sin tilnærming til interseksjonalitet. McCall skiller mellom tre forskjellige tilnærminger, ved å vektlegge hvordan de forholder seg til metodologisk til kategorier og kategoriseringsprosesser (McCall, 2005). Den første er *antikategorisk kompleksitet*, hvor dekonstruksjon av analytiske kategorier er det sentrale.

Tilhengerne av denne tilnærmingen avviser alle former for kategorier fordi kategorier alltid fører til en forenkling av levde liv. Den andre er *intrakategorisk kompleksitet*, hvor formålet er å undersøke prosesser der grenser etableres og defineres. Tilhengerne av denne tilnærmingen står i likhet med den første tilnærmingen kritiske til slike kategoriseringer, men ser samtidig etablerte kategorier som anvendbare til å forske på langvarige maktrelasjoner. Den tredje er *interkategorisk kompleksitet*, hvor intensjonen er å dokumentere relasjoner av ulikhet mellom sosiale grupper står sentralt. Denne tilnærmingen forutsetter i motsetning til den første tilnærmingen at man har etablerte kategorier, slik at man kan studere samspillet mellom dem (Berg m.fl., 2010).

Denne studien er i hovedsak inspirert av en interkategorisk kompleksitet der jeg benytter etablerte kategorier som «transmann», «transkvinne», «genderqueer» og «ladyboys» for å undersøke forholdet mellom dem. Samtidig er jeg inspirert av intrakategoriske kompleksitet ved at jeg ser på langvarige og stabile maktforhold knyttet til kategorier som «transperson» og «rasialiserte transpersoner», for å peke på muligheter for endring.

3.3 Critical race theory

Begrepet critical race theory (CRT) ble først brukt på 1970-tallet og 1980-tallet for å beskrive en bevegelse av jusstudenter, flest rasialiserte, som var misfornøyde med tilnærmingen til feltet (Gillborn & Ladson-Billings, 2010). Frustrasjon over tausheten rundt rasisme førte til at CRT-teoretikere ikke bare utfordret de eksisterende analysene, men stilte spørsmål ved legitimerede metoder og argumentasjon. CRT kan derfor forstås både som en politisk bevegelse og en metodisk tilnærming. Det er likevel viktig å understreke at det ikke finnes én enkel tilnærming til CRT, men at begrepet er bygd opp av ulike perspektiver og innsikter som er i konstant bevegelse (Gillborn & Ladson-Billings, 2010).

I de tidligste formuleringene hadde CRT en tosidig tilnærming til å forstå og motsette seg rasialisert ulikhet. Først ønsket man å forstå hvordan hvit overordning (white supremacy) og dets underordning av ikke-hvite har blitt skapt og opprettholdt. Derest ville man forstå forbindelsen mellom lover og rasialisert makt, for så å endre det (Crenshaw, Gotanda, Peller, & Thomas, 1995). I CRT forstås hvit overordning som hverdagslige handlinger og poliser som formes til det beste for hvite mennesker.

Hvit overordning blir på den måten forstått på samme måten som kapitalisme er for marxisme, og patriarkatet for feminisme. I forlengelsen av den hvite overordningen, forstår CRT rasisme ikke bare som selvklaare og brutale rasistiske handlinger, men som subtile og gjemte prosesser hvor effekten er diskriminering, uavhengig av intensjonen (Gillborn & Ladson-Billings, 2010). CRT utfordrer på den måten ahistoriske forestillinger om «rase» gjennom å forstå rasisme innenfor både sosial, økonomisk og historisk kontekst. En slik forståelse av rasisme bygger på et interseksjonelt perspektiv (se delkapittel 3.2), der rasisme blir studert innenfor og rundt andre forskjellsmekanismer som kjønn og klasse.

For å ta et oppgjør med usynliggjøringen og få frem rasialiserte personers historier benytter CRT seg av narrativer og historiefortellinger. Delegado (1989) hevder at narrativer og historiefortellinger er en god måte å presentere motsetninger til de dominerende (hvite) forståelsene av verden på. Historiefortellinger åpner dessuten opp for å kunne stille spørsmål ved tatt-for-gittheter som opprettholder og maskerer rasialisert forskjellsbehandling. Critical race theory egner seg derfor godt til kvalitativ forskning som tar utgangspunkt i narrativer og livshistorier (Gillborn & Ladson-Billings, 2010).

3.3.1 Hvithetsnormativitet

I likhet med forskning gjort blant lhbt-personer og dens kritikk av heteronormen, har rasialiserte forskere kritisk utforsket tattfor-gittheter knyttet til hvithet (Ward, 2008). *Hvithetsnormativitet* er kulturelle normer og praksiser som fører til at hvithet fremstår som naturlig, normal og riktig (Ferguson, 2004; Munoz, 1999). Hvithet forstås som et sosialkonstruktivistisk begrep som referer til individer som er kodet hvite, og de sosiale og økonomiske privilegier som følger med hvitheten (Ward, 2008). Hvithet knyttes ikke bare til hudfarge og rasialiserte kjennetegn, men viser til bestemte måter å tenke, vite og gjøre ting på. De «hvite» måtene å tenke, vite og gjøre ting på er med på å opprettholde hvithet som naturlig og ønsket. I likhet med heteronormen finnes hvithetsnormen innebygd i alle deler av sosialt og institusjonelt liv (Ward, 2008). Innbakt i hvithetsnormen ligger det i tillegg en forventning om at alle er eller vil leve som hvite middelklasseborgere, og at oppleves som viktig å etterstrebe velstand, sikkerhet, reproduksjon og anstendighet (Duggan, 2003; Halberstam, 2005). Hvithetsnormativitet handler med andre ord ikke bare om

«rase»/etnisitet, men må forstås i et interseksjonelt perspektiv der forventninger til klasse spiller en stor rolle.

3.4 Rasialiseringsteori

Rasialiseringsteori bygger i likhet med CRT på et sosialkonstruktivistisk teorigrunnlag ved at «rase» og etnisitet forstås som sosiale konstruksjoner (Neergaard & Mulinari, 2004). Begrepet «rasialisering» (racialization) var først gang i bruk allerede i 1961 i boken *Jordens fordømte* av postkolonialisten Frantz Fanon. Fanon brukte begrepet «rasialisering av tanken» for å forklare, det han mente var en feilaktig oppfatning, at Afrika ikke hadde noen kultur (Neergaard & Mulinari, 2004). Begrepet slik det benyttes i dag er hentet fra Robert Miles (1989) sin bok *Racism* og kan defineres som:

[P]rocesser genom vilka grupper av människor, flertalet – dock inte alle – invandrare eller barn till invandrare skapas som annorlunda genom antagandet om deras biologiska eller etniska/kulturella skilnader. Genom rasialisering [rasialisering] skapas ett «dem» och samtidigt ett «vi» där bland annat nationstillhörighet är centralt (Neergaard & Mulinari, 2004, s. 19)

Rasialiseringsbegrepet er med andre ord et godt begrep for å fange framveksten av kulturell rasisme, der biologiske kjennetegn og kulturell essensialisering ofte smeltes sammen. Rasialiseringsbegrepet gjør det mulig å studere ulike former av rasisme som sosiale prosesser, og er i likhet med CRT brukt i sammenheng med interseksjonalitet. Ved å studere sosiale prosesser tydeliggjøres den hverdagsrasismen mange innvandrere og etniske minoriteter møter daglig, men som ikke nødvendigvis er påført direkte eller konkret (Neergaard & Mulinari, 2004). Forskere som benytter begrepet rasialisering søker å vise hvordan strukturell diskriminering, som for eksempel klassesethørighet, i stor grad er knyttet til forestillinger om «rase»/etnisitet (Neergaard & Mulinari, 2004).

Forskning som bygger på rasialiseringsteori fremlegger ofte en kritikk av begrepet *etnisitet*. Forskere som benytter begrepet etnisitet begrunner dette med at de ønsker seg bort fra rasebegrepets essensialistiske assosiasjoner (Neergaard & Mulinari, 2004). Likevel hevder rasialiseringsteoretikere som Irene Molina (1997), at bruken av etnisitetsbegrepet fører til en usynliggjøring av maktstrukturene som

skapes av rasisme. I likhet med Neergaard og Mulinari (2004) vil jeg først og fremst benytte begrepet rasialisering, men samtidig benytte «rase»/etnisitet når jeg belyser eller utforsker hierarkiseringsprosesser som tar utgangspunkt i disse kategoriene. «Rase»/etnisitet forstås her som komplementerende kategorier, ettersom etnisitet er et relevant begrep for å fange varierende og heterogene former for tilhørighet (Neergaard & Mulinari, 2004). Hermetegnene rundt «rase» benyttes for å markere en sosialkonstruktivistisk forståelse av begrepet.

I tråd med rasialiseringsteorien vil det i denne studien vil begrepet *rasialiserte transpersoner* bli brukt for å beskrive informantene. Dette til tross for at Neergaard og Mulinari (2004) hevder at ikke alle etniske minoriteter blir utsatt for rasialisering, ettersom de er hvite og/eller tilhører en hvit kultur. Jeg vil likevel argumentere for at både de samiske informantene og de adopterte informantene i denne studien i likhet med de andre informantene, opplever kulturell rasisme på bakgrunn av den samiske kulturen og rasialiserte kjennetegn som hudfarge og ansiktstrekk. Den norske statens behandling av samisk kultur, fornorskingen og kolonialiseringen har dessuten mange fellestrekk med Europas kolonisering av Afrika. Videre argumenterer Priscilla Ringrose (2013) for at narrativer om ikke-vestlig adopsjon kan forstås som det hun kaller for «stille innvandring». Adopsjon fremstilles ofte som en uproblematisk og positiv familiemodell, hvor de adopterte barna opplever en «naturlig» integrering inn i den norske familien og samfunnet (Ringrose, 2013). Likevel er det ikke alle adopterte barn som opplever den «naturlige» integreringen som like «vellykket» eller enkel. Gjennom en analyse av filmen *Upperdog* viser Ringrose at dersom adopterte bryter med normene i samfunnet, blir normbruddene først og fremst forstått ut ifra deres biologiske opphav og det faktum at de er adopterte. Normbruddene forstås på den måten som brudd på en «vellykket» integrering, eller rettere sagt assimilering av de adopterte barna. Adopterte barn og voksne kan derfor sies å oppleve noe av den samme rasialiseringen som innvandrere og andre etniske minoriteter opplever.

4. Metode

4.1 Valg av metodisk tilnærming

Formålet med denne studien var å få en større og dypere forståelse av levekår og livskvalitet for rasialiserte transpersoner i Norge, ved å fokusere på utfordringer og strategier knyttet til kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet. Valg av metodisk tilnærming har da søkt etter den metoden som på best mulig måte oppnår det. I tradisjonell skandinavisk levekårsforskning har det vært vanlig å begrense levekår til det man kan måle kvantitativt ved den enkeltes liv gjennom bruk av survey- og registerdata (Grønningsæter & Nuland, 2009; Van der Ros, 2013). Kvantitative metoder kan være en god metode dersom man har tilgang til et stort og relativt tilgjengelig utvalg. Å måle levekår kan likevel være utfordrende og kvantitative metoder kan kritiseres for å mangle helhetsperspektiv. I norsk levekårsforskning har man derfor valgt å utvide perspektivet ved å både se på målte variabler og konteksten individene befinner seg i. Dette for å kunne si noe om rammene av muligheter den enkelte kan bruke sine ressurser innenfor (Van der Ros, 2013). Man søker med andre ord å kombinere kvalitative og kvantitative data. Denne metoden krever likevel et relativt tilgjengelig og stort utvalg.

I kvalitative metoder vektlegges ikke et utvalgs størrelse eller tilgjengelighet på samme måten. Kvalitative metoder søker i stedet å gå i dybden på få enheter og tar for seg prosesser som tolkes i lys av konteksten de inngår i. I tillegg er metodene godt egnet til studier av fenomener, opplevelser og prosesser der det foreligger lite forskning fra før av (Thagaard, 2003). Ettersom temaet for denne studien er relativt nytt i norsk forskningssammenheng har det vært viktig å ha en eksplorerende tilnærming. Kvalitative intervjuer egner seg godt til en slik tilnærming (Grønningsæter & Nuland, 2009). I levekårsforskningen har forskere som Melberg (2000) tatt til ordet for en kvalitativ tilnærming til levekår, der betydningen av relasjoner og opplevd livskvalitet vektlegges. Dette innebærer et økt fokus på individuelle ressurser, hvordan individer opplever sine egne muligheter og forutsetningene de har for å leve et anstendig liv (Van der Ros, 2013). I denne studien har jeg lagt vekt på hvilke utfordringer informantene møter på og hvilke strategier de bruker for å overkomme disse. En kvalitativ levekårsundersøkelse som Melberg beskriver passer derfor godt til mitt formål, ettersom det er levekår og livskvalitet jeg ønsker å si noe om. Med mine problemstillinger har jeg dessuten ikke

tilgang til et stort utvalg slik kvantitative levekårsundersøkelser krever. Jeg har derfor valgt en kvalitativ tilnærming i denne studien, med bruk av intervjuer som metodisk verktøy.

4.2 Forskningsdesign

Dette studiets forskningsdesign har hatt som mål å ha en så inkluderende form som mulig. For meg har det vært viktig å formidle til informantene at jeg ikke har ønsket å forske *på*, men forske *med* informantene, i den betydningen at det er viktig for meg at det først og fremst er informantenes stemmer som vektlegges. Derfor har jeg hele tiden vært fleksibel og åpen for at prosjektets retning kan endres i løpet av forskningsprosessen, dersom informasjonen dataene gir skulle bli noe annet enn forventet (Thagaard, 2003). Innsamlingen av data har i hovedsak bestått av individuelle dybdeintervjuer.

4.2.1 Innsamling av data: Intervju

Det kvalitative forskningsintervjuet har ifølge Thagaard (2003) som formål og få «fylldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon» (Thagaard, 2003, s. 83), i tillegg søker det «å forstå verden sett fra intervjupersonens side» (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 21). Ettersom jeg i denne studien ønsket å få mest mulig informasjon om hvordan informantene selv opplever sin livssituasjon var intervjuer et opplagt valg. Et alternativ var å benytte både observasjon og intervjuer, men ettersom informantene mine både var spredt geografisk og ikke tilhørte de samme sosiale miljøene ble observasjon vanskelig.

Fokusgrupper var et alternativ jeg vurderte. Fordelene med fokusgrupper er at det er veldig tidsbesparende med tanke på antall intervjuer og transkribering. I tillegg er intervjueren mindre fremtredende og samtalen styres i større grad av deltagerne (Van der Ros, 2013). Ulempen med fokusgrupper er at metoden forutsetter at alle deltagerne har omtrent samme språkferdigheter og at informantene er komfortable med å dele sensitiv informasjon med andre. Språkferdigheter og krav til anonymitet gjorde det derfor vanskelig å gjennomføre fokusgrupper.

Derfor falt valget på individuelle dybdeintervjuer. Med individuelle intervjuer kunne jeg intervju en og en etter hvert som jeg kom i kontakt med dem, og stod mye mer fleksibel til å møte deres behov når det kom til tidspunkt, møteplass

og tilrettelegging med eventuell tolk. Individuelle dybdeintervjuer gjorde det i tillegg lettere å spørre om sensitiv informasjon og overholde konfidensialiteten.

4.2.2 Intervjuguiden

Intervjuguiden ble utarbeidet med den hensikt å hente fram historier og informasjon om informantenes livssituasjon og bygget på livshistorie beretninger, fra da informantene begynte å tenke over sin egen kjønnsidentitet til der de var på intervjutidspunktet. Jeg benyttet en *delvis strukturert* intervjuguide hvor temaene var fastlagt på forhånd, mens rekkefølgen av temaene ble bestemt underveis (Thagaard, 2003). Intervjuguiden startet med en kort formell introduksjon av informanten, deretter fulgte et åpent spørsmål som inviterte til at informanten skulle fortelle om sin kjønnsidentitetsprosess. På den måten kunne informanten fortelle sin historie relativt fritt, mens jeg vekslet mellom å stille oppfølgingsspørsmål og direkte spørsmål for å få informasjon om de fastlagte temaene (Kvale & Brinkmann, 2009).

Spørsmålene og temaene ble formulert ut fra mine hypoteser, tidligere forskning og forskningsfokuset mitt; levekår og livskvalitet for rasialiserte transpersoner bosatt i Norge. Spørsmålene fulgte tre faser; hvor enkle, generelle spørsmål var lagt til begynnelsen, deretter fulgte reflekterende spørsmål, og intervjuet avsluttet med avrundende spørsmål om hvordan informanten syntes intervjuet hadde vært (Tjora, 2012). De mest sensitive spørsmålene var lagt mot slutten av intervjuet, dette fordi jeg først ønsket å etablere tillitt til informanten, og skape en trygg atmosfære der informanten følte mestring og ikke var redd for å dele med seg (Tjora, 2012). Spørsmålene var formulert med tanke på å få informanten til å reflektere over det som hadde skjedd, situasjonen nå og framtiden. Det var viktig å gi informantene størst plass og la de styre mest mulig av intervjuet. Dette fungerte godt så lenge jeg intervjuet informanter som var glad i å snakke, men en av informantene var ikke så glad i å snakke fritt noe som krevde at jeg måtte spørre detaljerte spørsmål om alle temaene. Ettersom intervjuguiden min ikke var laget for slike strukturerte intervjuer valgte jeg i etterkant å lage en ny intervjuguide spesifikk for denne informanten og foreta et oppfølgingsintervju.

Spørsmål som stilles i et livshistorieintervju er i størst grad tilbakeskuende (Grønningsæter & Nuland, 2009). Hvorvidt man kan stole på informantenes fortellinger om fortiden er et spørsmål flere antropologer, sosiologer, historikere og

etnografer har stilt seg. Til tross for at fortellingene ikke kan forstås som annet enn subjektive persepsjoner og ikke kan si oss akkurat hva som har skjedd, er fortellingene likevel interessante ettersom de kan fortelle oss hvordan informantene tenker om deler av fortiden (Gautun, 2003). Hensikten med å forske på livshistorier er dessuten ikke å finne ut akkurat hva som har skjedd (Almås & Gullestad, 1990; Wiederberg, 1995). I stedet ønsker man å undersøke hvordan begivenheter forstås og bearbeides. Til dette er det, ifølge Gautun (2003), ikke nødvendig med sannhetsbevis.

4.3 Utvalget og utvalgsprosessen

Som tidligere nevnt finnes det ikke noen fast regel for utvalgsstørrelse i kvalitativ metode, og spørsmålet «hvor mange intervjuer er nok?» besvares oftest med at «det kommer an på» (Baker & Edwards, 2012). For noen kvalitative studier holder det med én informant, noen når sitt metningspunkt med 6 informanter, andre med 20. Tidsrommet for prosjektet bør ifølge (Adler & Adler, 2012) tas med i bestemmelsen av antall informanter. Adler og Adler (2012) anbefaler et minimum på 12 informanter og en maksimumsgrense på 20 for studentprosjekter:

This number gives them the experience of planning and structuring interviews, conducting and partially transcribing these, and generating quotes for their papers. More than this number seems to be impractical within their customary time constraints (Adler & Adler, 2012).

Ifølge Kvale og Brinkmann (2009) skal man rekruttere det antall informanter som trengs for å svare på spørsmålet man stiller. Du må med andre ord ha nok informanter til at du kan formidle det du ønsker å si, og ikke si ting du ikke har tall for.

I denne studien har jeg foretatt et målrettet utvalg ved å benytte strategier som strategisk utvalg, tilgjengelighetsutvalg og snøballmetoden (Hardon, Hodgkin, & Fresle, 2004). Et *strategisk utvalg* er det motsatt av et representativt utvalg som det er vanlig å bruke i kvantitative studier. Et strategisk utvalg er basert på teori og erfaringer der forskeren angir noen kjennetegn som utvalget velges ut etter (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2010). Slike kjennetegn kan være alder, etnisk bakgrunn og/eller kjønn. Et *tilgjengelighetsutvalg* er en seleksjonsstrategi som har til hensikt å rekruttere informanter etter deres tilgjengelighet. Det vil si at forskeren

finner potensielle informanter som er tilgjengelige i forskerens egne omgivelser (Thagaard, 2003). *Snøballmetoden* innebærer at man spør de allerede intervjuede informantene om de kjenner noen andre i sitt nettverk som kanskje kunne tenke seg å delta i studien (Meyer & Wilson, 2009). Tanken er at man på den måten kan nå flere potensielle informanter ved at de man allerede har snakket med kan gå god for en.

4.3.1 Rekruttering av informanter

Informantene i denne studien har blitt rekruttert etter tre kriterier: 1) At de er personer med kjønnsidentitetstematikk eller identifiserer seg mer eller mindre innenfor transspekteret, 2) har etnisk minoritetsbakgrunn, og 3) bor i Norge. Ettersom det ikke er gjort noen forskning på dette feltet før valgte jeg å bruke en bred forståelse av «etnisk minoritet», som både rommer familiens kulturelle bakgrunn og rasialiserte kjennetegn som hudfarge, ansiktstrekk og språk. Begrepet etnisk minoritet har senere, i tråd med det teoretiske rammeverket, blitt endret til «rasialiserte minoriteter» (se kapittel 3). Jeg har prøvd så langt det har gått å oppnå størst mulig bredde i alder, kjønnsidentitet, seksualitet og etnisk bakgrunn.

Transpersoner og rasialiserte minoriteter er i utgangspunktet marginaliserte og sårbare grupper (Singh & McKleroy, 2010). Informantenes doble minoritetsperspektiv skapte en forventning om at rekrutteringen skulle være den mest utfordrende fasen i prosjektet. I tråd med Meyer og Wilson (2009) tok jeg derfor utgangspunkt i tre ulike strategier for å komme i kontakt med såkalte «hard-to-reach-groups». Den første strategien var å oppsøke møtesteder som utesteder, organisasjoner og andre arrangementer hvor potensielle informanter kunne befinne seg. Jeg arrangerte derfor møter med organisasjoner som Skeiv Verden, PION og Pro Senteret.

Etter hver som jeg fikk respons gikk jeg over til strategi nummer to: *Snøballmetoden*. Dette viste seg å være en mislykket strategi for dette prosjektet, ettersom de fleste av informantene ikke kjente til så mange andre i samme situasjon. Jeg gikk derfor tilbake til den første strategien og utvidet søket ved å sende mail til transorganisasjoner som Foreningen for transpersoner i Norge (FTPN), Harry Benjamin Ressurssenter (HBRs), Landsforeningen for lesbisk, homofile, bifile og transpersoner (LLH) og Skeiv Ungdom. I tillegg annonserte jeg i skeive medier som Blikk og Gaysir. Videre tok jeg kontakte leger, sykepleiere og psykologer som jeg

visste jobbet med trans. Deltok på torsdagssuppe med Skeiv Verden, stod på stand under Skeive Dager og deltok på Kvinnekvelden. Dro til Trondheim og deltok på Trondheim Pride, til Umeå for å være med på lanseringen av boka *Queering Sapmi* og deltok på Skeiv Ungdoms transleir, i tillegg til å oppsøke utesteder som London Pub og Café Brasil.

De fleste informantene ble rekruttert gjennom Skeiv Verden, sosiale medier eller via mennesker i mitt eget nettverk. Kun en informant tok kontakt med meg på eget initiativ. En spesielt krevende gruppe som jeg ikke fikk kontakt med var informanter som uttalt solgte sex. Dette var en gruppe jeg ønsket å ha med ettersom forarbeidet til prosjektet og samtaler med ansatte i Skeiv Verden pekte i retning av at flere potensielle informanter befant seg blant sexarbeidere. Jeg prøvde lenge å få informanter gjennom Pro Senteret og PION, men uten hell. Til denne gruppen kunne muligens den tredje strategien fungert bedre: *RDS – Respondent driven sampling*. RDS er en rekrutteringsmetode som kan brukes når grupper er spesielt vanskelig å komme i kontakt med. Metoden bygger på snøballmetoden, men i RDS kan man i tillegg til å bruke informantens nettverk motivere potensielle informanter til å delta og rekruttere andre ved å gi penger eller gaver (Meyer & Wilson, 2009). På grunn av manglende økonomiske midler og tid valgte jeg å ikke gjennomføre den siste strategien.

4.3.2 Utførelse av intervjuer

Intervjuene i denne studien er som nevnt semistrukturerte individuelle dybdeintervjuer. Et forskningsintervju kan sees på som en samtale om et tema der kunnskap skapes i skjæringspunktet mellom intervjuerens og den intervjuedes synspunkter (Kvale & Brinkmann, 2009). Ettersom jeg valgte en semistrukturert intervjuguide introduserte jeg alltid intervjuene på samme måten, med en kort brifing og gjennomgang av informasjonsskriv. Deretter fulgte en kort presentasjon av informanten. Noen ganger fortsatte informanten selv å snakke etter presentasjonen, men de fleste gangene måtte jeg sette informanten i gang ved å stille det første spørsmålet. Deretter kunne jeg i de fleste tilfellene følge flyten i samtalen og la informanten styre retningen i samtalen.

Alle intervjuene, bortsett fra ett, ble tatt opp med opptaker etter samtykke. Det intervjuet som ikke ble tatt opp skyldtes at opptakeren ikke fungerte. Som en

trygghet hvis opptakeren skulle slutte å fungere tok jeg notater under intervjuene. Dette hjalp meg å holde oversikt over hvilke temaer som informantene hadde og ikke hadde vært innom. Notatene kunne i tillegg fungere som overordnede titler til analysen (Thagaard, 2003).

Intervjutiden var satt til 1,5 time, men to av intervjuene varte opp mot 2 og 2,5 time. 11 av intervjuene ble gjennomført i Skeiv Verdens lokaler, 2 ble gjennomført på en konferanse i Umeå. Begge intervjusteder var i rom med lavt støynivå og gode opptaksmuligheter. Valg av lokaler var begrunnet med beliggenhet og opptaksmuligheter. Skeiv Verdens lokaler lå sentralt i byen og var allerede kjente lokaler for flere av informantene. Lokalene hadde i tillegg fasiliteter som toalett, kaffe, te og vann. Tid for intervjuet ble bestemt av informantene.

Alle intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt, til tross for at jeg hadde telefon og chat som mulig intervjualternativ. De alternative intervjumetodene ble ikke brukt da ingen av informantene ga uttrykk for at de ønsket å ta intervjuet over telefon eller chat. Av de potensielle informantene jeg var i kontakt med, men som ikke ønsket å delta begrunnet dette med at de ikke var klare for å dele med seg. En av informantene sluttet å svare på mail da jeg spurte om vi kunne treffes ansikt til ansikt. En bedre strategi ville nok vært å fremme de to andre alternativene først.

To av intervjuene ble gjennomført med tolk, to på engelsk og resten på norsk. En av informantene hadde med seg ektefellen på intervjuet. Til intervjuene med tolk var det viktig å sette av rikelig med tid, slik at jeg var sikker på at all informasjon ble oversatt og forstått riktig.

4.4 Forskerrollen

Forskerens rolle som person og forskerens integritet er viktig for den vitenskapelige kunnskapen og de etiske avgjørelsene i kvalitativ forskning (Kvale & Brinkmann, 2009). En forskers rolle påvirker alle leddene i et forskningsprosjekt, fra valg av tema til datainnsamlingen, analysen og rapporteringen. Min bakgrunn og interesse for temaet kan påvirke handlingene mine og hvordan jeg tenker om den informasjonen informantene mine gir meg. Forskerens rolle kan påvirke og lede informantenes og det de forteller. Det er derfor viktig å reflektere rundt sine egne holdninger, forventninger, posisjon og fordommer til feltet både før, under og etter innsamlingen av data (Kvale & Brinkmann, 2009).

4.4.1 Innside og outside posisjon

Fordi man som kvalitativ forsker er så tett oppå informantene sine, enten det er intervjuer eller observasjon, er det viktig å reflektere over fordeler og ulemper med sin egen posisjon (Dwyer & Buckle, 2009). Bakgrunnen for min interesse i feltet er i stor grad knyttet opp til mitt engasjement i Skeiv Ungdoms kjønnspolitiske (tidligere transpolitiske) utvalg, Oslo Queer og etter hvert Skeiv Verden. Transpolitisk arbeid har vært en viktig del av livet mitt de siste 3-4 årene, både politisk, sosialt og personlig. Ettersom jeg allerede var en del av det hvite transmiljøet i Oslo hadde jeg en naturlig inngangsport til transfeltet. Man kan derfor si at jeg hadde en *innsideposisjon* (Fangen, 2004).

Innsideposisjonen ga meg en dypere forståelse av de kjønnsmessige mønstrene som ble observert og jeg fikk innpass på arenaer som en ikke-trans forsker (forsker som ikke er trans) ikke ville fått, som for eksempel transleiren til Skeiv Ungdom. Som en innsider i transmiljøet og aktiv deltager i det skeive miljøet fikk jeg tilgang til et stort nettverk av mennesker som jeg kunne kontakte og spørre om hjelp i rekrutteringsfasen. Innsideposisjonen ga meg forforståelse om informantene og deres situasjon, et delvis inntrykk av hvordan det å ha en undertrykt identitet og sterkere utgangspunkt for fortolkning som følge av personlig kjennskap til hvordan forutinntatthet virker (Øvregaard, 2013).

Til tross for innsideposisjonen i transmiljøet kan min transpolitiske bakgrunn og valg av begrepsbruk bidratt til at jeg ikke kom i kontakt med potensielle informanter som ikke er komfortable med «trans»-begrepet. Min posisjon som hvit nordmann har gjort at jeg ikke bare har vært en innsider, men en *outsider* (Fangen, 2004). Som hvit akademiker uten mye kjennskap til rasialiserte minoritetsmiljøer fra før var jeg avhengig av å bli introdusert inn i de ulike etniske miljøene. Mine kunnskaper om hver enkeltes kulturelle bakgrunn var ikke tilstrekkelig for å ha oversikt over kulturelle koder og historisk bakteppe. Det var derfor viktig at jeg på det feltet inntok en forskende rolle, hvor jeg var åpen om min manglende innsikt og viste interesse for å lære av informantene.

Dwyer og Buckle (2009) hevder at man som forsker aldri kun er en insider eller en outsider, men at de fleste befinner seg i en mellomposisjon:

We may be closer to the insider position or closer to the outsider position, but because our perspective is shaped by our position as a researcher (which includes having read much

literature on the research topic), we cannot fully occupy one or the other of those positions (Dwyer & Buckle, 2009, s. 61).

I tråd med denne mellomposisjonen var jeg som innsider ikke alltid åpen om min transidentitet og personlige tilhørighet til feltet. Som utsider følte jeg ikke konstant en analytisk distanse til informantene, men kjente meg ofte igjen i historiene som ble fortalt. Både å innta en innside og en utsideposisjon krever ekstra fokus på refleksivitet, objektivitet og autentisitet (Dwyer & Buckle, 2009). Det har derfor vært viktig å ha et åpent sinn i forskningsprosessen, være meg bevisst mine egne fordommer og forforståelser, ha en aktiv holdning og konfrontere egne forestillinger og posisjoner. For på den måten kunne utfordre mine egne antagelser og fordommer gjennom en kritisk refleksjon. Å ha en slik rolle kan være en krevende praksis, da jeg ikke alltid vil være enig i informantenes argumenter eller forklaringer på enkelte temaer. For eksempel fortalte en av informantene at hen ønsket å selge sex fysisk, den samme informanten fortalte at hen hadde et anstrengt forhold til både sex og menn ettersom hen hadde opplevd å bli voldtatt. Informanten utfordret mine holdninger til sexarbeid, i tillegg til mine holdninger til sunne seksuelle erfaringer. I dette intervjuet valgte jeg å bryte ut av forskerrollen og kommentere det informanten fortalte, og få hen til å reflektere over konsekvensene av å selge sex med utgangspunkt i de opplevelsene hen hadde fortalt om tidligere. I et annet intervju fortalte informanten om negative holdninger til andre rasialiserte personer, noe som utfordret mine antirasistiske holdninger. Til tross for at jeg mente informantens utsagn var rasistisk valgte jeg i dette intervjuet ikke å kommentere det informanten sa, ettersom rasisme er et veldig betent tema var jeg redd for å miste informantens tillitt. Min innblanding ville dessuten tatt fokus vekk fra fortellingen informanten fortalte, da den rasistiske bemerkningen ikke var hovedtema i fortellingen.

4.5 Informantene

Gjennom møtestedstrategien og snøballmetoden kom jeg i kontakt med rundt 20 potensielle informanter, hvorav 13 stilte til intervju. Informantene har et aldersspenn fra 19 til 50 år, hvorav de fleste er i 20års alderen.

Kjønnsstilhørighet og kjønnsuttrykk varierer fra genderqueer, transkvinne, transmann, til ladyboy og travesti. 7 av informantene fikk tillagt kvinne ved fødselen,

2 av disse definerer seg utenfor tokjønnsmodellen og oppfatter seg selv som verken kvinne eller mann. 5 identifiserer seg som menn og/eller transmenn. 6 av informantene fikk tillagt mann ved fødselen, 2 av disse definerer seg hverken som kvinne eller mann, 1 som ladyboy og 3 som kvinner og/eller transkvinner.

Seksuell orientering er en flytende egenskap som har skiftet for flere av informantene, eller fått et nytt navn når kjønnsuttrykket har endret seg. De fleste er bifile eller hetero, en er queer, noen har ikke definert seksualiteten sin.

Geografisk bor de fleste i det sentrale østlandsområdet, men noen av informantene er også fra Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge. Botid varierer fra 1 til 10 år. Noen er født og oppvokst i Norge, noen kom til landet som flyktninger, noen er adopterte, noen kom av kjærlighet og noen på grunn av studier/jobb. De fleste av informantene har ikke-vestlig bakgrunn, fra Sør-Amerika, Mellom-Amerika, Midtøsten og Sørøst-Asia. To av informantene har samisk bakgrunn, fire er adopterte. To av informantene er oppvokst i andre vestlige land, men har senere flyttet til Norge. Religiøs tilhørighet varierer fra kristendom til ulike former for spiritualitet, buddhisme og islam. Noen er ateister.

Når det gjelder familiesituasjon er fire av informantene gift, to er skilt, tre har kjæresten, mens resten er single eller har uforpliktende seksuelle relasjoner. Ingen av informantene har egne barn, men en er steforelder.

De fleste var i arbeid, studerte eller var praktikanter på vei inn i arbeid. To var uføretrygdet av transrelaterte grunner, en var asylsøker og en har solgt sex. Det er grunner til å tro at utvalget i denne studien er av de resurssterke og at potensielle informanter som ikke er åpne eller ikke ønsker å dele sin historie på grunn av ulovlig opphold, redsel for mulige konsekvenser, ytterligere stigmatisering eller lignende ikke er representert i dette utvalget.

Andre grupper som ikke er representert er transvestitter, transpersoner med funksjonsnedsettelse, eldre transpersoner (60+) og transpersoner med biologiske barn.

4.6 Analyseprosessen

4.6.1 Transkribering

De transkriberte intervjuene er grunnlaget for analysen i denne studien. Det har derfor vært viktig å etterstrebe transkripsjonenes reliabilitet og at de presenterer det

som faktisk ble sagt. Samtidig har det vært viktig å unngå at informantene ikke føler seg misforstått eller presentert på en uetisk måte. Valget mellom å transkribere ordrett talespråk eller omgjøre teksten til skriftspråk har derfor vært viktig. Ettersom mitt fokus ikke er på språket og at jeg skal bruke en temabasert analyse fremfor en lingvistisk analyse, har jeg valgt å overføre samtalene til et mer sammenhengende og lettest skriftspråk, uten å ta med ordlyder, stønning og pauser. I intervjuer hvor informanten eller tolken ikke snakker flytende norsk eller engelsk har jeg av etiske hensyn valgt å omformulere setninger og bytte ut ord slik at språket blir mer sammenhengende. Dette fordi det ordrett transkriberte muntlige språket kan fremstå som forvirret tale og som indikasjon på svakt intellektuelt nivå (Kvale & Brinkmann, 2009). Intervjuer på norsk har blitt omskrevet til bokmål, mens engelske intervjuer ble transkribert til engelsk og senere oversatt til norsk. Navn og stedsnavn har blitt fjernet eller endret som en del av anonymiseringsprosessen.

Som tidligere nevnt ble alle intervjuene tatt opp med opptaker, bortsett fra ett. Dette intervjuet ble jeg nødt til å gjennomføre mens jeg skrev ned mest mulig av det informanten fortalte. Dette intervjuet ble senere skrevet ut i fulle setninger og sendt til informanten for gjennomlesning og tilbakemelding for å styrke validiteten. De 12 resterende intervjuene ble transkribert etter hvert som intervjuene fant sted. Å transkribere intervjuene selv var viktig for meg da transkriberingen regnes som begynnelsen på analysen (Kvale & Brinkmann, 2009). I et av intervjuene med tolk ble deler av intervjuet oversatt og transkribert i ettertid. Intervjuene har som tidligere nevnt varte opptil 2,5 time og blitt gjennomført på 5 forskjellige språk, transkriberingen har i så måte vært både tidkrevende og utfordrende arbeid.

4.6.2 Tilnærming til analysen

Tilnærmingen til analysen i denne studien har vært inspirert av en modifisert versjon av *grounded theory* slik den beskrives i Jacobsen, Kristiansen, og Prieur (2002). Grounded theory har sine røtter fra sosiologene Barney G. Glaser og Anselm L. Strauss. I boken *The discovery of grounded theory* (1967) tok de to et oppgjør med datidens positivistiske hypotesetestende metoder og utviklet en empirisknær kvalitativ metode for å generere teori. Grounded theory er med andre ord ikke en beskrivelse av en teori, men er en empirisk tilnærming til å studere *sosiale prosesser* gjennom kvalitativ forskning og analyse (Clarke, 2005). For å oppnå dette legger

Glaser og Strauss (1967) syv punkter til grunn: 1) Analysen starter allerede ved de første innsamlingene av data, og fortsetter helt til man har oppnådd *teoretisk metning*, 2) *analytiske koder* konstrueres ut i fra det empiriske materialet, og ikke fra hypoteser laget på forhånd, 3) bruk av en konstant *sammenlignings metode*, som involverer å gjøre sammenligninger gjennom alle steg av analysen, 4) *videreutvikle teori* gjennom alle stegene av datainnsamlingen og analysen, 5) *memo-skriving* for å utvide kategorier, spesifisere deres egenskaper, definere forholdet mellom dem og identifisere gapene, 6) *teoretisk sampling* for å videreutvikle teori, og 7) at litteraturoversikten kommer *etter* at man har laget en selvstendig analyse (Charmaz, 2006). Disse punktene har i senere tid blitt tatt opp av forskere med ulike bakgrunner og benyttet på forskjellige felter og temaer. To overordnede anvendelser stikker seg ut: En «hard» utgave som følger en nesten slavisk og rigid prosedyre for å grunnfeste en teori i empirisk data, og en «soft» modifisert utgave som bygger på tanken om «grunnfestet teori», men uten å følge den tekniske oppskriften til punkt og prikke (Jacobsen m.fl., 2002, s. 91). Det er den sistnevnte anvendelsen som ligger til grunn for analysen i denne studien.

En grunnet teori skal som alle andre sosiologiske teorier være begrunnet, dette oppnås gjennom memo-skriving og en konstant koding. Kodingen kan gjøres gjennom koding av temaer, samhandlingsformer, enkeltstående opplevelser, prosesser, handlinger eller ytringer (Jacobsen m.fl., 2002). Kodingen kan dessuten finnes på ulike abstraksjonsnivåer fra konkrete handlinger til overordnede strukturelle forhold, som kan utledes gjennom observasjoner eller intervjuer. Jeg har i hovedsak benyttet en tematisk koding med utgangspunkt i *tematisk analyse*. Disse temaene har blitt kodet under fire hovedtemaer: *Fra oppdagelse til gradvis åpenhet*, *Forhandlinger i møte med storsamfunnet*, *Summen av små og store krenkelser*, og *Kjønnsforståelser i det norske helsevesenet*.

I tråd med Michael Hviid Jacobsen (2002) sin modifiserte versjon av grounded theory har jeg, i motsetning til Glaser og Strauss, hentet inspirasjon fra tidligere litteratur og begreper, og presenterer eksisterende teorier som *mulige byggesteiner*, men likevel ikke som verifiserbare forklaringer på fenomenet jeg studerer. Den grunnfestede teori er ifølge Jacobsen i utgangspunktet en *subjektivistisk teori*, da konstruksjonen av kategorier hviler utelukkende på den enkeltes forskers bakgrunn. Den enkelte forskers bakgrunn blir til gjennom

forskerens kontakt med andre forskeres teorier og begreper, og kodingsfasen kan derfor ikke forstås som totalt avkoblet andre forskere (Jacobsen m.fl., 2002).

Gjennom memo-skriving har jeg skrevet ned ideer, refleksjoner og mulige hypoteser gjennom hele forskningsprosessen. Dette for å utvikle ideene mine, sammenligne data og prøve ut ulike forslag til koder, for på den måten å få en oversikt over hvilken retning den videre datainnsamlingen skal gå (Charmaz, 2006). Empiriinnsamlingen skal ifølge Jacobsen m.fl. (2002) til slutt ende i en teoretisk innsikt og forståelse av det miljøet man har undersøkt. For å få til dette er det viktig å etterstrebe en teoretisk metning ved hjelp av koding og etterfulgt av teoretisk sampling. Hva som avgjør når man har oppnådd en teoretisk metning er en mye diskutert blant teoretikere som benytter grounded theory. Et svar er at *«når ord og handlinger i ens datamateriale begynner at forekomme en bekendte og genkendelige, så er man efterhånden ved at tilnærme sig en tilfredsstillende grad af mætning»* (Jacobsen m.fl., 2002, s. 83). Teoretisk metning ligner med andre ord det vi i sosiologien kaller for *tykke beskrivelser*, hvor man prøver å male et fyldig bilde av den sosiale virkelighet ut fra ens empiriske betraktninger (Geertz, 1973). Teoretisk sampling er derfor et sentralt punkt i grounded theory. Den teoretiske samplingen er en del av den konstante komparative metoden grounded theory bygger på, hvor man gjennom innsamling av sekundære data fra litteraturstudier, personer eller ting, finner støtte til eller motstand mot ens egne begrepskonstruksjoner (Clarke, 2005; Jacobsen m.fl., 2002).

En konsekvens av at grounded theory fortolker mening gjennom kategorier som man kan velge å vurdere positivt eller negativt er, ifølge Jacobsen m.fl. (2002), at ens studier får en eksplorativ og deskriptiv formidlingsform. Ettersom feltet jeg studerer ikke er skrevet om i særlig stor grad tidligere mener jeg at denne konsekvensen er til mitt prosjekts fordel. Jeg ser det som viktig at informantenes stemmer kommer tydeligst frem, mens teoretiske perspektiver står som sekundære. Jeg har derfor i tråd med grounded theory valgt å legge hovedvekt på fortolkning av data fremfor å etterprøve tidligere teorier, og søkt å generere nye teoretiske perspektiver til den allerede eksisterende forskningen som finnes på transfeltet. Ved å se transrelaterte problemstillinger opp mot litteratur om kulturelle forståelser av kjønn, medborgerskap og norskhet har jeg søkt å utforske og utvide nye teoretiske områder i det norske transpolitiske feltet.

4.7 Etiske hensyn og anonymisering

Denne studien er utarbeidet i tråd med Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humanioras (NESH) retningslinjer. I forkant av studien ble det søkt om godkjenning fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) til gjennomføring av prosjektet. Godkjenningen kom i juli 2013. I tråd med NSDs retningslinjer utarbeidet jeg et informasjonsskriv som redegjorde for informantens rettigheter om frivillig deltakelse, mulighet for å trekke seg, prosjektets formål og anonymisering. Informasjonsskrivet ble gjennomgått og forklart før hvert intervju og informert samtykke ble samlet inn skriftlig.

Et av de viktigste etiske dilemmaene i denne studien har vært konfidensialitet. Private data som kan identifisere deltakerne har blitt endret eller tatt vekk. Til tross for at flere av informantene var åpne og ikke hadde noe behov for å være anonyme, valgte jeg å anonymisere alle på lik linje ettersom noen hadde et stort behov for å være anonyme. Navn, bosted, eksakt alder og «rase»/etnisitet er endret eller generalisert. Dette fordi enkelte av informantene hadde flyktet fra familien sin, ikke var åpne på jobben eller hadde startet på prosessen ennå. I tillegg tilhører informantene marginaliserte grupper som utgjør en liten andel av Norges befolkning. Risikoen for å bli gjenkjent kan derfor være større. Det har derfor vært viktig å informere om anonymiseringsprosessen fra begynnelsen av for å oppnå tillit og gjøre deltagerne komfortable med å snakke om sensitive temaer. Konfidensialitet har vært viktig for forsvarlig lagring av data. Transkripsjonene ble anonymisert og personlig informasjon ble lagret i separate passordbeskyttede mapper. Personlige opplysninger og opptak vil bli slettet en måned etter prosjektets slutt, mens anonymiserte transkripsjoner beholdes.

Et annet etisk dilemma har vært behandling av sensitiv informasjon. Ettersom intervjuene hadde en personlig og intim karakter ble det viktig for meg å reflektere over mulige konsekvenser, ikke bare for de som deltar i studien, men for den større gruppen de representerer (Kvale & Brinkmann, 2009). Det har derfor vært viktig for meg å gjøre det klart for informantene at det er helt opp til dem hvor mye de vil fortelle og hva de ønsker å svare på. I tillegg valgte jeg ved noen anledninger ikke å gå dypere inn på visse temaer, da informanten ga uttrykk for at det var et spesielt sensitivt tema.

5. Fra oppdagelse til gradvis åpenhet

I løpet av kodingen av datamaterialet ble det tydelig at informantenes prosesser knyttet til selverkjennelse og åpenhet er noe de fleste forteller om. De første erfaringene starter for de fleste allerede som barn, og flere forteller om tidlige minner relatert til deres kjønnsidentitet. Likevel er det ikke før i puberteten at kjønnsidentiteten for de fleste blir noe de er bevisst. Oppdagelsen av egen kjønnsidentitet og seksualitet henger for noen tett sammen, og kan i noen tilfeller forvirre tankene knyttet til kjønnsidentitet ytterligere. Dette er sentrale erfaringer som trekkes frem i dette kapittelet. Videre tar dette kapittelet opp informantenes forhandlinger i nære relasjoner og sosiale nettverk. Nære relasjoner forstås her som familiemedlemmer, mens venner, kjærester og ektefeller forstås som sosiale nettverk. I noen av intervjuene kom det fram at rasialiserte nettverk har hatt stor betydning for informantenes sosiale nettverk. Dette tar jeg opp i kapittelets siste del. Først skal jeg gjøre rede for den mye brukte og omdiskuterte metaforen å «komme ut».

5.1 «Komme ut»-metaforen

En av de mest sentrale erfaringene lhbt-personer går i gjennom er i følge Balsam, Molani, og Lehavot (2013) prosessen med å «komme ut». Å «komme ut» vil si at man velger å være åpen om sin seksualitet eller kjønnsidentitet, og regnes som et viktig moment for en persons mulighet til å leve et fullverdig liv (Narvesen, 2010). Terminologien har i hovedsak vært brukt om lesbiske, homofile og bifile, men har i senere tid blitt benyttet for å beskrive når en transperson velger å «komme ut» i selvvalgt kjønnsuttrykk (Van der Ros, 2013). Metaforen å «komme ut» er, som nevnt over et mye omdiskutert begrep. For hva kommer man egentlig ut av? Og hva kommer man ut til? (Butler, 1990). Åpenhet er for de fleste en pågående tilstand hele livet, og ikke noe man gjør kun en gang slik metaforen tilsier. For hver nye situasjon eller relasjoner møter lhbt-personer utfordringer knyttet til om, når og hvordan man skal være åpen om sin kjønnsidentitet eller seksuelle orientering (Van der Ros, 2013).

Likevel kan «komme ut»-metaforen være en god metafor for å beskrive de prosessene mange lhbt-personer går i gjennom, for å kunne leve ut sin kjønnsidentitet eller seksuelle orientering (Balsam m.fl., 2013). På samme måte som «rase» (se kap.3) benytter jeg hermetegn rundt «komme ut». Dette for å understreke

at begrepet er en sosialkonstruktivistisk metafor og ingen uforanderlig og satt virkelighet som gjelder alle. For lhb-personer inkluderer å «komme ut» at man blir bevisst sin tiltrekning til samme kjønn, selvidentifisering som lhb-person, deltagelse i seksuell omgang med personer av samme kjønn, og inngåelse av forhold med person av samme kjønn (Balsam m.fl., 2013). For transpersoner involverer det å «komme ut» bevissthet om kjønnsidentitet, og for noen å endre sitt kjønnsuttrykk og/eller fysiske kropp (Balsam m.fl., 2013). «Komme ut»-prosessen kan deles opp i ulike faser som oppdagelse, anerkjennelse, aksept og åpenhet om egen seksualitet og/eller kjønnsidentitet (Øvregaard, 2013). Disse fasene må likevel ikke forstås som satte og uforanderlige, men er dynamiske og kan, som vi skal se i det neste, både overlappe og motarbeide hverandre.

5.2 Barndommen

Flere studier viser at voksne personer med kjønnsidentitetstematikk ofte har tidlige minner fra de først oppdagelsene av at de ikke passet inn i normene for det kjønn de fikk tillagt ved fødselen (Arntzen & Kahrs, 2013; Elgvin m.fl., 2013; Rasmussen, 2005; Van der Ros, 2013). Det betyr likevel ikke at alle barn med uvanlige kjønnsuttrykk tar med seg kjønnsidentitetstematikken inn i voksen alder (Benestad & Almås, 2001). I denne studien innebærer de første minnene for flere av informantene, en form for korrigering, hvor de som barn har opptrådt utradisjonelt i forhold til det kjønn de fikk tillagt ved fødselen, og derfor har fått tilsnakk eller irettesettelse av de voksne. En av informantene forteller det slik:

Jeg husker da jeg var 2-3 år gammel eller det kan hende jeg husker det fordi mamma har fortalt meg det, men vi var i Syden på ferie med en annen familie. Jeg og en gutt fra den andre familien var små og løp rundt nakne. Så måtte vi tisse og han stilte seg opp under en palme. Jeg stelte meg selvfølgelig ved siden av han og skulle tisse jeg også. Jeg skjønnte liksom ikke at jeg måtte sitte. Så kom mamma og sa at jeg måtte sette meg ned, for jeg var ikke gutt (mann, 30årene).

Læring av sosiale normer for kjønn adferd skjer blant annet gjennom både implisitte og eksplisitte sanksjoner fra foreldrene og omgivelsene (Van der Ros, 2013). Barn som opplever å bli «straffet» for deres ønske om å iføre seg det motsatte kjønns klær og kjønnsuttrykk, kan ifølge Benestad og Almås (2001), vokse opp med

en forståelse av at deres kjønnsønsker er noe skammelig og noe de må holde skjult for foreldrene. De fleste barn som «transer» adlyder sine foreldre til en viss grad, mens andre benytter enhver anledning til å iføre seg det kjønnsuttrykket de ønsker i hemmelighet (Arntzen & Kahrs, 2013). En av informantene i denne studien forteller det slik:

Jeg sminket meg allerede på barneskolen. [...] Men mange ganger sminket jeg meg i skjul. For jeg var jo redd for at mamma og pappa skulle oppdage det. Noen ganger sminket jeg meg hos naboen, for de hadde en katt som jeg passet og hun [eieren] hadde veldig mye sminke (kvinne 20årene).

Gjennom å sminke seg i skjul kunne informanten utforske sine feminine sider alene, uten å få reaksjoner fra andre. Det fremgår likevel av sitatet at informanten levde med en konstant redsel for å bli avslørt. Informanten forteller at hun alltid vasket av sminken nøyte før hun gikk hjem og at hun aldri hadde på seg feminine klær foran foreldrene. Det var ikke før flere år etter at hun hadde flyttet hjemmefra at hun turte å vise seg hjemme med full sminke og feminine klær.

I motsetning til informantene over beskriver tre av informantene i denne studien deres oppdragelse som «fri», i den betydning at de ikke opplevde å bli korrigert av foreldrene og fikk opptre i det kjønnsuttrykket de ønsket. En av informantene forteller det slik:

Det jeg husker det var da jeg var 4 eller 5 år. [...] Og mamma jobbet på den tiden i sentrum, så det var naboer som passet på meg. [...] Hver morgen når de passet på meg stelte de meg akkurat som en jente. For det var bare jenter der. Det er det jeg vokste opp med. Og pappa var på den tiden bortreist i 3 år. Så jeg var bare sammen med jenter hele tiden. Så jeg skjønnte det ikke. Det var helt normalt for meg (ladyboy, 30årene).

Til tross for at informanten over fikk tillagt gutt ved fødselen ble hun behandlet som en jente av de som passet på henne. For informanten var dette helt naturlig og ikke noe hun reflekterte videre over før hun begynte på skolen. Å gi barna handlingsrom til å uttrykke seg som de ønsker kan bidra til å gjøre det lettere for barn å akseptere

seg selv (Benestad & Almås, 2001). Støtte fra foreldrene kan dessuten styrke barna i møte med omgivelsene.

5.3 Puberteten

Puberteten er en periode som de fleste med kjønnsidentitetstematikk opplever som ekstra utfordrende (Van der Ros, 2013). Hormonforandringer og kroppslige endringer kan føre til humørsvingninger og ytterligere forvirring (Arntzen & Kahrs, 2013). For noen endrer kroppen seg dessuten i en helt annen retning enn de hadde forventet. En av informantene i denne studien forteller det slik:

I mitt hode var jeg gutt fram til kroppen begynte å utvikle seg i helt feil retning. Og jeg bare: «Hva faen er det her for noe?» Det var jo ikke meningen at det her skulle skje. Det var jo.. Hva kan jeg ha vært? 13-14 år, der omkring da jeg begynte å skjønne at jeg ikke trivdes i den kroppen jeg hadde. For frem til kroppen begynte å utvikle seg så jeg helt ut som en gutt, helt til brystene begynte å komme (mann, 20årene).

I likhet med informanten fra det forrige sitatet, hadde ikke denne informanten reflektert særlig mye over sin egen kjønnsidentitet, etter som han forstod seg selv som gutt. Da de kroppslige endringene kom prøvde han å skjule de så godt han kunne ved å bruke store t-skjorter og gensere slik at brystene ikke syntes. I tråd med funnene i Van der Ros (2013), opplevde denne informanten at det ikke lenger var like lett å uttrykke seg ut fra eget ønske, slik han hadde gjort i barndommen. Kroppslige endringer som hårvekst, bryster, stemmeskiftet og menstruasjon oppleves av de fleste informantene som særlig problematiske. For å overkomme de kroppslige endringene forteller informantene om ulike strategier. Flere har i likhet med informanten over brukt store klær eller «binder» for å skjule brystene. En av informantene sluttet å prate da hun kom i stemmeskiftet, andre har prøvd å legge opp eller ned stemmen etter hva som har vært ønsket. De kroppslige endringene oppleves likevel ikke like problematisk for alle. En av informantene forteller det slik:

F: Du hadde ikke noen vanskeligheter med hvordan kroppen endret seg?

I: Nei, jeg hadde ikke det. For jeg var jo så vant til å være en jente og da var det jo sånn at guttene snakket om store pupper, og jeg pleide jo å ha papir i bh'en og trene bh'en og slikt. Jeg ville jo passe inn i de normene (mann, 20-årene).

Som det kommer fram i sitatet opplevde informantene at kroppen endret seg akkurat i tråd med det han hadde forventet. Ytre press om å tilpasse seg *heteronormen* gjør seg her gjeldende (se kapittel 3 for grundigere begrepsavklaring). Flere av informantene i denne studien forteller, i likhet med informantene over, at de i ungdomstiden opplevde et sterkt ønske om og «passe inn», dette til tross for at de innerst inne følte seg annerledes.

5.3.1 Om å tilpasse seg heteronormen

Ungdomsfasen handler for mange om ikke å skille seg ut, og uskrevede regler for hvordan man skal kle og te seg blir ekstra synlige i denne perioden (Arntzen & Kahrs, 2013). Ytre press om å tilpasse seg heteronormen har gjort at ungdomstiden har blitt en svært belastende tid for informantene. Ønske om «å være som alle andre», eller *bli lik* kommer til uttrykk i flere av informantenes fortellinger. En av informantene forteller det slik:

Så jeg har holdt meg for meg selv, og holdt ting for meg selv, og heller prøvd å tilpasse meg normene. Så jeg var en jentete jente til jeg var 16-17. Da var det alt fra duck face-bilder til tiaraer. Og det var noe jeg påla meg selv. Jeg begynte en slags falsk personlighet. For jeg følte at hvis jeg spilte en person, så når de mobbet meg eller frøys meg ut av klassesamfunnet eller miljøet, så var det ikke direkte meg de frøs ut, men personen jeg spilte (mann, 20-årene).

Veien til selverkjennelse beskriver han som ekstra utfordrende, ettersom han måtte kvitte seg med den falske personligheten han hadde opprettholdt i så mange år: «*For hvis du lyver lenge nok så begynner man jo å tro på det selv. Og det var vanskelig å gi slipp på akkurat det*». For denne informanten var den falske personligheten en måte å fortrenge egne følelser på, og kan derfor forstås som selvvalgt. For en annen informant var valget om å skjule sine feminine sider, et resultat av flere år med trakassering fra familie og slektninger. Hun forteller det slik:

De trodde jeg var en feminin gutt, som likte jentete ting. Eller at jeg var litt homofil. Og det er veldig dårlig i Midtøsten. Du vet, jeg er pervers, seksuelt pervers. [...] Så de gjorde alt for å stoppe meg, alt for å drepe den feminine siden av meg. Men det var ikke noen feminin del, hele min eksistens var feminin. Men jeg måtte skjule det. Jeg måtte gjemme kvinnen i meg (transkvinne, 30årene).

Informanten begynte å trene body building og ta hormoner for å bygge større muskler og få mer hårvekst. Hun gikk så langt i sitt forsøk på å passe inn at hun til slutt giftet seg med en kvinne. I motsetning til informanten over var det ikke hennes egne utfordringer med å erkjenne sine følelser som var det problematiske, men umuligheten til å leve ut sin kjønnsidentitet som gjorde at hun i flere år prøvde å leve som mann. Denne informanten var oppvokst i et konservativt miljø, hvor det fantes lite eller ingen informasjon om kjønnsidentitetstematikk. Det var ikke før flere år senere, etter at hun hadde flyttet til Norge, at hun opplevde at hun kunne finne tilbake til kvinnen i seg. Eksempelene over viser at manglende forståelse for egen kjønnsidentitet, gjør at noen tyr til ganske drastiske tiltak for å passe inn.

5.3.2 Seksuell forvirring

Spørsmål om seksualitet står sentralt i flere av informantenes fortellinger knyttet til hvordan omverden tolker og definerer dem. Oppdagelse av egen seksualitet kan som tidligere nevnt føre til ytterligere forvirring og usikkerhet om hva som handler om seksualitet og hva som handler om kjønnsidentitet (Van der Ros, 2013). En av informantene i denne studien beskriver det slik:

Jeg gikk jo bare for å være homo først. Jeg tenkte at da er jeg sikkert bare homo, for jeg visste at jeg likte jenter. Også tenkte jeg bare at homo-jenter er sånn da, at man ikke egentlig er så glad i bryst. Jeg visste ikke helt hva det var jeg var. Hvert fall med meg selv da. Så var det også det at jeg hata å bli kalt lesbisk. Lesbe.. Fordi det bare understreket at jeg var jente. Det likte jeg aldri (mann, 19år).

Til tross for at informanten ikke likte å bli kalt jente, kjente han ikke til noen andre kategorier som beskrev det han følte. Han hadde hørt om transpersoner som gikk fra mann til kvinne, men aldri at det gikk an å gjøre motsatt. «Homo» ble derfor det nærmeste han kom å beskrive sin situasjon. Likevel kommer det tydelig fram av

sitatet at informanten først og fremst strevet med sin kjønnsidentitet, ettersom det tydelig fremgår av sitatet at han «liker jenter». For andre har utviklingen gått i «motsatt» retning. En informant forteller det slik:

Et annet problem er at.. Og hvis det problemet ikke hadde vært i livet mitt, så hadde jeg kanskje gjennomgått kjønnskifte for mange år siden. Det problemet er at jeg biseksuell, og jeg vil ha jenter mer enn gutter. Jeg sa alltid til meg selv: «What the fuck? Hvem er jeg? Jeg vil ha jenter og jeg vil være en jente?» Det er så komplisert og forvirrende. Nå er jeg gal, vet du. Dette gjorde meg forvirret i mange mange år (transkvinne, 30årene).

For denne informanten var det ikke noen tvil om hvilken kjønnsidentitet hun hadde, men at det var hennes seksuelle orientering som skapte forvirring. Fra et heteronormativt perspektiv samsvarte ikke informantens kjønnsidentitet med egen seksualitet, ettersom hun ikke oppfylte ett av de mest sentrale «kravene» til å være en heteroseksuell kvinne, nemlig utelukkende å tiltrekkes menn.

Som sitatene over viser kan på den ene siden en homoseksuell identitet delvis beskrive følelsen av annerledeshet, men er på den andre siden ikke en dekkende beskrivelse av det informantene egentlig strever med. Oppdagelse av egen seksualitet kan derfor føre til ytterligere forvirring ettersom de rette begrepene ikke er tilgjengelige.

5.3.3 Ustabile familier

For noen av informantene har eksterne hendelser som konsekvensene av foreldrenes skilsmisse gjort det spesielt vanskelig å erkjenne sin kjønnsidentitet. En av informantene var 14 år da foreldrene skilte lag, hun beskriver foreldrenes skilsmisse som «veldig tøff». Etter skilsmissen flyttet faren og broren ut av huset, mens informanten ble igjen hos moren. Faren stiftet ny familie og mistet kontakten med informanten og moren. I tillegg til mobbing på skolen og egne følelser omkring kjønn, måtte informanten ta seg av moren som etter hvert ble veldig deprimeret og begynte å drikke. Hun forteller det slik:

I: For det er jo synd å si det, men jeg har jo blitt litt bitter. Jeg har prøvd å unngå det, men jeg har et lite snev av bitterhet i meg. For jeg måtte sitte igjen med all dritten.

Mens han var bare ute og flagra med den nye kjerringa. Også hadde jeg jo masse greier med meg selv, ikke sant. Så det ble for mye rett slett. [...] Det er jo det jeg skulle ønske, at mamma kunne være litt sterk for meg. Men nei da, jeg måtte jo være sterk for henne. Og sånn er det fremdeles litt (transkvinne, 30årene).

Som det utgår av sitatet opplevde informanten lite rom for informantens egne behov og forvirring. En annen informant forteller at alt gikk «feil vei» med begge foreldrene etter skilsmissen. Faren begynte å drikke og moren ble psykisk syk. I likhet med informanten over følte denne informanten først og fremst ansvar for moren sin, deretter seg selv. Han forteller det slik:

Jeg hadde det ikke bra, men jeg tror veldig mye av mine bekymringer har stått på mamma siden jeg var 12 år. Det er det jeg ser den dag i dag, at jeg ser hvor mye energi jeg har brukt til å tenke på henne. Aldri tenkt på meg selv og hva jeg har følt, hva jeg ville med mitt liv. Det er noe jeg på en måte prøver å få til nå da (mann, 20årene).

Informanten ble til slutt plassert i fosterhjem da moren ble lagt inn på psykiatrisk avdeling. Adskillelsen beskriver han som traumatisk og forteller at han ikke opplevde at moren ble noe friskere etter innleggelsen. Til tross for den nye fosterfamilien sluttet ikke informanten å ta ansvar for moren. Selv etter at han åpnet seg opp for fostermoren, holdt han likevel kjønnsidentiteten skjult for moren i flere år for å beskytte henne.

Felles for de foregående delkapitlene er at heteronormen, seksuell forvirring og ustabile familier på ulike måter skaper vanskeligheter for informantenes prosess med å erkjenne sin kjønnsidentitet for seg selv. Dette henger ofte sammen med tilgang på informasjon og ord til å beskrive sin situasjon, noe vi kommer tilbake til i kapittel 6. Som vi skal se i det neste delkapittelet kan det dessuten gå lang tid mellom informantenes selverkjennelse og første gangen de forteller noen om det.

5.4 Forhandlinger i nære relasjoner

Å fortelle noen andre om det man selv har erkjent for første gang, kan for mange fremstå som svært vanskelig (Arntzen & Kahrs, 2013). For mange kan det som nevnt over, skje flere år etter selverkjennelsen. De fleste opplever likevel å komme til et

punkt, der det ikke lenger er mulig å holde kjønnsidentiteten inne (Van der Ros, 2013). Ubehaget ved å holde det skjult for omverden blir for stort og de øyner et håp om noe bedre ved å «komme ut». Reaksjoner på «kjønnsforvandlinger» i nære relasjoner kan for mange være spesielt tøft (Van der Ros, 2013). De fleste lhbt-personer velger, ifølge Haansbæk (2002), derfor først å «komme ut» til en nær venn, partner eller søsken, deretter foreldre og øvrige familiemedlemmer. I den første levekårsundersøkelsen blant transpersoner (Van der Ros, 2013) kommer det fram at familien ofte trenger tid for å venne seg til og akseptere informantenes kjønnsidentitet. Dette gjelder for flere av informantene i denne studien, men åpenhet for familien er ikke et mulig alternativ for alle. Derfor velger noen å leve et såkalt *dobbeltliv* hvor de er åpne for noen utvalgte venner eller familiemedlemmer, men ikke for alle (Elgvin m.fl., 2013). Noen i denne studien har opplevd at familien har kuttet kontakt med dem, mens andre opplever at foreldrene går inn i en sorg prosess over å ha «mistet» en sønn eller datter. Til tross for dette har flertallet av informantene i denne studien opplevd støtte fra familiene sine.

5.4.1 Støttende familier

7 av 13 informanter har opplevd at familien har akseptert og støttet dem etter at de «kom ut» som trans. Prosessen med å «komme ut» og forhandlingene med familien har likevel vært utfordrende for de fleste. Kun et fåtall av informantene har møtt støtte fra første stund (Singh & McKleroy, 2010). Til tross for dette opplever informantene, i tråd med internasjonal forskning, støtte og aksept fra foreldrene som viktig og har for noen vært avgjørende for deres selvfølelse. Støtte fra foreldrene kan i tillegg gjøre prosessen med å akseptere seg selv lettere. En av informantene forteller det slik:

Min mors reaksjon, på noe hun ikke forstår er: Åh, det er rart. Det er rart.. Men de hadde bare spørsmål og jeg prøvde ikke å pushe, spesielt i begynnelsen når jeg fortalte henne om min biseksualitet. Jeg lot henne spørre spørsmål eller kanskje gjøre litt research om min biseksualitet eller bare om lhbt-personer. [...] Men jeg tror at det faktum at de var så aksepterende hjalp med å akseptere det selv. [...] Jeg vet at hvis jeg skulle skjult det, tror jeg at det ville tatt meg lenger tid å akseptere den delen av meg og være i stand til å gå videre og leve livet mitt (genderqueer, 20årene).

I sitatet over kommer det fram at det var avgjørende for morens aksept at informanten hjalp moren med å forstå hens situasjon, lot henne stille alle spørsmålene hun hadde og gi henne informasjon om tematikken. En annen informant opplevde å få full støtte fra moren, mens faren ikke ville ha noe med henne å gjøre. Hun forteller det slik:

I: Jeg bestemte meg når jeg var 18år at hun ville bruke dameklær ikke manneklær, men det var noen ganger som 12 åring at jeg brukte dameklær når jeg gikk ut med moren min. Men det var som 18 åring at jeg tenkte nå er det nok jeg må bruke dameklær.

F: Hvordan reagerte moren din?

I: Mor og far sa ingenting, men da jeg ble voksen ville ikke faren være med på det lenger. Han sa: «Gutt er gutt og jente er jente». Men moren min har alltid støttet meg (kvinne, 20årene).

Moren sydde feminine klær til informanten og lot henne lære seg magedans på rommet sitt når faren ikke var hjemme. Da faren truet med å drepe henne valgte moren å forlate familien og flytte med informanten til et naboland. Denne informanten er oppvokst i et konservativt miljø, likevel forteller informanten at alle i familien, bortsett fra faren, støttet henne og at brødrene hadde unnskyldt seg. Felles for informantene som har møtt støtte fra familiene sine er som vi skal se i det neste delkapittelet, at de har gjort en gradvis overgang.

5.4.2 Gradvise overganger

De fleste informantene beskriver prosessen med å fortelle familien om sin kjønnsidentitet som en lang og vond prosess. Dette til tross for at informantenes foreldre har møtt dem med støtte og forståelse. Flere av informantene har opplevd det som positivt å flytte vekk fra familien i lenger eller kortere perioder. Noen har bodd hos en venn i nærheten, mens andre har flyttet til en større by eller et annet land. En av informantene beskriver det slik:

Så da flytta jeg og begynte på skole i [en større by], så jeg kunne begynne med blanke ark [...] og ba folk kalle meg Niljas, og det gikk jo helt fint for de hadde jo nettopp møtt meg og hadde ikke blitt kjent med meg som jente. [...] Så da jeg flytta

fikk gå gjennom det litt i fred for å kjenne etter selv også. Jeg sa jo til mamma at det var jo rett og slett *livreddende* at jeg flytta bort. Jeg tror at hvis jeg ikke hadde flytta bort så hadde jeg tatt livet av meg selv, for det var jo ganske ille (mann, 20 årene).

Etter at informanten flyttet ble det lettere for informanten å leve ut sin kjønnsidentitet, og etter hvert fortelle det til moren. I likhet med flere av informantene i denne studien opplevde han at moren først ikke tok det han fortalte seriøst. Det var ikke før hun så sønnens endringer i kjønnsuttrykk at hun skjønnte alvoret. Da gikk hun først inn i en sorgprosess. Han forteller det slik:

Så mamma tok det liksom ikke helt inn før etter at jeg flytta tilbake, etter at jeg slutta på skolen. For da fikk hun jo oppleve hele forandringen jeg hadde gjort det året. Alt fra utseendet til oppførsel. Da fikk hun oppleve det selv. Og da begynte det å synke inn litt og mamma gikk da inn i en sorgprosess. For hun mente at nå når jeg var blitt Niljas, for jeg hadde jo skiftet navn i folkeregisteret, da mente mamma at nå måtte hun begrave datteren sin, for nå er [hun] død.. (mann 20årene)

For å hjelpe moren med sin prosess begynte han en gradvis overgang til et mannlig kjønnsuttrykk. Da han startet med hormoner la han blant annet opp stemmen da han snakket med henne, og ga på den måten moren tid og mulighet til å gå gjennom sin egen prosess. Til slutt innså moren at hun ikke trengte noen begravelse likevel, ettersom han var «den samme på innsiden».

En annen informant opplevde først å bli skjelt ut av moren da han fortalte henne at han skulle gjennomgå kjønnsbekreftende behandling, deretter snakket hun ikke med han på flere måneder. Informantens egen tolkning av morens reaksjon er at hun manglet kunnskap om temaet. Han forteller det slik:

Moderen og bestemoderen er veldig sånn at alt som er nytt det skal ikke prøves, det skal ikke prates om, ikke sant. Det er bare å skyve i fra seg. For dem liker å gå i de samme sporene hele tiden, ferdig tråkket, ikke sant. Så ja, det er rett og slett mangel på kunnskap. Når hun fikk vite litt mer om hva det egentlig går ut på så fikk hun større forståelse for hvorfor jeg har vært som jeg har vært (mann, 20årene).

Til tross for at informanten og moren ikke hadde noe særlig kontakt gjennom prosessen, insisterte han likevel på at hun bidro da han skulle velge nytt navn. Moren

ville først ikke ha noe med det å gjøre, men plutselig en kveld tikket det inn en melding hvor det stod: «*God natt, Johan*». Dagen etter gikk han til folkeregisteret og søkte om navnendring. Etter navnevalget endret moren holdning, og da han skulle gjennomføre sin siste operasjon ville hun være med: «*Da var det ingen fordommer, ingenting og hun er stolt av det og har tatt det til seg. Jeg er sønnen hennes*».

De fleste av informantene som har opplevd støtte har samiske eller norske foreldre, likevel er det et viktig funn at to av de syv informantene som har opplevd støtte fra sine familier ikke er oppvokst i Norge eller annet vestlig land. Støtten de har opplevd har først og fremst kommet fra informantenes mødre, men noen få har også opplevd støtte fra fedrene. Gradvis overgang til ønskelig kjønnsuttrykk har som vi har sett over, gitt foreldrene tid til å akseptere informantenes valg. På den måten har informantene i tillegg opprettholdt og i vare tatt relasjonen til familien.

5.4.3 Dobbeltliv

Å leve et dobbeltliv vil si at informantene er *delvis åpne* og *delvis skjuler* sin kjønnsidentitet (Elgvin m.fl., 2013). Et dobbeltliv kan være en måte for informantene å beskytte seg selv fra familien, beskytte familien fra sannheten, eller en måte å møte familien på halvveien ved å skjule sin kjønnsidentitet fra for eksempel slektninger (Darj m.fl., 2011). En av informantene i denne studien levde et dobbeltliv i over 20 år for å beskytte moren. Hun forteller det slik:

F: Så fra du var 8 år til du var 31 så gjorde du ingenting?

I: Jeg hadde min seksualitet, men jeg skjulte at jeg var travesti fram til moren min døde, av respekt til henne. Det skjedde noen ganger at jeg kledde meg som jente på fester, for jeg hadde ansiktsstrekk som var veldig feminine. Men jeg hadde stor respekt for min mor og gjorde det ikke noe mer enn det (travesti, 50årene).

Ved å leve et dobbeltliv unngikk informanten å såre moren, samtidig som hun unngikk negative reaksjoner fra familien selv. Å leve delvis eller helt skjult krever at informantene må utviklet en rekke strategier for å opprettholde dobbeltlivet innenfor familien. Å leve et dobbeltliv er likevel ikke noe mange klarer å leve for evig ettersom det krever nøye planlegging og gjennomføringsevne for ikke å bli avslørt (Darj m.fl., 2011). En av informantene forteller det slik:

Vi satt og spiste, også spør de meg om denne leieren jeg var på. Jeg har bare sagt at jeg var på en skeiv leir. Jeg har ikke sagt at det var en leir for transseksuelle, bortsett fra til min tante. Også spurte da min fetter meg: «Åja, var [jentenavn] på den leieren?» Det er en skeiv jente som er dattera til bestevenninna til min tante. Så sier min kusine ut av det blå, hun tenker ikke over hva hun sier eller hvem hun er med, hun bare: «Hun er jo ikke trans!» Så jeg fikk panikk og kastet kake på henne. [...] Så snudde alle oppmerksomheten mot oss. Og bare: «Hva var det som skjedde nå?» «Nei da, det var ingenting». Kusina mi bare: «Det er ikke hennes type leir». Så vi fikk jo redda det, men det var veldig nærme (transmann, 19år).

Sitatet viser at informantene bruker mye energi på å navigere mellom hvem som vet og hvem som ikke vet, hvem man kan stole på og hvem man ikke kan stole på. Elgvin m.fl. (2013) beskriver noe av det samme i det som beskrives som å leve i det *halvåpne rom*: «De som lever i dette sosiale rommet, er opptatt av å styre og kontrollere informasjonen de avslører om seg selv: De er åpne om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet overfor noen, men ikke for alle» (Elgvin m.fl., 2013, s. 45). I denne studien er det stor variasjon blant informantene om hvem de er åpne ovenfor: Noen er bare åpne til venner, mens andre er åpne til noen utvalgte familiemedlemmer som mor, kusiner og fetter på samme alder, søsken eller tanter. En av informantene opplevde det som helt umulig å «komme ut» som trans, og valgte i stedet å «komme ut» som lesbisk. Dette til tross for at hen aldri har identifisert seg som lesbisk:

F: Så du har ikke snakket med [foreldrene dine] om kjønnsidentitet?

I: Nei! Nei, nei. Det er litt for mye. Om jeg vet at de kommer til å klippe meg av på grunn av seksualitet, sånn her lesbisk som er veldig mainstream, så trenger jeg ikke at det blir mer kaos for dem.

F: Hvordan tror du de ville reagert om du «kom ut» som trans?

I: Da tror jeg det ville blitt enda mer at jeg var syk. Det tror jeg faktisk. Noe sånt. At det blir litt mer drama. Jeg får nok være mer i fred nå. Jeg er heller rejected og ikke snakker med dem, enn at de vil forsøke å hjelpe meg, cure me (genderqueer, 20årene).

På den ene siden er informantens valg om å «komme ut» som lesbisk begrunnet med at det vil være lettere for familien, lesbisk er noe de har hørt om tidligere og derfor

kan relatere til. På den andre siden er valget basert på en beskyttelse av seg selv, en måte å slippe unna at foreldrene skal prøve å kurere hen. I likhet med denne informanten uttrykker flere av informantene i denne studien at de opplever det som lettere å «komme ut» som homofil enn trans. Det kan ha sammenheng med at homoseksualitet i de fleste samfunn er, om ikke akseptert, hvert fall et fenomen de fleste har hørt om og et tema som har blitt diskutert på et globalt plan lenger enn transseksualisme (Van der Ros, 2013). Sitatet over gir i tillegg informantens kjønnsidentitet en mer sykkelig status som må kureres, mens seksualiteten «bare» fører til utestengelse.

Som vi har sett i dette delkapittelet kan det være krevende å skulle leve et dobbeltliv i lengden, dette gjelder særlig for informantene som har nær kontakt med sin familie. Likevel kan det se ut til at de som har kombinert gradvis overgang og dobbeltliv har mindre psykiske problemer, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 7.

5.5 Negative sanksjoner og utestengelse

Til tross for at litt over halvparten av informantene forteller om positive møter med familien, forteller noen av informantene om grove negative sanksjoner. For noen innebærer dette psykisk vold og frarøvelse av goder, for andre handler det om fysisk vold, drapstrusler og at noen familiemedlemmer ikke ønsker å ha kontakt med dem. I Elgvin m.fl. (2013) kommer det fram at noen av informantene har opplevd psykisk og/eller fysisk vold i store deler av oppveksten, og at volden eskalerte da de fortalte familien om deres seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Darj m.fl. (2011) viser i tillegg at unge lhbt-personer som er oppvokst i familier med hedersnormer kan oppleve stor grad av sosial kontroll fra familien. Lignende funn finner vi i denne studien.

5.5.1 Den psykiske volden

Den psykiske volden er sterkest blant informantene som har innvandret til Norge eller er oppvokst med foreldre som har innvandret. Likevel finner vi lignende historier blant informantene som er oppvokst med norske og/eller samiske foreldre. En av informantene forteller det slik:

F: Når du har rømmet hjemmefra, hvordan har de reagert da?

I: Det har bare gjort ting verre, så det har ikke akkurat hjulpet [ler]. Jeg har bare følt meg bedre der og da. Når jeg har kommet tilbake, så er alt verre.

F: På hvilken måte?

I: De vil jo ikke betale noe for meg lenger, for eksempel. Det eneste mamma sier hun er villig til å betale er psykolog. Fordi hun tror jeg er rar i huet. Men det er jo derfor jeg har skaffet meg jobb og må tjene penger selv og jeg må betale for privatist-skole selv og betale for busskort og bil selv (transmann, 20årene).

For denne informanten ble relasjonen til foreldrene forverret etter at han rømmet hjemmefra. Informanten forteller dessuten om flere grove eksempler på psykisk vold som høylytte krangler, nedsettende kommentarer på hans maskuline utseende, og manglende forståelse for hans situasjon. Til tross for dette har foreldrene til en viss grad akseptert hans homoseksuelle identitet, men da han prøvde å «komme ut» som trans ved å si at han ønsket å være mer androgyn, reagerte foreldrene med å inndra lommepengene hans. En av de andre informantene forteller om en lignende opplevelse:

F: Hvordan reagerte de [foreldrene]?

I: Alt var negativt. De kastet klærne mine og skoene mine. Jeg måtte gjemme alt under senga eller i skapet. De kastet alt. Hvis mamma kom inn på rommet mitt og så noe kastet hun det med en gang. Men jeg tenkte bare: «Jaja, da kjøper jeg nytt». Så jeg var mot dem hele tiden. Hvis de sa nei, sa jeg ja. «Ikke gå dit». Da gikk jeg dit (ladyboy, 30årene).

Til tross for at informanten hele tiden motsatte seg foreldrenes krav, sluttet ikke foreldrene å kaste klærne hennes. Da hun i likhet med informanten over rømmet hjemmefra for å få litt avstand fra kranglingen, endret likevel situasjonen seg. Etter to måneder ringte moren og ba informanten komme hjem igjen. Så lenge hun bare kom hjem, kunne hun være akkurat som hun ville. I en case studie gjort blant meksikanske amerikanske transpersoner (Rosario, 2004) kommer det fram at familieband i noen tilfeller kan vise seg å være sterkere enn foreldrenes normer for kjønn. Informanten i sitatet over, viser i tråd med Rosario (2004) at moren til slutt så seg nødt til å akseptere informantens kjønnsidentitet, for å opprettholde familiebandet.

Forskjellene mellom de to informantene over kan ha sammenheng de kulturelle forståelsene av kjønn i informantenes landbakgrunn. Ladyboys er en anerkjent gruppe i befolkningen i den andre informantens hjemland, mens brudd på tradisjonelle normer for seksualitet og kjønn er sterkt tabubelagt i den første informantens opprinnelsesland.

5.5.2 Fysisk vold og utestengelse

Noen av informantene som ikke er oppvokst i Norge har opplevd fysisk vold etter at de «kom ut» som trans eller homofil for familien. For noen av informantene har fysisk vold vært en del av hverdagen gjennom hele oppveksten. En av informantene forteller det slik:

F: Har du opplevd noe vold eller fått noen straff fordi du har vært feminin?

I: Ja, mamma har slått meg mye og stygt, men aldri søsteren min. Hun gjorde hva hun ville og ble aldri banket. Etter at jeg sa at jeg var homofil, så ble det mye verre. [...] Jeg ble slått veldig stygt, hun brukte pinner og hva som helst som hun fant. Hun løp rundt hele huset for å banke meg (travesti, 50årene).

I sitatet kommer det frem at moren i stor grad forskjellsbehandlet informanten og søsteren. Til tross for at søsteren gjorde som hun ville fikk hun ingen straff, mens informanten i større grad opplevde at moren prøvde å kontrollere henne ved å straffe henne hver gang hun gjorde noe moren ikke likte. Informanten valgte aldri å være åpen om at hun var travesti til moren. Likevel hadde hun guttekjæresten og sminket seg i skjul. Dobbeltlivet var ikke alltid like lett å opprettholde. En gang ble hun fersket av moren, mens hun brukte en øyevippetang. Da dro moren tangen ut av hånden hennes og rev av alle øyevippene på det ene øyet. Informanten ble etter dette enda nøyere på ikke å sminke seg hjemme, men kun når hun var ute med venner.

Elgvin m.fl. (2013) viser at det er en tydelig kjønnsforskjell når det gjelder grader av negative sanksjoner. I tråd med Elgvin m.fl. (2013) forteller informantene som fikk tillagt mann ved fødselen i denne studien om langt grovere sanksjoner i møte med familien. For en av informantene utviklet den fysiske volden seg til drapstrusler. Etter å ha holdt sine feminine sider skjult for faren og brødrene i flere år, fikk de til slutt vite om det da hun ble kastet ut av skolen fordi hun sminket seg.

En annen informant opplevde å få varige fysiske skader da hun ble fersket i feminine klær av faren:

En av de tingene faren min gjorde mot meg, var en dag jeg kom hjem. Jeg visste ikke at faren min skulle komme hjem tidlig, så jeg trodde at han ikke var hjemme. Men han var hjemme. Så han fikk se meg med en bukse, og den var så feminin for dem. Han begynte å slå meg. Han løftet meg opp.. Jeg var bare 14 år, så skjør. Jeg var bare denne lille tingen. Han holdt meg opp og boom! (transkvinne, 30årene).

Faren kastet informanten i gulvet med hofta først. I syv år måtte hun bruke et metallkorsett og besøke mange leger. Selv i dag kan ikke informanten stå over lengere perioder eller løfte tunge ting. Informanten opplevde i tillegg daglig trakassering og kommentarer på hennes feminine framtoning. Informanten turte ikke å være åpen om sin kjønnsidentitet til foreldrene før etter at hun hadde flyttet til Norge, og begynt å kle seg i et kvinnelig kjønnsuttrykk. Hun sendte da et brev med bilder av seg selv som kvinne. Etter at foreldrene mottok brevet kuttet de all kontakt med informanten. I en surveyundersøkelse blant transpersoner i U.K. (Whittle, Turner, & Al-Alami, 2007) kommer det fram at 45 prosent av informantene hadde opplevd at familien brøt sammen etter at de «kom ut» som trans, mens 37 prosent opplevde at familiemedlemmer ikke lenger snakket til dem, i tillegg til å bli ekskludert fra familiesammenkomster (Whittle m.fl., 2007).

Den fysiske og psykiske volden informantene forteller om i dette delkapittelet står i sterk kontrast til de foregående fortellingene om støttende familier. Til tross for dette har kun et fåtall av informantene i denne studien opplevd å bli kastet ut familien. I begge sitatene over fremkommer det likevel at denne volden er langt på vei sosialt akseptert i landene informantene kommer fra. Som vi skal se i kapittel 8, var denne volden noe myndigheten selv utøvde. Mangel på forståelse henger som vi skal se i kapittel 6, dessuten ofte sammen med mangel på kunnskap og informasjon. Felles for alle informantene er at sosiale nettverk har vært spesielt viktig når familien ikke oppleves som et sted informantene kan være seg selv.

5.6 Sosiale nettverk

Sosiale nettverk og støtte fra partnere er ifølge Bø og Schiefloe (2009) viktige faktorer for mestring, mens manglende nettverk kan føre til ensomhet og er et dårlig utgangspunkt for å håndtere vanskelige livssituasjoner. I tråd med tidligere forskning (Elgvin m.fl., 2013; Van der Ros, 2013) har venner spilt en betydelig viktig rolle for informantene i denne studien. Flertallet av informantene har vokst opp med få eller ingen venner, likevel har de fleste funnet gode venner som aksepterer og støtter dem i voksen alder. Noen har valgt å ikke ha kontakt med sitt barndomsnettverk, mens andre fortsatt har gode relasjoner med alle sine venner etter at de «kom ut» som trans. Tre av informantene i denne studien er gift, to har kjæreste, de fleste har partnere som er etnisk norske. For de fleste har partnerne vært en viktig støtte i prosessen med å akseptere seg selv og leve ut sin kjønnsidentitet. Etniske nettverk kommer som tidligere nevnt, fram som viktig for de fleste. Dette til tross for at noen har hatt negative opplevelser.

5.6.1 Venner og betydningsfulle andre

Venner og det sosiale nettverket har, som nevnt over, vært av spesiell betydning for de av informantene som ikke har møtt aksept hos familien. To av informantene som ikke har møtt støtte hos sine familier beskriver vennene sine som sin familie. Den ene av disse har skapt en egen «selvvalgt familie» med andre venner som er i samme situasjon, hen beskriver det slik:

Jeg prøver å skape en ny familie. Det er litt vanskelig. Det er ikke så normalt, for det første. Men jeg har en som jeg på ordentlig ser på som en bror. For vi snakker om hverandre på den måten. Vi har snakket om at det er en sånn relasjon vi vil ha til hverandre. Og det er så fantastisk for jeg kjenner det på ordentlig. Det er ikke sånn dette er min kompis, men det er faktisk min bror, min storesøsken. Vi har mye mer en søskenrelasjon enn vi har en vennskapsrelasjon. [...] For eksempel på julaften, så pleier vi å feire jul sammen. Alle vi som ikke har noen, så gjør vi det sammen. Det er så jævla vakkert. Det er et sånt fellesskap, skikkelig fint (genderqueer, 20årene).

For andre har venner fungert som en veileder gjennom prosessen, en de kan spørre spørsmål til og som samtidig har støttet dem. En av informantene forteller det slik:

Hadde jeg ikke hatt henne [venninne] under hele oppholdet på Rikshospitalet så tror jeg at jeg hadde vært et nervevrak deluxe, så det er veldig godt å ha noen som bare kan guide deg sakte, men sikkert gjennom det hele. For det er ganske mange mennesker du skal forholde deg til når du kommer dit. Og da er det veldig greit å ha én som du forholder deg til hele tida, som kan roe ting ned når du blir råstessa (mann, 20årene).

Denne informanten hadde en familie som ikke ville ha noe med den kjønnsbekreftende behandlingen å gjøre, han måtte derfor gå gjennom hele prosessen alene. Bare denne ene vennen var der for han hele tiden, men det var nok til at han kom seg gjennom det. Informanten forteller i tillegg at ikke alle vennskapsrelasjonene han hadde før han «kom ut» som trans har overlevd:

Dem jeg anså som mine nærmeste venner før jeg begynte prosessen, var dem som snudde ryggen til meg når jeg hadde begynt. Og dem jeg anså som bekjente er blitt mine nærmeste venner etter at dem fikk vite om prosessen. De har stilt opp og prata og vært der for meg hele tida. Så ugress har en tendens til å luke seg selv og det er egentlig helt greit. For jeg har ikke behov for å ha dem der hvis ikke de kan respektere mine valg (mann, 20årene).

Utsifting av venner er ikke unikt for denne informanten. Flere har møtt motstand og manglende forståelse blant venner og kjærester de trodde ville stille opp for dem. Likevel har de fleste som sitatet viser funnet nye venner som støtter dem etter hvert.

Noen av informantene har opplevd ektefellens eller kjærestens familie som mer støttende enn sin egen. For en av informantene ble overgangen fra lesbisk til mann mottatt som en positiv endring av svigerfamilien:

Kona mi er prestedatter og kommer fra en ganske konservativ kristen familie. Hun er eldst, og lillesøsteren hennes var først i mot det og mente jeg la meg opp i Guds verk. [...] For svigerfar derimot ble alt plutselig helt riktig. For at jeg var mann gjorde at datteren hans ikke var lesbisk lenger (mann, 30årene).

I sitat over uttrykker informanten at han opplevde det som vanskeligere å bli akseptert av svigerfaren som homoseksuell enn transkjønnet. Dette står i sterkt

motsetning til hva de fleste informantene i denne studien forteller, da flertallet opplever det, som tidligere nevnt, lettere å «komme ut» som seksuell minoritet.

I likhet med informanten over har ektefeller og kjærester har vært en viktig støtte for flere av informantene. En av informantene forteller det slik:

Det hun [kjæresten] gjorde, hun skrev et brev til Esben Esther Benestad og forklarte situasjonen. At hun var sammen med meg og ut i fra sitt ståsted at hun så hvor vanskelig det var. [...] Så da begynte jeg å gå til samtale hos Benestad. Jeg hadde med meg kjæresten min og fostermor på første samtale og jeg husker jeg bare knakk totalt sammen inne hos han.. Og da jeg «kom ut» der i fra så bare kjente jeg at det løsnet så mye fra skuldrene mine.. [...] Så jeg er veldig takknemlig for at kjæresten min skrev det brevet, for jeg hadde aldri fått fingeren ut og gjort det selv. Jeg tror ikke en gang jeg visste hvem Esben Esther var (mann, 20årene).

Informantens kjæreste var med andre ord grunnen til at informanten i det hele tatt begynte med kjønnsbekreftende behandling. I tråd med internasjonal forskning (Motmans, Biolley, & Debunne, 2010) finner vi i denne studien at kjønnsopererte menn oftere enn kjønnsopererte kvinner er i stabile forhold. En annen av informantene som kom til Norge etter at hun giftet seg med en norsk mann forteller om både utroskap og vold. I begynnelsen hadde forholdet vært som en drøm som gikk i oppfyllelse, men etter noen år begynte ekteskapet å slå sprekker:

Når han ikke fikk røyke ble han veldig aggressiv. Og en dag slo han meg. Det var den ene gangen han slo meg. Vi var hjemme og jeg hadde kledd meg veldig fint, så begynte han å argumentere, og jeg orket det ikke. Så jeg gikk inn på et annet rom. Og da ble han sint og løftet meg, for han er veldig høy, så han kunne løfte meg. Jeg husker at føttene mine hang i luften. Så sparket jeg han og da banket han meg tilbake, og ville kaste meg ut fra leiligheten (travesti, 50årene).

Ektemannen viste seg å være sykkelig sjalu og ville ha full kontroll over henne. Hun forteller at han behandlet henne som en dukke, der han bestemte alt. Flere av de andre informantene som fikk tillagt mann ved fødselen, men som har et feminint kjønnsuttrykk eller kvinne som kjønnsidentitet forteller om lignende historier. De opplever det som vanskelig å etablere seriøse kjærlighetsforhold da de opplever at mennene de treffer kun ser på dem som sexleketøy. Forestillingen om den

overseksuelle transkvinnen er noe Serano (2007) kritiserer sterkt i boken *Whipping Girl*. Ifølge Serano (2007) henger seksualiseringen av transkvinner sammen med medias hyperseksualisering, der transkvinner som oftest blir fremstilt som sexarbeider og seksuelle bedragere som bare er ute etter å få uskyldige streite menn til å ha oppfylle en bisarr sexfantasi (Serano, 2007). I dette utvalget finnes det flere eksempler på at slike oppfatninger finnes i flere kulturer. Den sterkeste fortellingen komme fra en transkvinne som var oppvokst i et konservativt miljø:

Problemet er at om du er en feminin gutt, forstår de ikke at dette er den du er. De tror du later som du er en kvinne for å si: «Kom til meg, vær så snill! Jeg vil ha deg». Du vet, de tror du er et knull. Men du vil jo ikke, du er jo bare deg selv (transkvinne, 30årene).

Denne informanten opplevde å bli ropt etter på gata og seksuelt trakassert hver dag når hun kledde seg feminint. Til og med innad i hennes egen familie opplevde hun å bli seksuelt trakassert og voldtatt av brødrene sine. Informantens historie er av de verste eksempler på hvilke utfordringer mange av informantene med et feminint kjønnsuttrykk har opplevd, men gir et bilde på hvor vanskelig det kan være å etablere seriøse kjærlighetsrelasjoner. Disse fortellingene står likevel i sterk kontrast til noen av de andre transkvinnene i dette utvalget. Til tross for hyperseksualisering i medier og pornobransjen har to av seks som fikk tillagt mann ved fødselen opplevd støttende og gode relasjoner.

5.6.2 Rasialiserte nettverk

I denne studien er det stor variasjon blant informantenes fortellinger om betydning av etniske nettverk og etnisk tilhørighet. Det er likevel en tydelig link mellom foreldrenes «rase»/etnisitet og informantenes konstruksjon av sin «rase»/etnisitet (Prieur, 2004). Samtlige av informantene som er adoptert identifiserer seg som norske, eller som en av informantene sa det: «*Jeg er norsk adoptert*». De fleste har vært på adopsjonstreff da de var yngre, men uten at dette endret deres rasialiserte tilhørighet. Likevel forteller flere av de adopterte informantene at de flere ganger har opplevd å bli tatt for å ha innvandrerbakgrunn. En forteller at hun opplevde å bli angrepet på gata av det hun beskriver som en «utenlandsk guttegjeng». Informanten forteller at hun opplevde at guttegjengen hadde lagt henne for hat, og en kveld hun

var på vei ned til kiosken for å kjøpe røyk begynte guttegjengen å kaste steiner mot henne: «*Hadde de truffet meg i hodet så hadde de drept meg*». En tolkning av denne fortellingen er at guttegjengen tilla informanten en *tilsynelatende rasialisert tilhørighet*, og at de derfor reagerte som de gjorde. Det er nærliggende å tro at guttegjengen ikke ville reagert like sterkt om informanten hadde vært hvit. Noen av informantene forteller at ikke opplever at deres etniske nettverk er like inkluderende og aksepterende ovenfor annerledeshet. En av informantene forteller det slik:

Jeg kom hit for å slippe unna islam, men når jeg kom hit så jeg at islam er over alt i Norge. Islam er ved siden av meg; somaliere, arabere, afghanere, pakistanere.. [...] Det var så tøft de første to månedene på mottaket. Vi var seks menn i rommet. De begynte å erte meg, gjorde narr av meg. Du vet, jeg bare gråt, gråt, gråt. «Du er en skam for menn». Og jeg ville bare si: «Jeg er ingen mann, jeg vil ikke være en mann. Det er det ekleste i verden å være en mann». Men jeg turte ikke (transkvinne, 30årene).

Til tross for at noen av informantene opplever at deres etniske miljø ikke har rom for deres kjønnsidentitet er det viktig å påpeke at dette også gjelder norske majoritetsmiljøer. Noen av informantene forteller blant annet at de har opplevd å bli spyttet på av hvite nordmenn på gata. En av informantene forteller at hun har opplevd å bli ropt «Æsj!» etter av en hvit nordmann på trikken. Lignende historier finner vi i levekårsundersøkelsen blant transpersoner i Norge (Van der Ros, 2013). Den offentlige sansksjoneringen gjelder spesielt for transpersoner som er i en «overgangsfase» fra et kjønnsuttrykk til et annet. «Rase»/etnisitet og kultur er ifølge McGodrick, Giordano, og FGaricia-Preto (2005) noe som angår alle, både rasialiserte minoriteter og majoriteten, ettersom alle tilhører en kultur og en «rase»/etnisitet. Videre viser en amerikansk undersøkelse (2010) at det ikke finnes noen signifikante forskjeller mellom rasialiserte og hvite transpersoner når det kommer til livskvalitet sett opp mot sosiale nettverk. Derimot viser det seg at rasialiserte transpersoner i større grad opplever støtte og hjelp i sine sosiale nettverk (Erich, Tittsworth, & Kersten, 2010).

I tråd med denne studien viser denne studien at flertallet av informantene opplever rasialiserte nettverk som viktige. En av de samiske informantene forteller at

han ikke fikk vite at familien var av samisk ett, før han var 13-14 år gammel. Da falt endelig alle puslespillbrikkene på plass:

Jeg vet ikke helt, det bare føles riktig. Det er viktig for meg å ha det med, for jeg følte at det var noen ting som manglet, ikke sant. Jeg var aldri [jente]. Og det var hele tiden noe der, som jeg ikke.. Du har en følelse av at det er noe som mangler, og den puslespillbrikken kom på plass når jeg da bytta navn til Johan og tok på meg kofta. Da følte jeg meg hel (mann, 20årene).

Informanten forteller at han er den første i familien som har tatt på seg kofta siden bestemoren var ung. Bestemoren er den eneste i familien som kan deres historie og har kofte. Han har derfor påtatt seg ansvaret med å føre historien videre, og oppfordrer alle i familien til å ta den samiske identiteten tilbake.

Noen av informantene forteller at de opplever den norske kulturen som lukket, noe som står i kontrast til deres rasialiserte nettverk. En av informantene forteller det slik:

Det er stor forskjell fra Norge. For i de [østasiatisk]-samfunn er vi mer nær. Vi kan bli kjent med hverandre på en time. Du kan bli gode venner på en time. Fordi vi er i grupper, så blir du ganske fort kjent med folk. I Norge sier man bare hei. Det tar uker før du kan sitte og prate om alt. I [øst-asiatiske] miljøer tar det en time (ladyboy, 30årene).

Informanten spiser middag med en gruppe fra samme land en gang i måneden. Her opplever hun en annen tilhørighet enn for eksempel blant hennes norske kollegaer. Hun er åpen om sin kjønnsidentitet og har ikke opplevd noen negative reaksjoner.

Som vi har sett over kan venner, partnere og rasialiserte nettverk være både en berikelse og en utfordring for informantene i denne studien. Til tross for at noen har opplevd at venner og kjærester har snudd ryggen til dem, har de fleste funnet nye venner og partnere som støtter dem. Rasialiserte nettverk oppleves som viktige for å ha kontakt med ikke-norske kulturelle verdier, og gir i tillegg en tilhørighetsfølelse som informantene ikke finner i den norske kulturen.

6. Forhandlinger i møte med storsamfunnet

I det forrige kapittelet har vi sett informantenes ulike «komme ut»-strategier, både i forhold til å erkjenne egne følelser knyttet til kjønnsidentitet og i relasjon til familie og sosialt nettverk. I dette kapittelet er fokuset på informantenes møte med ulike arenaer i storsamfunnet, slik som skolen, arbeidslivet og lhbt-organisasjonene. Felles for disse arenaene er at informantene møter normer knyttet til både heteroseksualitet og homoseksualitet. Videre opplever flere av informantene utfordringer knyttet til «rase»/etnisitet. Det kommer likevel ikke alltid like tydelig frem i informantenes fortellinger hvorfor de opplever ulike former for diskriminering. Disse fortellingene bærer likevel preg av at informantene på en eller annen måte skiller seg ut som annerledes.

6.1 Møte med skolen

Informantenes møte med puberteten og deres mulighet (eller umulighet) til å erkjenne og leve ut sin kjønnsidentitet, kan sees i sammenheng med *hetero-* og *homonormativitet* i skolen (se kapittel 3). De færreste av informantene var åpne eller klar over sin egen kjønnsidentitet da de begynte på skolen. For noen av informantene var det som tidligere nevnt møte med de andre elevene som førte til at de begynte å reflektere over at de var annerledes. Hvordan lærere og medelever forholder seg til *annerledeshet* står sentralt i flere av informantenes fortellinger. Negative holdninger til lesbiske, homofile, bifile og personer som iscenesetter kjønn på utradisjonelle måter henger, ifølge Røthing og Svendsen (2009), ofte sammen med stereotype forestillinger om kjønn. I dette ligger det en ide om at lhbt-personer møter negative reaksjoner først og fremst på bakgrunn av kjønnsuttrykk.

Sanksjoner for å bryte med tokjønnsmodellen og dens forventninger til kjønnnet oppførsel og utseendet fører i mange tilfeller til mobbing og ekskludering (Van der Ros, 2013). Mobbing på bakgrunn av kjønnsuttrykk kan forstås som en reaksjon på brudd av både hetero- og homonormen. På den ene siden opplever informantene mobbing fordi de antas å være homofile. På den andre siden er ikke som tidligere nevnt, kategorier som homofil, lesbisk og bifil dekkende for det informantene føler. De fleste informantene som har opplevd mobbing forteller at mobbingen har vært knyttet til deres kjønnsuttrykk. I noen av fortellingene fremstår det likevel ikke klart hvorfor informantene har opplevd mobbing eller utestengelse.

En tolkning er at disse fortellingene kan knyttes til rasialisering. Noen forteller om enkelt episoder der de har møtt indirekte diskriminering. For å bedre forstå disse episodene benyttes Røthing og Svendsen (2009) sine begreper marginalisering og andregjøring. Til slutt belyses noen fortellinger der informantene har opplevd positive møter med skolen, og fått støtte fra medelever og lærere.

6.1.1 Mobbing

Det er urovekkende mange av informantene i denne studien som har opplevd mobbing i skolen. Røthing og Svendsen (2009) definerer mobbing slik: *«Mobbing defineres gjerne som negativ eller ondsinnet atferd som gjentas og foregår over en viss tid i et forhold som er preget av ubalanse i styrkeforholdet mellom partene»* (Røthing & Svendsen, 2009, s. 57). Grunnskolen, og da spesielt ungdomsskolen, stikker seg ut som en tøff periode for de fleste informantene. En av informantene forteller det slik:

Det som skjedde videre var at når vi begynte i 7. på ungdomsskolen, jeg følte liksom at klassen våkna og de, hvert fall guttene, de ble mer nysgjerrige på meg da. For de spurte hele tiden «er du homo?» og alt sånt. Så fikk jeg på en måte høre det hele tiden og etter hvert ble det egentlig mobbing da. [...] Så jeg ble egentlig mobba hele ungdomsskolen. Ble kalt for «jente» og hver gang jeg gikk i en gang der det satt folk sa de bare: «Åh, nå lukter det jente her» når jeg gikk forbi (kvinne, 20årene).

Informanten kledde seg feminint og brukte sminke allerede på barneskolen, men det var ikke før på ungdomsskolen at klassen «våknet» og bet seg merke i informantens feminine uttrykk. Til tross for at hun gikk til læreren med problemet fortsatte mobbingen til hun var ferdig med videregående. Ifølge Røthing og Svendsen (2009) kan uttrykk som «femi» og «homo» forstås som adjektiver og skjellsord som viser til bestemte måter å være på, og knyttes ikke nødvendigvis til en faktisk homoseksualitet. Uttrykkene kan i stedet knyttes til «kroppslige gutters» handlingsrom når det gjelder å uttrykke seg feminint eller holde på med det som oppfattes som «jenteaktiviteter» (Van der Ros, 2013). «Kroppslige gutter» med kjønnsidentitetstematikk er dessuten mer utsatt for kjønnsrelatert mobbing, enn «kroppslige jenter» (Grossman & D'augelli, 2006).

I tråd med Grossman og D'augelli (2006) kommer den kjønnsrelaterte mobbingen tydeligst fram blant informantene som fikk tillagt mann ved fødselen. Det er nærliggende å tro at dette har sammenheng med jenter og gutters handlingsrom. At jenter deltar i såkalte «gutteaktiviteter» og kler seg i kjønnsnøytrale eller maskuline klær er i større grad akseptert i det norske samfunnet. Gutter som deltar i såkalte «jenteaktiviteter» og kler seg i for eksempel skjørt eller kjole møter derimot sterke sanksjoner både fra andre barn og voksne. Det vil likevel ikke si at de av informantene som fikk tillagt kvinne ved fødselen ikke har opplevd mobbing, men for disse informantene er bakgrunnen for mobbingen noe mer diffus. Da en av informantene begynte i førsteklasse ble han mobbet fordi han ikke kunne snakke norsk. Til tross for at han lærte seg språket fort fortsatte mobbingen:

K: Hva mobbet hun deg for?

M: Nei, av ingen grunn. Bare for at jeg var teit. Jeg gikk først på en skole i førsteklasse, så begynte jeg på en annen skole i andreklasse. Ikke fordi jeg ble mobbet, jeg fortalte aldri foreldrene mine det. Men fordi vi flyttet nærmere, sentralt. Og da var det en skole som var nærmere, det var derfor. Så begynte hun å bare mobbe meg, hun pleide å stenge meg inne på do og gjorde teite ting mot meg. Og lærerne tok det aldri opp fordi de visste det ikke (transmann, 20årene).

Informanten understreket i intervjuet at han ikke opplevde at mobbingen var rettet mot hans kjønnsidentitet, likevel startet mobbingen fordi han skilte seg ut som annerledes gjennom språk. Ettersom mobbingen på den første skolen ble rettet direkte mot informantens manglende språk, er det nærliggende å tro at mobbingen informanten møtte på den andre skolen kan ha vært linket til «rase»/etnisitet. I Øvregaard (2013) sin studie blant lesbiske og homofile med etnisk minoritetsbakgrunn, kommer det fram at en av informantene opplever usikkerhet i møte med de hvite norske elevene, ettersom informanten ikke vet om hun blir utstøtt på grunn av hennes seksualitet, «rase»/etnisitet eller av andre grunner. Den samme usikkerheten finner vi igjen hos noen av informantene i denne studien. En av informantene forteller det slik:

I: Jeg vet enda ikke den dag i dag hvorfor jeg ble utfryst, og hvorfor folk ikke likte meg. Fordi de sa det ikke direkte.

F: De bare tok avstand?

I: Ja.

Denne informanten forteller i tillegg at mobbing og de transrelaterte utfordringene førte til at informantene opplevde det som vanskelig å gjennomføre skolen. Ifølge en japansk studie (Teradam.fl., 2012) om mobbing og diskriminering av transpersoner i skolen kommer det fram at nesten 30 prosent av informantene opplever skolen som så vanskelig at mange vegrer seg for å møte opp til undervisning.

I denne studien forteller flertallet av elevene som har opplevd mobbing på skolen om høyt fravær på skolen. I likhet med studiene over opplever ikke disse informantene skolen som et trygt sted. Fortellingene over viser dessuten at lærere ofte ikke har nok kunnskap eller forståelse til å støtte og hjelpe informantene. Mobbingen kan som vi skal se i kapittel 7, få alvorlige psykiske konsekvenser langt inn i voksenlivet.

6.1.2 Andregjøring og marginalisering

Flere av informantene forteller om negative opplevelser i skolen som etter Røthing og Svendsen (2009) sin definisjon, ikke kan forstås mobbing. I stedet kan vi se disse berettelsene som *indirekte diskriminering*. For å få en mer presis inngang til disse historiene benyttes som tidligere nevnt, begrepene *marginalisering* og *andregjøring* (Røthing & Svendsen, 2009). Marginalisering beskriver *sosiale prosesser* «der noen medlemmer av en gruppe skyves ut i utkanten, eventuelt faller helt utenfor gruppen» (Bojer & Bjørndal, 1993, s. 253). Andregjøring setter søkelys på bestemte sosiale prosesser som bidrar til diskriminering, det vil si «prosesser som gjør at noen mennesker forstås som grunnleggende forskjellig fra en hovedgruppe på måter som gjør at hovedgruppen framstår som mer fordelaktig enn de andre» (Røthing & Svendsen, 2009, s. 59).

Alle ansatte ved en skole har ifølge Røthing og Svendsen (2009) ansvar for å beskytte elevene mot diskriminering og vold på skolen. Likevel viser denne studien at marginalisering og andregjøring ikke bare foregår mellom elever og studenter, men at lærere i stor grad også bidrar til andregjøring og marginalisering av personer med utradisjonelle kjønnsuttrykk. En av informantene forteller det slik:

F: Hvordan var lærerne?

I: Nei, de hadde ingen forståelse. Jeg ble innkalt til noe som het sosiallærer og han trodde jo liksom at jeg var gal. Han sa det var sånn. Jeg husker at jeg måtte snakke med han og han spurte om masse sånne rare ting som ikke hadde noe med saken å gjøre i det hele tatt. Så jeg ble jo liksom ansett som et «freak show», at jeg var gal siden jeg ville være en kvinne og ikke en mann da (transkvinne, 30årene).

Sosiallærerens reaksjon må forstås i sammenheng med at tematikk som kjønnsidentitet og seksualitet ikke har blitt tematisert i det norske samfunnet før ganske nylig. Van der Ros (2013) viser at manglende informasjon om kjønnsidentitetstematikk i skolen er et stort problem i skolen, både blant lærere og elever. Likevel er sosiallærerens reaksjon alvorlig og fikk konsekvenser for hvordan informanten hadde det i skolen. Internasjonale studier viser at når skoler inkluderer informasjon om lhbt-personer i pensum og gjennomfører opplæring av skolens ansatte minsker mobbing og trakassering av lhbt-personer (Toomey, Ryan, Diaz, Card, & Russell, 2010). Flertallet av informantene som har møtt mobbing og manglende støtte i skolen opplever i tillegg at temaer som kjønnsidentitet og seksualitet ikke har blitt tatt opp i undervisningen.

En fortelling som går igjen hos flere av informanten som fikk tillagt kvinne ved fødselen er møte med idretten og inndeling av jente- og guttelag. En forteller det slik:

Også husker jeg også veldig godt for eksempel at jeg var liten og gikk i første klasse, og gikk på fotball og jeg var veldig glad i å drive med fotball. Men så slutta jeg i starten a femte, fordi de begynte å dele inn i gutter og jenter og jeg ville ikke spille med jentene. [...] Jeg ville jo egentlig fortsatt drive med fotball, men på grunn av det syntes jeg det ødela ganske mye.

Informanten var i utgangspunktet glad i å spille fotball, men da lærerne begynte å dele inn lagene etter kjønn ble det problematisk for han å fortsette. Laginndeling etter kjønn er i informanten sitt tilfelle problematisk på flere områder. For det først hviler den kjønnede laginndelingen på ideen om tokjønnsmodellen. Til tross for at informanten i dag identifiserer seg som mann, var han ikke på dette tidspunktet helt klar over hva han var. Det eneste han kjente på var at han ikke ville spille med jentene. Laginndelingen førte dermed til en marginalisering av transpersoner

ettersom alternative kjønnsidentiteter ikke ble tatt hensyn til. For det andre antok læreren automatisk at informanten var jente, til tross for at informanten ikke identifiserte seg som det. Dermed ble informanten definert som så forskjellig fra guttene at han ikke kunne spille med dem, selv om det var det han ville. Laginndelingen førte dermed til en andregjøring av informanten. I en svensk studie om lhbt og idrett (Darj m.fl., 2013) kommer det fram at mange transungdommer, i tråd med informanten over, opplever at deres kjønnsuttrykk gjør det umulig å passe inn i de rådende strukturene som finnes i idretten. Flere opplever utfordringer knyttet til garderobeinndelingen. Til tross for at denne studien fokuserer på idrett generelt er funnene i stor grad overførbare til utfordringer transpersoner møter i skolefag som gym og svømming.

Noen av informantene har opplevd utfordringer knyttet til «rase»/etnisitet. En av informantene forteller det slik om sin opplevelse ved å begynne på et universitet i Norge:

Vi var alltid litt separert. Fordi når de [nordmenn] så på oss, så antok de at vi var utvekslingsstudenter, selv om jeg tok hele studiet mitt der. [...] Så jeg hadde egentlig ikke så mye kontakt med nordmenn før jeg fikk et internship, mens jeg studerte. Typ to år etter at jeg flyttet dit. Jeg prøvde å integrere meg, men de sa nei (genderqueer, 20årene).

Informanten forteller videre at hen hadde prøvd å delta på en audition til et skolekor, men ettersom hen ikke snakket norsk fikk hen beskjed om at det ikke gikk ettersom alle tekstene var på norsk. Informanten argumenterte videre med at det ikke vil være et problem, ettersom hen tidligere hadde sunget på både latin og tysk uten å kunne disse språkene. Til tross for informantens argument ville ikke medlemmene i koret la informanten prøvesynge. Informantens fortelling kan forstås som både marginalisering og andregjøring på bakgrunn av «rase»/etnisitet. For det første hadde informanten sunget i kor tidligere og var derfor allerede en del av det musikalske felleskapet (hovedgruppen) på lik linje med de andre studentene. De manglende norskkunnskapene førte dermed til at informanten ble skjøvet ut av et fellesskap hen egentlig var en del av. Til tross for at prøvesyngingen var åpen for alle studentene ved skolen, ville ikke medlemmene av koret la informanten få prøvesynge før de sa nei. Dette førte til en marginalisering av informanten. For det andre førte

informantens manglende norskkunnskaper (og hudfarge) til at hen ble oppfattet som grunnleggende forskjellig fra resten av korets (hvite) medlemmer, som alle hadde norsk bakgrunn. Norskkunnskapene ble dermed grunnlag for andregjøring av informanten.

Informantenes fortellinger om andregjøring og marginalisering bærer preg av uintenderte transfobiske og rasistiske handlinger. I de fleste tilfellene kan det se ut til at den indirekte diskrimineringen ikke var en bevisst handling med klare intensjoner, likevel blir resultatet at informantene opplever at de blir ekskludert eller utestengt fra arenaer de ønsker å være en del av.

6.1.3 Støtte og hjelp

Et lite fåtall av informantene forteller at de har møtt støtte og fått positive tilbakemeldinger av lærere og medelever. Disse fortellingene kommer likevel ikke før informantene går på videregående. En av informantene søkte hjelp hos en av lærerne da hun fikk beskjed om at skolen kom til å sende et brev til foreldrene, ettersom hun hadde så mye fravær. Informanten fortalte læreren at hun ikke var åpen om sin kjønnsidentitet til foreldrene, og at hun kun kledde seg feminint og sminket seg når hun var på skolen. Bakgrunnen for fraværet hadde sammenheng med mobbing fra andre medelever. Læreren ringte deretter hjem til foreldrene og inviterte de på et møte. På møtet viste informanten seg for første gang i full sminke for foreldrene. Hun forteller:

Så kom de på skolen, de kom litt før meg og snakket med læreren min. Så da tenkte jeg at nå kan jeg jo være den jeg er. For når jeg hadde vært hjemme, så hadde jeg vært litt mer forsiktig. Men på skolen hadde jeg hatt på meg sminke, men det turte jeg ikke hjemme. [...] Så husker jeg at jeg sa: «Her er jeg». Også sa læreren at dette er jo ikke noe uvanlig for oss, for vi er jo vant til å se at du sminker deg og kler deg pent. Mens for mamma og pappa var det helt nytt. (kvinne, 20årene).

Foreldrene ble først overrasket over å se informanten så feminin, men var først og fremst lei seg for at informanten hadde opplevd mobbing og ikke fortalt det til dem. Denne informantens fortelling står i sterk kontrast til informanten som opplevde at sosiallæreren så henne som et «freak show». Fortellinger om støtte og hjelp i skolen ser ut til å være unike sammenlignet med flertallet av informantenes fortellinger, og

bærer preg av lærernes personlige holdninger, fremfor en generell allmenn praksis. Som vi skal se i det neste delkapittelet, har møte med skolen vært ekstra utfordrende for de av informantene som ikke er oppvokst i Norge eller annet vestlig land.

6.2 Ulike utgangspunkt for gjennomføring av utdanning

Flere av informantene som ikke er oppvokst i Norge, eller annet vestlig land har av ulike grunner ikke fullført grunnskolen eller videregående. Lignende funn finner vi i to amerikanske undersøkelser gjort blant transungdom og ikke-kjønnsnormative ungdommer i videregående skoler (Sausa, 2004; Wyss, 2004). I disse studiene kommer det fram at transungdom skårer høyere enn andre elever når det kommer til å droppe ut av skolen, dette skyldes i stor grad at informantene føler seg utrygge på skolen. I denne studien har kun 1 av de 4 informantene som kom til Norge i voksen alder, fullført høyere utdanning. Bakgrunnen for dette må sees i sammenheng med flere faktorer som kulturelle forståelser av kjønn, åpenhet i samfunnet og ulike mestringsstrategier.

En av informantene forteller at hun ble utsatt for en alvorlig hendelse på ungdomsskolen. Hendelsen førte til at hun droppet ut av skolen. Hun forteller det slik:

Hele barneskolen var perfekt. Men da jeg gikk på ungdomsskolen måtte jeg slutte å studere, selv om jeg hadde bra karakterer. Jeg var sånn ca. 15-16 år da det var noen gutter, fire-fem gutter, som tok meg inn på et toalett og prøvde å voldta meg fordi jeg var en feminin gutt. Og jeg kom gråtende hjem. Men jeg sa ikke noe til lærerne, ikke til noen. Så jeg sa til mamma at jeg ikke ville studere mer. [...] Jeg var veldig god på skolen, men jeg ble veldig redd for å gå tilbake på skolen, og redd for at det skulle skje det samme om jeg gikk på andre skoler (travesti, 50årene).

Til tross for at hennes mor nektet henne å slutte på skolen, gikk informantene aldri tilbake til skolebenken. Hun fortalte heller aldri moren om hendelsen. En annen av informantene forteller at hun ble mobbet hele grunnskolen og videregående fordi hun var feminin. Likevel klarte hun seg gjennom videregående ved å banke opp mobberne, men da hun skulle begynne på universitetet hadde hun ikke mer energi til å krangle:

Men jeg kunne ikke gå på universitetet. Det var et kjempestort problem, fordi i universitetet er den religiøse gruppen jeg snakket om. [...] De står ved døren når du vil gå inn i en bygning, i hvert eneste universitet. De sjekker utseendet ditt. Hvis de ikke liker deg lar de deg ikke gå inn, selv om du har en viktig eksamen (transkvinne, 30årene).

Til tross for at informanten ønsket å ta høyere utdanning ønsket hun ikke å krangle med den religiøse gruppen. Ettersom det å kle seg som en mann og opptre maskulint var ikke et alternativ for henne, var hun derfor sikker på at de ikke ville slippe henne inn. I stedet isolerte hun seg inne på rommet sitt, der hun studerte det hun kom over på egenhånd. En annen forteller om en lignende strategi:

F: Du har banka opp en som mobba deg?

I: Ja, eller de prøvde å erte. Jeg sier nei, ikke gjør sånn mot meg. De gjør det likevel. Og trodde vel jeg skulle gråte eller noe sånt da. Men nei, jeg gjør ikke det. Jeg bare bam! [slår med neven] Jeg slo de gutta mange ganger. Etter hvert skjønner han at de må slutte, for han får bank etter bank tilbake. Så ble det borte til slutt (ladyboy, 30årene).

I motsetning til informanten over sluttet mobberne å mobbe informanten da hun slo dem tilbake. Etter videregående tok informanten i tillegg bachelor på universitetet.

Ifølge Røthing og Svendsen (2009) kan skolen forstås som representant for staten, ved at den har som formål å formidle og forme normer og forestillinger om det landet man bor i. Den første informantens (Maryam) umulighet til å gå på universitetet og den andre informantens (Vanida) mulighet, må derfor sees i sammenheng med kulturelle forståelser av kjønn og åpenhet for transpersoner i de ulike landene informantene har vokst opp i. I Maryams oppvekstland oppfattes transpersoner først og fremst som en sykdom, mens ladyboys en anerkjent gruppe i befolkningen i Vanidas oppvekstland. I Midtøsten hvor Maryam er oppvokst er kjønnsskifte forbudt i flere av landene. I Iran har kjønnsbekreftende behandling likevel vært juridisk lovlig og religiøst akseptert siden midten av 1980-tallet (Shakerifar, 2011). Til tross for dette skiller praksisen i Iran seg betraktelig fra den i Sørøst-Asia. Den sterke segregeringen av kjønn i Iran og den medisinske praksisen gjør det for det første nærmest umulig å definere seg utenfor tokjønnsmodellen. Mens kathoeyer lenge har hatt sentrale roller i buddhistiske tradisjoner (Totman,

2003). For det andre møter transpersoner i Iran langt mer negative sanksjoner og manglende forståelse fra omgivelsene (Shakerifar, 2011), mens kathoyene er representert både i underholdningsbransjen og i lokale medier (Totman, 2003).

Informantenes fortellinger i dette delkapittelet viser at det kan være sammenheng mellom mulighet for utdanning og åpenhet for transkjønn i samfunnet informantene er oppvokst i. Lavt utdanningsnivå kan dessuten gjøre det ekstra utfordrende for informantene å komme inn i arbeidslivet.

6.3 Møte med arbeidslivet

I levekårsundersøkelsen blant transpersoner i Norge (Van der Ros, 2013) er informantenes erfaringer delt når det kommer til åpenhet på jobb. Noen har møtt støtte og tilretteleggelse fra ledelsen, og forteller at de opplevde at prosessen ovenfor kollegaer foregikk på en ryddig måte. Til tross for de gode fortellingene har flere opplevd å få negative reaksjoner har ført til utestenging, trakassering og oppsigelse (Van der Ros, 2013). I Whittle m.fl. (2007) sin studie kommer det fram at 42 prosent av informantene ikke turte å leve i det kjønnsuttrykket de ønsket fordi de var redde for at det kunne gi dem sparken. I tråd med Elgvin m.fl. (2013) viser denne studien at norskkunnskaper og tilgang på norske venner og partnere kan være avgjørende for om man kommer seg inn på arbeidsmarkedet. Språk og lokalkunnskap om norske samfunnsstrukturer gjør seg med andre ord gjeldende.

6.3.1 Den vanskelige veien inn

Flertallet av informantene i denne studien har opplevd møte med arbeidslivet som mer eller mindre problematisk. Noen av informantene forteller om vanskeligheter allerede i jobbsøkerprosessen. Dette gjelder spesielt for de av informantene som ikke har samsvar mellom kjønnsuttrykk/kjønnsidentitet og navn eller juridisk kjønn. En av informantene forteller det slik:

Men det er litt vanskelig innimellom, spesielt siden jeg ikke har bytta navn. Også føler jeg for eksempel ikke at jeg kan søke om jobb og at jeg kan sette opp mann. Og det har vært så sykt fælt det med å søke jobb for alle steder, sånn søke på nettet står det at du må.. Det står stjerne på kjønn (transmann, 20årene).

For denne informanten oppleves det som vanskelig å søke jobb ettersom informantens kvinnenavn og kjønnsidentitet ikke samsvarer. For denne informanten ble avkryssing for kjønn derfor avgjørende for hvilken jobb han turte å søke på. Informanten forteller at han måtte lete gjennom et hav av søknader før han til slutt fant en arbeidsplass som ikke krevde at han krysset av for kjønn. Sitatet viser likevel at ikke alle transpersoner står fritt til å søke på hvilken som helst jobb. I en belgisk undersøkelse (Motmans m.fl., 2010) finner vi lignende problemstillinger. Studien antyder at høy arbeidsledighet blant transpersoner har sammenheng med at det kan være vanskelig å få omgjort navn på attester og vitnemål, ettersom det krever at de må fortelle sine tidligere arbeidsgivere om sin transhistorikk (Motmans m.fl., 2010).

For informantene som ikke er født og/eller oppvokst i Norge eller annet vestlige land kan jobbsøkerprosessen bli ytterligere problematisk på grunn av manglende språkkunnskaper. En av informantene forteller det slik:

Når jeg kom hit så ville jeg bare finne en jobb og dra videre til et annet land, men jeg skjønnte fort at det ikke ville gå. Jeg kunne ikke få tak i nok penger ved å jobbe svart og de ville ikke gi meg jobb. Hvorfor? Fordi jeg var feminin. Jeg kunne ikke noe norsk, jeg kunne snakke engelsk, men var ikke selvsikker nok til å søke på jobber med norske folk. Og andre utlendinger er muslimer og fra samme kultur, og de ville ikke ha meg (transkvinne, 30årene).

For denne informanten ble det ekstra vanskelig å søke jobb ettersom hun på den ene siden opplevde å bli avvist fordi hun er trans, på den andre siden ikke turte å søke jobb blant nordmenn fordi hun ikke behersket språket. Informanten opplevde dermed en dobbel ekskludering. Flere av informantene forteller om lignende opplevelser der både kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet gjør det nærmest umulig å komme inn på arbeidsmarkedet. En forteller det slik:

Jeg tenkte når jeg kom hit at jeg skulle jobbe, tjene penger, gå på skole og bli ferdig med utdanning. Gjøre alt det der. Men jeg kan ikke gjøre noen ting. Jeg vil komme meg opp, med absolutt alt av utdanning, men nå har jeg ikke lyst til å gjøre noe som helst (kvinne, 20årene).

Informanten forteller at manglende transrelatert hjelp gjorde det vanskelig for henne å fullføre norskkurset hun hadde begynt på. Hårvekst i ansiktet førte til at informanten flere ganger ikke har turte å gå på kurset, ettersom hun var redd for at de andre studentene skulle behandle henne dårlig om de fant ut at hun var trans. Til tross for flere henvendelser til lege og NAV hadde ikke informanten fått den hjelpen hun trengte. Dette har gjort det ekstra vanskelig å få jobb. Med unntak av en praksisplass hos en frisør, har ikke informanten lyktes i å skaffe en fast inntekt.

I likhet med informantene over er flere av informantene i denne studien av ulike årsaker arbeidsledige. En av informantene sa delvis opp jobben sin på grunn av arbeidsplassens krav om kjønnede uniformer:

Jeg håper at hvis jeg finner en ny jobb så vil det være mulig for meg å gå kledd på en måte som passer meg. Fordi i en del av [mitt yrke] er det mye uniformer og hvis du har et kvinnelig utseende så har du på deg skjørt eller så har du sminke og håret på en bestemt måte, og jeg vil ikke føle meg båsatt igjen, og føle det sånn. Så jeg håper at jeg finner et sted der de er mer åpne (genderqueer, 20årene).

Informanten forteller at hen opplevde å få mye kommentarer på sitt utseende av sine tidligere kollegaer, spesielt etter at hen gikk fra et feminint til et androgynt kjønnsuttrykk. Lignende eksempler finner vi i levekårsrapporten blant transpersoner i Norge (Van der Ros, 2013). Negative tilbakemeldinger på utseendet gjelder spesielt for transpersoner som ikke «passerer» som utelukkende kvinne eller mann, eller som endrer kjønnsuttrykk i løpet av arbeidsperioden (Van der Ros, 2013).

En av informantene opplevde overgangen til et liv som mann som såpas tøft at han valgte å ikke jobbe samtidig: *«Jeg får arbeidsavklaringspenger på grunn av hele transopplegget, så jeg skal få tid til å gjøre alt. Det er tidskrevende»* (mann, 20årene). I tråd med Elgvin m.fl. (2013) viser denne studien at det er forskjeller mellom informantene som har vokst opp i Norge eller annet vestlig land, og de som kom til Norge som voksne. I motsetning til de to første informantene over har de to siste informantene *valgt* å være arbeidsledig. De to første informantene kom til Norge som voksne, mens de to siste er oppvokst i Norge eller annet vestlig land. Flere av informantene som ikke er oppvokst i Norge eller annet vestlig land forteller om stor fattigdom og høy arbeidsledighet blant transpersoner i hjemlandet. En av informantene forteller det slik:

Da jeg begynte å søke på jobb, det var ikke lett på den tiden. Fordi jeg viste fram ganske mye [femininitet]. Langt hår, sminke, men jeg hadde ikke gjort noe med kroppen. Så det be sånn halvparten er mann med langt hår og sminke. Nei, det var ikke lett (ladyboy, 30årene).

Informanten forteller at hun prøvde å få en jobb som var relevant for den utdanningen hun hadde, men etter tre måneder ga hun opp og tok i stedet jobb på en strippeklubb for ladyboys. Til tross for at hun hadde universitetsutdannelse var det ingen som ville ansette henne fordi hun var feminin. Flere internasjonale studier viser at høy arbeidsledighet blant transpersoner ofte fører til at mange av ender opp med å selge sex for å livnære seg (Bianchim.fl., 2014; Cortez, Boer, & Baltieri, 2011; Nemotom.fl., 2012; Patton & Reicherzer, 2010). En av informantene i denne studien forteller det slik om forholdene i Midtøsten: *«De starter med prostitusjon for å tjene penger, for å dra fra familien og leve som de vil. Men de har masse problemer med politiet, folk, HIV, narkotika... Det er ikke et godt liv»*. En annen forteller om noe av det samme i Sør-Amerika:

Jeg har mange venner i Sør-Amerika som er transseksuelle og de har det samme problemet. Ingen i familien aksepterer dem, og de sier: «Ingen aksepterer meg, da går jeg». Uten penger, hva skal du gjøre? [...] De unge som bestemmer seg for å være transpersoner de må overleve, ikke sant. Fordi de ikke ble godtatt, og derfor må de prostituere seg fordi de ikke har noen annen måte å overleve (travesti, 50årene).

Til tross for dette forteller ingen av informantene at de har solgt sex før de kom til Norge. Informantene i denne studien skiller seg dermed fra tidligere forskning på feltet.

Tre av de fire informantene forteller at de hadde jobber da de bodde i hjemlandet, men bare en av dem hadde jobb etter at hun begynte å leve i ønsket kjønnsuttrykk. Denne informanten har derimot opplevd det som nærmest umulig å få jobb etter at hun kom til Norge. Til tross for at hun har fått penger gjennom Nav forteller informanten at hun i perioder har solgt sex for å kunne betale for hormoner og laserbehandlinger. I en studie om sexarbeid blant rasialiserte transkvinner i San Francisco (Sausa, Keatley, & Operario, 2007) rapporterte informantene at sosialt

nettverk, kulturelle normer, problemer knyttet til innvandring, erfaringer av rasisme og transfobi i stor grad hadde påvirket deres avgjørelse om å begynne med sexarbeid (Sausa m.fl., 2007). I tråd med studien er det derfor nærliggende å tro at rasialiserte transkvinner også i Norge kan være spesielt utsatte for å havne i prostitusjon på grunn av deres doble minoritetsstatus.

I dette delkapittelet kommer det frem at veien inn i arbeidslivet oppleves som utfordrende for informantene av en rekke grunner. For noen handler det om manglende samsvar mellom kjønnsidentitet og juridisk kjønn eller navn. For andre er utfordringene knyttet til språk og manglende transrelatert helsehjelp. I tillegg har heteronormative og rasialiserte opplevelser ført til at flere av informantene er arbeidsledige. De fleste av informantene i denne studien har som vi skal se i neste delkapittel, likevel vært ansatt på en arbeidsplass i lengre eller kortere perioder.

6.3.2 Rasialisering og heteronormativitet på arbeidsplassen

Da intervjuene fant sted var 7 av informantene i jobb. For de av informantene som var eller hadde vært ansatt på en arbeidsplass over lengre tid, forteller flere om episoder der de hadde møtt heteronormative og rasistiske holdninger. I en rekke internasjonale forskningsbidrag utpeker arbeidslivet som et av de mest problematiske områdene for transpersoner (FRA, 2014; Motmans m.fl., 2010; Whittle m.fl., 2007; Xavier, 2000). En survey undersøkelse gjort blant lhbt-personer i Europa (FRA, 2014) viser at majoriteten av transpersonene i de ulike landene, har opplevd vold eller trakassering, hvorav diskriminering på bakgrunn av lhbt-status var mest tilknyttet åpenhet i arbeidslivet og helsevesenet (FRA, 2014).

Til tross for at de fleste av informantene er åpne til venner og/eller familie, er det flere som opplever det som vanskeligere å være åpen på arbeidsplassen. En av informantene beskriver det slik:

Når jeg kom til Norge begynte jeg å få sånne vanlige jobber, sånn her Rema 1000, lager, sånt drit. Jeg turte faktisk ikke å være ærlig [om kjønnsidentitet], for folk er ikke snille. Jeg opplever at jeg ikke kan snakke om sånne ting utenfor det skeive miljøet. [...] For når det er folk som ikke skjønner det, så kommer det til å ta over alt. Alt hva jeg gjør og sier. Og det kommer til å tulles med og latterliggjøres, det vet jeg. Og jeg forventer meg det, men jeg er ikke klar for det. Ikke på min arbeidsplass (genderqueer, 20årene).

Denne informanten opplevde en stor overgang fra å ha bodd og jobbet i et annet vestlig land, der transpersoner i større grad var en anerkjent gruppe i samfunnet. Møte med det norske arbeidslivet opplevde hen som mer problematisk ettersom det fantes så å si ingen allmenn kunnskap om alternative kjønnsidentiteter. Hen valgte derfor ikke å være åpen om sin kjønnsidentitet fordi hen var redd for at hen ikke ville bli tatt seriøst. Til tross for at informanten ikke var åpen opplevde hen likevel å få negative kommentarer på sitt utseende. En annen informant forteller om noe av det samme:

På den forrige jobben min hadde vi dresskode, og på den samme tiden holdt jeg på og finne ut av hva jeg var og jeg begynte å kle meg annerledes, og folk begynte å spørre meg. For på samme tid hadde jeg begynt å gå ned i vekt, men jeg beholdt de samme klærne fordi jeg ikke lenger likte å gå i trange klær ettersom det assosierte meg med en typisk feminin look, som jeg ikke ønsket lenger. Så folk begynte å spørre og stirre. Det var ekstremt ubehagelig (genderqueer, 20årene).

I likhet med informanten over var ikke denne informanten åpen om sin kjønnsidentitet. Likevel opplevde hen negative reaksjoner på sitt ikke-normative kjønnsuttrykk fra kollegaene. Informanten forteller i tillegg at hen følte at hen stakk seg ut på arbeidsplassen ettersom hen var den eneste ikke-hvite som jobbet der. Det endrede kjønnsuttrykket gjorde ikke situasjonen noe bedre.

Noen av informantene har først vært åpne om sin kjønnsidentitet, men av ulike grunner valgt å skjule sin transhistorikk på nye arbeidsplasser. En av informantene forteller det slik:

Jeg gjorde et kantinekurs for ca. ett år siden, og det var 15 damer og jeg på kurset. Alle var muslimer og før de begynte på kurset måtte de ta av seg hidjaben. Når de skulle skifte gjorde de det først foran meg i garderoben, fordi de trodde jeg var kvinne. Så var det en dame som begynte to uker etter kursstart, og hun begynte å se på meg og spurte: «Er du dame eller mann?» Så jeg svarte: «Hva tror du?» Da begynte hun å baksnakke meg med de andre og alle begynte å gå vekk fra meg (travesti, 50årene).

Da informanten begynte å jobbe i en skolekantine etter kurset, valgte hun i stedet å være åpen for noen få utvalgte. I likhet med informanten over identifiserer denne informanten seg verken som kvinne eller mann, men for å slippe negative reaksjoner opplever hun et sterkt press på å «passere» som det motsatte kjønn av det hun fikk tillagt ved fødselen. Informanten opplevde dette som krevende da hun hver dag må stå opp ekstra tidlig for å barbere ansiktet og sminke seg, slik at kollegaene ikke skulle se skjeggveksten. Informanten forteller i tillegg om utfordrende situasjoner der hun måtte lyve og finne opp historier når kollegaene snakket om temaer som barn og ekteskap. En av de andre informantene forteller at han var åpen på sin første jobb ettersom han ikke hadde begynt på hormoner enda, men at han valgte å holde det skjult for kollegaene da han skiftet jobb. «Hemmeligholdelsen» av egen transhistorikk opplevde han likevel som utfordrende. Han forteller det slik:

Der jeg jobber nå, så kjenner jeg at jeg har veldig lyst til å si det til dem. [...] Men greia er jo det at vi snakker om sex, man gjør jo det. Og når det da har gått så langt til at man har snakka om penetrering.. [...] Hvor jeg har formulert meg som om jeg har en pikk, at jeg vet hvordan det er å penetrere en jente [latter]. Så jeg tenker jo da at hvis jeg skal være ærlig, så er jeg redd for at de skal føle seg lurt. Så jeg har ikke sagt noe (mann, 20årene).

I motsetning til informanten over har denne informanten *valgt* å ikke være åpen på jobb ettersom han nå «passerer» som mann, mens informanten over i større grad opplevde å bli «tvunget» til å «passere» som kvinne. Hvorvidt informantene velger å være åpne på jobb eller ikke ser dermed ut til å være knyttet til hvilken kjønnsidentitet informantene har og hvorvidt man «passerer» som kvinne eller mann. I tråd med Van der Ros (2013) viser denne studien at informanter som ikke definerer seg innenfor tokjønnsmodellen eller «passerer» som kvinne eller mann i større grad opplever negative sanksjoner i arbeidslivet. I tillegg opplever flere av informantene som ikke er åpne på jobb en konstant frykt for at kollegaer skal finne ut at de er trans, og at venner skal «oute» dem til de andre. Dette gjelder spesielt for informantene som ikke har samsvar mellom juridisk kjønn og kjønnsuttrykk. Redselen for negative sanksjoner som å miste jobben, bli behandlet dårlig, eller føle ubehag på arbeidsplassen dersom transstatusen blir avslørt kan, ifølge Budge, Tebbe, og Howard (2010), føre til angst og i noen tilfeller selvmordstanker.

6.3.3 Støttende møter på arbeidsplassen

Rundt halvparten av informantene har til tross for negative opplevelser opplevd hyggelige og forståelsesfulle møter med arbeidslivet. En av informantene opplevde å få full støtte fra sjefen da han «kom ut» som trans:

Det var faktisk en som fikk sparken, for han var veldig i mot meg. Han var utrolig frekk og jeg følte at det var veldig ubehagelig. For han var veldig sønn å ta på og det var bare.. Så jeg sa fra til sjefen min at jeg tolererer ikke det her. Så enten slutter jeg eller så slutter han. Og det var på huet og ræva ut for han andre (mann, 20årene).

Informanten forteller videre at han etter denne episoden ikke har møtt på noen nevneverdige problemer. Ifølge Brewster, Velez, Mennicke, og Tebbe (2014) sin studie om transpersoners erfaringer på arbeidsplassen har mellom 20 og 49 prosent av informantene opplevd at kollegaer og ledere har opptrådt mer positivt enn forventet. Inkluderende arbeidsplasser og åpenhet rundt kjønnsidentitetstematikk kan ifølge denne studien være avgjørende for transpersonenes livskvalitet på jobben (Brewster m.fl., 2014). I tillegg kommer det fram i denne studien at støttende familier og sosiale nettverk kan gjøre det lettere for transpersoner å være åpne på arbeidsplassen. En av informantene i denne studien forteller om noe lignende:

I starten når jeg jobbet der, kom [sjefen] til meg og sa: «Jeg tror du må bruke herregarderoben.» «Hva? Må jeg det?» Så ringte jeg mannen min og fortalte hva om hadde skjedd, og spurte om jeg fortsatt skulle jobbe der. Men så tenkte jeg: «Okay, hvis de vil at jeg skal gå i herregarderoben, så gjør jeg det.» Så da gikk jeg og skiftet klær i herregarderoben, og tok av meg både bukse og skjorte. [ler] Jeg hadde ingen bh. Så til slutt gikk en [mannlig kollega] til sjefen og sa: «Nei, hun kan ikke skifte her.» Så jeg fikk bytte, og nå skifter jeg i damegarderoben (ladyboy, 30årene).

Informanten forteller at mannen oppmuntret henne til å ta saken i egne hender og ikke la seg styre av sjefen. Med unntak av noen rare blikk fra nyansatte har ikke informanten opplevd noen problemer etter episoden. Denne informanten forteller dessuten at hennes norske mann var en stor hjelp da hun begynte å søke jobb i Norge: «Da jeg begynte å søke jobb kjørte han meg rundt, lagde CV til meg og gikk innom hvert hotell». Informanten hadde i tillegg økonomiske ressurser gjennom mannen, og fikk ta et år ekstra med språkkurs mens mannen forsørget dem begge.

Denne fortellingen står i sterk kontrast til de tidligere fortellingene om den vanskelige veien inn i arbeidslivet.

6.4 Skeive miljøer og organisasjoner

Som vist i kapittel 5, har flere av informantene i denne studien opplevd vanskeligheter i møte med familie og venner på grunn av sin kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. I tillegg kom det fram i kapittel 6 at mange har opplevd utfordringer både på skolen og i arbeidslivet. Flere av informantene har derfor søkt støtte og hjelp hos organisasjoner som jobber med lhbt-rettigheter. I Norge finnes det en rekke organisasjoner som jobber med lhbt-spørsmål: Skeiv Verden, Landsforeningen for lesbisk, homofile, bifile og transpersoner (LLH), Skeiv Ungdom, Harry Benjamin Ressurssenter (HBRS), Foreningen for transpersoner i Norge (FTPN) og Stensveen Ressurssenter. For de av informantene som har vært i kontakt med disse organisasjonene har det for de aller fleste vært positive møter. Til tross for dette opplever flere av informantene at de ikke kjenner seg «hjemme» i enkelte av organisasjonene. Flere av informantene forteller dessuten at de ikke har hatt behov for slike nettverk i det hele tatt.

6.4.1 Støtte og hjelp

De fleste av informantene som har oppsøkt organisasjoner begrunner dette med at de søkte informasjon og fellesskap.

En av informantene forteller at møte med to av organisasjonene var avgjørende for hans selverkjennelse. Han forteller det slik:

Så noen år senere tok jeg kontakt med Marion fra Stensveen Ressurssenter. Der fikk jeg sakte, men sikkert prøvd ut min maskulinitet. Da skjønnte jeg etter hvert at jeg måtte være transseksuell, og at jeg var født i feil kropp, for det holdt ikke med å bare gå i dress eller kle seg maskulint. Så tok jeg kontakt med HBRS. Etter en samtale med dem var det klart: Sånn er det, jeg er transseksuell (mann, 20årene).

Viktigheten av å treffe andre som er i samme situasjon enten det er på nettet, ansikt til ansikt eller ved å se kjente transpersoner på tv har vært viktig for flere av informantene i deres prosess med å erkjenne og akseptere seg selv. Sammenkomster

som HBRS og Skeiv Ungdoms ungdomsleirer for personer med kjønnsidentitetstemtikk har hatt betydning. En av informantene forteller det slik:

Det var ganske spesielt å være på den leieren. Den leieren hjalp meg utrolig mye. [...] Jeg har fått mot til å begynne med psykolog. Fordi jeg ikke har turt det før. Jeg har alltid vært sånn nei, til leger og psykolog. Jeg har aldri likt det. Men jeg har jo veldig lyst til å begynne på hormoner. Og jeg visste jo at jeg måtte begynne med psykolog, men har likevel ikke turt. Men etter leieren føler jeg meg mye bedre med meg selv (transmann, 20årene).

Levekårsundersøkelsen blant transpersoner i Norge (Van der Ros, 2013) viser noe av det samme: Å delta i organisasjoner har for mange, spesielt blant de som har liten støtte hos familien, vært svært viktig (Van der Ros, 2013). Møte med andre i samme situasjon kan videre være viktig for å styrke selvtilliten på andre måter. En av informantene forteller om sitt møte med andre skeive samer:

Det her er jo første gangen jeg har møtt så utrolig mange skeive samer. [...] Og det var veldig fint egentlig. For jeg har bestandig følt at jeg har båret litt skam på den kofta. [...] For jeg har aldri sett samer som har vært annerledes. Så nå føler jeg at okay, kanskje jeg bærer skam på den da. Nå så ser jeg jo at det bare er tull, for det finnes faktisk jævlig mange som skiller seg litt ut og er både homo, lesbisk og transpersoner. Så det var en oppvekker for min del. Jeg trengte egentlig å se det. Så neste gang jeg tar på meg kofta er jeg hakket stoltere enn jeg var i forrige uka (mann, 20årene).

Å treffe likesinnede betyr med andre ord ikke bare å treffe andre transpersoner, men som det fremgår av sitatet over, oppleves det som viktig å treffe lhbt-personer med samme rasialiserte bakgrunn. Behovet for å treffe andre transpersoner eller lhbt-personer med samme rasialiserte bakgrunn må ifølge Giwa og Greensmith (2012) sees i sammenheng med hvordan rasialiserte transpersoner møtes i det hvite skeive miljøet.

6.4.2 Homonormativitet og rasialisering i det skeive miljøet

I tråd med Elgvin m.fl. (2013) opplever flere av informantene i denne studien at det finnes mer eller mindre uttalte normer i det skeive miljøet. Det forekommer med andre ord en form for *homonormativitet* (Mygland, 2004), hvor de som bryter med disse normene kan oppleve å bli sanksjonert. Dette kan ifølge Elgvin m.fl. (2013) gå spesielt utover de «doble minoritetene», slik som rasialiserte lhb-personer og transpersoner. I tillegg opplever noen av informantene i denne studien at rasialiserte transpersoner blir usynliggjort når debatter om trans settes på agendaen i de skeive miljøene. En av informantene forteller det slik:

Jeg har en opplevelse som kanskje ikke er sant, men det er sant i mitt hode i hvert fall. Jeg opplever at folk nesten ikke tror at det kan finnes sånne som meg. Som ikke er hvite, og det kjennes veldig hvitt på den måten at jeg opplever at jeg ikke blir tatt seriøst i min identitet. Jeg vet ikke hvorfor. Jeg tror at det handler om at jeg har en fitte. For jeg vet at alle får vite at det finnes transkvinner som er ikke er hvite. Det er nesten en hel sjanger i seg selv. En seksualisert sjanger, men transmenn og liksom trans... sånne som meg, genderqueers som har fitte og en annen hudfarge. Det finnes jo ikke på kartet. Det tas jo aldri opp (genderqueer, 20årene).

Denne informanten opplever å bli usynliggjøring fordi hen har en kjønnsidentitet som ikke passer inn i tokjønnsmodellen, og på grunn av «rase»/etnisitet. I Giwa og Greensmith (2012) sin studie av rasisme i lhbtq-miljøene i Toronto finner vi lignende funn. Studien viser at de skeive miljøene i stor grad er preget av en hvithetsnorm (se kapittel 3 for grundigere begrepsavklaring) som usynliggjør og ekskluderer rasialiserte lhbtq-personer. Hvithetsnormen i de skeive organisasjonene er noe flere av informantene forteller om. En annen informant forteller det slik:

Skeiv Verden er veldig mangfoldig, men det var jeg og kanskje en annen som var svart der. Men vi var også forskjellige, fordi vi er fra forskjellige land, så det er kulturelle forskjeller der. I LLH, kanskje jeg oppfattet det litt annerledes fordi LLH er mest nordmenn. Så det er kanskje en annen grunn til at jeg ikke har vært der så mye etterpå, fordi jeg på en måte stikker ut. Jeg mener ikke at det er på en dårlig måte, jeg har ikke blitt behandlet dårlig. Du bare føler at du oppfattes annerledes (genderqueer, 20årene).

Denne informanten opplever å falle mellom to stoler. På den ene siden opplever informanten ikke tilhørighet til Skeiv Verden fordi hen ikke har møtt noen med samme etniske bakgrunn, mens hen på den andre siden opplever at hen stikker seg ut i de hvite miljøene. Da informanten ble spurt om hvor hen helst ville vært om hen skulle gått tilbake til noen av organisasjonene, svarte hen at det måtte bli Skeiv Verden, ettersom hen da ikke ville vært den eneste som var rasialisert. I en amerikansk studie (2006) gjort blant asiatiske amerikanske lhbt-personer kommer det frem at 82 prosent respondentene har opplevd rasisme i de hvite lhbt-miljøene. Lignende studier finnes ikke i Norge, men etter «regnbue-rasismedebatten» som har pågikk sommeren og høsten 2014 er det likevel grunn til å tro at tilsvarende tendenser finnes her (Engesbak, 2014).

Informanten over forteller videre at hen ikke har følt tilhørighet i det skeive miljøet fordi hen er bifil. Flere av informantene forteller om lignende tilfeller der de har opplevd ekskludering eller manglende tilhørighet på bakgrunn av deres seksuelle orientering. En av informantene forteller det slik:

På den tiden så var jeg fortsatt [jentenavn] og bifil. Jeg opplevde diskriminering fra de lesbiske og homofile fordi jeg var bifil. Jeg opplevde at de hadde et syn på det som «come on pic a side», liksom. Og det var mye mer fokus på hvor ille de lesbiske og homofile hadde det. [...] Så jeg følte ikke meg helt hjemme der, men allikevel hadde jeg likesinnede. For de hadde jo opplevd mobbing og slikt de også, så det var jo en følelse av tilhørighet, samtidig som jeg følte meg litt utenfor (mann, 20årene).

Anderssen og Malterud (2013) sin kvantitative levekårsundersøkelse viser at bifile i mindre grad enn lesbiske og homofile er delaktig i lhb-organisasjoner og uteliv. Studien viser i tillegg at bifile i større grad skjuler sin seksualitet for omverden. Flere opplever at deres seksualitet ikke blir tatt seriøst hverken i homo- eller heteromiljøer. I tråd med informanten i denne studien opplever flere at de blir oppfattet som «vinglete» av andre. En av informantene i denne studien opplever det å være bifil og trans som ekstra utfordrende. Hun forteller det slik:

Problemet er det at jeg er bifil eller mer lesbisk, men for de lesbiske jentene regnes jeg ikke som lesbisk. De sier: «What the fuck? Har du ikke fitte?» Så det er veldig få

som er som meg; bifile gutter og jenter. Det er vanskelig å finne bifile jenter, og jeg er ikke noe for dem (transkvinne, 30årene).

For denne informanten er det først og fremst det at hun er trans som fører til at hun opplever seg ekskludert fra det skeive miljøet. Flere av informantene forteller om lignende opplevelser, der de ikke har følt tilhørighet i organisasjonene etter at de «kom ut» som trans. En forteller det slik:

Vi var jo medlem som lesbiske da, men det var jo helt på trynet for min del. [...] Det er jo veldig fint med organisasjonsarbeid og sånn, men det passer ikke meg helt. For jeg føler ikke at jeg passer inn i de kategoriene, ikke sant. Og som regel så er det jo veldig mye fokus på homofile og lesbiske og da føler jeg hvert fall at jeg ikke passer helt inn. For jeg er jo en heterofil mann. Og da være i en organisasjon for lesbisk og homofile det blir kanskje ikke helt riktig (mann, 20årene).

Denne informanten opplever ikke at organisasjonene har rom for personer som han ettersom han ikke identifiserer seg som trans, men først og fremst definerer seg selv som mann. I tillegg opplever han i likhet med informantene over at organisasjonene gir lite rom for å jobbe med spørsmål knyttet til kjønnsidentitetstematikk. At organisasjoner som først og fremst jobber med problemstillinger knyttet til seksuell orientering inkluderer transpersoner og kjønnsidentitetstematikk er relativt nytt i det norske organisasjonslivet (Elgvin m.fl., 2013), og har tidligere vært forbeholdt organisasjoner som FTPN, HBRS og HBRSU (HBRS sin ungdomsorganisasjon).

Informantens problemstillinger knyttet til begrepsbruk finner vi igjen i Van der Ros (2013). Til tross for at det finnes en rekke interesseorganisasjoner som jobber med rettigheter og levekår for personer med kjønnsidentitetstematikk er debatten om hvilke begreper man skal bruke svært polarisert. Organisasjoner som LLH, Skeiv Ungdom og NFTP benytter i stor grad av internasjonale paraplybegreper som transperson, transseksuelle og transkjønnede, mens organisasjoner som HBRS og HBRSU vegrer å bruke slike termer og i stedet snakker om kvinner og menn som har eller har hatt diagnosen transseksualisme (Lerøy, 2010). En debatt som beskrives av noen av informantene i denne studien som både «uforståelig» og «unødvendig». Debatten har som vi skal se i kapittel 8, likevel betydning for hvem som får og ikke

får behandling ved den Nasjonale behandlingstjenesten for transseksualisme (Van der Ros, 2013).

6.4.3 Manglende behov for fellesskap?

Et interessant funn er at halvparten av informantene i denne studien ikke har hatt interesse eller behov for å oppsøke lhbt-organisasjoner. Som noen av informantene over har vært inne på opplever noen av informantene organisasjonenes kategoriseringer som vanskelige, ettersom de ikke identifiserer seg som «trans». For disse informantene har det vært viktigere å fokusere på å leve livet som «vanlige» kvinner og menn. En forteller det slik:

F: Men har du vært i kontakt med noen organisasjoner eller transmiljø eller noe sånt?

I: Nei, jeg har ikke vært i noe kontakt der. Jeg har liksom bare flytta og gjort mitt. Jeg har heller ikke hatt det behovet for å treffe andre mennesker og snakke om det. En av mine beste kamerater som er lesbisk er plutselig i samme situasjon og han er også på det at det ikke er noe å snakke om. Han har bare gjort de tingene og blitt mann (mann, 20årene).

Denne informanten forteller at han kun åpen for nære venner og familie. På jobb ønsker han å bli oppfattet som en helt «vanlig» mann, og har derfor valgt ikke å være åpen om sin kjønnsidentitet. En tolkning av informantens fortelling er at tilknytning til lhbt-organisasjoner kan oppleves som stigmatiserende, på den måten at informantens kjønnsidentitet og historie blir grunnlaget for å delta i et bestemt fellesskap. Noe som kan forkludre informantens ønske om å leve et «vanlig liv», der han er og oppfattes som en «vanlig» mann.

Erich, Tittsworth, og Kersten (2010) sammenligner rasialiserte og hvite transpersoners levekår og tilgang på støttende nettverk. I studien kommer det fram at rasialiserte transpersoner i større grad enn hvite transpersoner finner støtte i venner og betydningsfulle andre, fremfor organisasjoner. En av informantene i denne studien forteller om noe lignende:

F: Har du vært en del av det skeive miljøet i Norge?

I: Nei. Det er kanskje fordi jeg vet at jeg ikke trenger å ha et samfunn. Jeg kan leve i meg selv. Jeg trenger ikke. «Åh, jeg har det tøft hjemme...» Når du kommer til Norge, til et annet land, da vet jeg at du kan stå på egne bein. Du trenger ikke noen å snakke med eller være sammen med hele tiden. Det trenger du ikke (ladyboy, 30årene).

Informanten forteller at hun bare ønsker å leve et «vanlig liv» med sin norske mann og hans familie. Til tross for dette forteller hun at andre ladyboys var viktig da hun var yngre og ikke møtte aksept i familien. En tolkning av dette er at nå som informanten ikke møter motstand, men har støtte og trygghet rundt seg trenger hun ikke lenger et miljø med andre i samme situasjon. En annen forteller at hun opplevde det som vanskelig å komme inn i de miljøene hun oppsøkte. Hun forteller det slik:

F: Så du har ikke vært i noe skeivt miljø i det hele tatt?

I: Nei, fordi hvis jeg går på London Pub så er det veldig mange thai-transseksuelle, de er som en getto. De snakker ikke med andre, de snakker bare med hverandre. En gang så de på meg og sa: «Oh, my God!» De så på meg som om de var bedre enn meg. Fordi de er yngre og penere (travesti, 50årene).

For denne informanten var språk mye av grunnen til at hun ikke hadde involvert seg i noen av de «norske» organisasjonene. I stedet fant hun tilhørighet blant homofile menn fra samme land. På den måten kunne hun snakke morsmålet sitt og omgå mennesker fra samme kultur, som i tillegg aksepterte henne.

7. Summen av store og små krenkelser

De foregående kapitlene har fokusert på forhandlinger i nære relasjoner og storsamfunnet. Disse møtene har vært utfordrende for flere av informantene. I Prieur (2004) benyttes beskrivelsen «summen av små krenkelser» for å si noe om hvordan opplevelser av rasisme og et fordomsfullt Norge kan føre til dårlig psykisk helse (Prieur, 2004, s. 111). I denne studien bygger jeg videre på Prieurs beskrivelse, men inkluderer i tillegg informantenes erfaringer med transfobi og transnegative holdninger. Angst, skam, selvmordstanker, selvskading og rusproblemer er temaer som går igjen hos flere av informantene. Likevel er det, som vi skal se i det siste delkapittel, ikke alle som har hatt behov for psykologisk oppfølging.

7.1 Psykisk helse

I Elgvin m.fl. (2013) kommer det fram at mange rasialiserte lhbt-personer opplever utfordringer knyttet til psykisk helse. En tolkning er at dette henger sammen med mangelfullt nettverk, utsatt posisjon i samfunnet og lite økonomiske ressurser (Elgvin m.fl., 2013). Diskriminering og krenkelser i skolen og arbeidslivet kan ifølge internasjonale studier føre til dårlig psykisk helse (Sangganjanavanich & Cavazos, 2010; Toomey m.fl., 2010). I tillegg trekkes det frem at hvorvidt informantene aksepterer seg selv og hvorvidt de har opplevd psykisk eller fysisk vold i oppveksten spiller inn (Budge, Adelson, & Howard, 2013; Elgvin m.fl., 2013).

Som vist i kapittel 5 ser det ut til at de som møter støtte fra familien opplever prosessen med å akseptere seg selv som lettere, enn de som ikke møter støtte. For de som ikke opplever å få aksept av familien kan dette få konsekvenser langt inn i voksenlivet (Elgvin m.fl., 2013). Fysisk og psykisk vold, mobbing og krenkelser som barn eller ungdom opplever, kan ha langvarige konsekvenser for den enkelte (Kirkengen, 2009). Noen av informantene i denne studien har opplevd vold gjennom hele oppveksten. En av informantene forteller det slik:

Det verste er at jeg husker en gang. Da jeg sa til min lillesøster: Har du tenkt på at vi ikke har blitt slått i dag? Om vi fortsetter sånn her så kanskje vi aldri blir slått igjen. Jeg husker at jeg sa det. Det var en dag som hadde gått og jeg var så fornøyd med å ikke bli slått, og at jeg hadde funnet trikset (genderqueer, 20årene).

(Van der Ros, 2013). Det er viktig å påpeke at informantenes psykiske helse i denne studien ikke utelukkende knyttes til vold, men i størst grad henger sammen med mobbing og ensomhet i oppveksten. I levekårsundersøkelsen blant transpersoner i Norge benytter Van der Ros (2013) seg av Benestad og Almås (2006) sitt begrep «de overlevende», for å illustrere alvoret i informantenes helsesituasjon. Begrepet viser til de mange transpersonene som sliter med selvmordstanker og de som har prøvd å begå selvmord, men som har «overlevd»

7.1.2 Angst og skam

Som vist tidligere i denne studien har flere av informantene holdt kjønnsidentiteten sin skjult i mange år. Som konsekvens av dette sliter flertallet av informantene med angst og depresjon. For noen har angsten blitt skapt av frykten for negative sanksjoner fra andre, mens det for andre har handlet om frykten for å ikke leve opp til egne krav, noe som kan føre til internalisert skam (Arntzen & Kahrs, 2013). Dette henger ofte sammen med fornektelse, og angst for ikke å være «normal». En av informantene forteller det slik:

Jeg vil virkelig bli normal. Drømmen er å være heteroseksuell cis-person. Fy faen, jeg skulle lett ville bytte! Jeg skulle ønske jeg ikke var sånn. Jeg ser ikke noe poeng med å være normbryter. Det er bare vanskelig. Normal.. tenk om jeg genuint kjente at jeg ville leve etter normene, hvor deilig hadde ikke det vært? Bare ha en verden som er helt tilpasset etter meg. Om jeg var hvit også, okay hvit blir jo vanskelig, men om jeg kunne ha alt det andre. Fy faen, så deilig!

Denne informanten forteller om lengere perioder med alvorlig sosial angst og depresjon. Informanten forteller videre om en konstant følelse av ensomhet, i tillegg til ønske om ta sitt eget liv. Ønske om å dø forklarer hen som en naturlig reaksjon på en rekke traumatiske hendelser i oppveksten: «*Har man opplevd ting og ikke hatt en god start på livet, så forstår jeg at det er sånn*». I tråd med Kirkengen (2009) viser Toomey m.fl. (2010) sin studie av ungdommer med ikke-normative kjønnsuttrykk, at vanskelige situasjoner som mobbing, vold og trakassering i ungdomstiden kan få alvorlige konsekvenser for den enkeltes voksenliv. Personer med ikke-normative kjønnsuttrykk er dessuten mer utsatt enn personer med normative kjønnsuttrykk (Toomey m.fl., 2010). I tillegg viser sitatet over at informanten ikke bare ønsker å

følge sosiale normer for kjønn og seksualitet som uttrykkes, men i tillegg uttrykker skam over å være rasialisert. Skammen over å være rasialisert kan forstås som *internalisert rasisme*. I tråd med Lipsky (2014) sin definisjon av internalisert rasisme, kan informantens ønske om å være hvit forstås som en bevisst eller ubevisst hat mot seg selv, samtidig som hen vurderer den dominerende (hvite) kulturen som bedre.

7.1.3 Selvmordstanker, selvskading og rus

Flere av informantene i denne studien forteller om selvmordstanker, forsøk på å ta sitt eget liv og selvskading. Selvskading og selvmordstanker kan forstås som en reaksjon på informantenes frustrasjon og forvirring knyttet til deres kjønnsidentitet og samfunnets manglende aksept og åpenhet (Skagerberg, Parkinson, & Carmichael, 2013). En av informantene i denne studien forteller om flere selvmordsforsøk fra han var 8 til han var 16 år. Selvmordsforsøkene var knyttet til informantens forakt for egen kropp og tanker rundt hans egen kjønnsidentitet. Han forteller det slik:

Jeg skada jo meg selv. Det var på en måte min.. Kroppen min var så ond mot meg at det eneste jeg kunne gjøre var å skade den tilbake, for den var alt jeg hata. Så jeg pleide å kutte rundt brystene, og det var mange ganger jeg fantaserte om å bare skjære dem av og sy igjen selv, liksom (mann, 20årene).

Eksempler på transpersoner som prøver å ta selvmord i tidlig alder finner vi igjen i Van der Ros (2013) sin levekårsundersøkelse blant transpersoner i Norge. Studien viser at det og ikke kunne leve ut sin kjønnsidentitet fører i til dårligere livskvalitet blant informantene, og flere ruser seg i tillegg for å slippe unna de smertefulle følelsene. I internasjonale studier finner vi lignende funn. I en surveyundersøkelse gjort blant transpersoner i Washington (Xavier, 2000), hvorav 94% av informantene var rasialiserte, viser at 35% av informantene hadde tanker om å ta sitt eget liv. 64% av disse oppga at selvmordstankene var knyttet til deres kjønnsidentitet. Den samme studien viser at 34% og 36% av informantene innrømmet å ha problemer med bruk av alkohol eller narkotiske stoffer. Flere av informantene i denne studien forteller også om perioder med høyt alkoholforbruk og eksperimentering med andre rusmidler. En av informantene forteller det slik:

Jeg har prøvd det meste. Det var når jeg var 17-19, så havnet jeg inn i et litt shady miljø og prøvde jo alt jeg kom over. Jeg dreit i skolen, jeg dreit i alt. Det var bare festing og røyke seg stein og prøve alt av piller som kom inn (mann, 20årene).

I tillegg til rusbruk slet informanten med aggresjonsproblemer, og forteller om flere tilfeller der han «blacka ut» og havnet på glattcella. Volden var i noen tilfeller så alvorlig at han etter hvert fikk flere voldsdommer på rullebladet. Til tross for disse episodene har informanten i dag et avslappet forhold til rus og har ikke lenger problemer med aggresjon. Rusproblemene kan på den ene siden forstås som et ungdomsopprør. På den andre siden gir informantene klart uttrykk for at rusmisbruket var sterkt knyttet hans kjønnsidentitet. I Balsam m.fl. (2013) sin studie om rusmisbruk blant lhbt-personer kommer det fram at unge lhbt-personer har høyere risiko for bruk og misbruk av både alkohol og stoffer enn andre ungdommer. Bakgrunnen for dette er at lhbt-personer i større grad møter mobbing og trakassering, utfordringer knyttet til sosiale normer i familien og omgivelsene på grunn av deres kjønnsidentitet og seksualitet. En av informantene i denne studien forteller at rusmisbruket i stor grad var knyttet hans vanskelige situasjon med familien, og at rusen ble en måte å slippe unna og glemme. I tillegg viser en amerikansk studie at mangel på utdanning og jobbmuligheter blant transpersoner kan ha innvirkning på misbruk av alkohol og narkotiske stoffer (Lombardi, 2001).

Skam kan som vist over knyttes til både kjønnsidentitet og til «rase»/etnisitet. Videre kan både internalisert skam og påført skam føre til angstproblemer og depresjon, som igjen kan føre til selvmordstanker og selvskading. Videre henger mangelen på aksept sammen med mangel på informasjon og ord til å beskrive det de kjenner på, noe som gjør det vanskelig å erkjenne de følelsene informantene bærer på. Resultatet er at informantene kjenner seg maktesløse og bruker rus som en måte å unnsnippe virkeligheten.

7.2 Krenkelsene som ikke rammer

Et interessant funn i denne studien er at 3 av de 13 informantene ikke har hatt behov for psykiatrisk hjelp. Dette til tross for at de har opplevd mobbing og/eller vold. Felles for disse informantene er at de har vært åpne om sin kjønnsidentitet til noen utvalgte, men ikke vært åpne for foreldrene. Dette er noe flere av informantene har

gjort, men forskjellen er at disse informantene har hatt gode og støttende nettverk hvor de har opplevd å bli oppmuntret til å kle seg i det kjønnsuttrykket de ønsker. For en av informantene har to av tantene vært spesielt viktige:

En gang var jeg så frustrert at jeg har ringt min tante fra far sin side, som bor i Norge og «kom ut» til henne. Hun er helt kul med det, og har på en måte alltid skjønt det. Så hun er en jeg kan snakke til og snakke med. [...] Andre ganger har jeg endt opp med å ringe min tante fra mor sin side, som egentlig har vært veldig homofob og veldig teit, men som er den eneste som kan klare å roe ned moren min. [...] Da jeg «kom ut» til henne sa hun: «Jeg bryr meg ikke om du er gutt eller jente» (mann, 20årene).

Informantens tanter har ikke bare vært en viktig støtte, men har i tillegg vært personer informanten kan henvende seg til og få råd og tips til hvordan han kan løse konflikten med foreldrene. I tillegg har denne informanten på et tidlig stadige fått kontakt med ulike transorganisasjoner og hatt venner som har vært i samme situasjon. Støttende nettverk er ifølge Gjærum, Grønholt, og Sommerschild (2003) viktig for å mestre vanskelige livssituasjoner. Gjennom det sosiale nettverket har informantene fått ord og begreper til å beskrive sin situasjon, samtidig har de møtt mindre sanksjoner fra familien ettersom de ikke har vært åpne.

8. Kjønnnsforståelser i det norske helsevesenet

Dette kapittelet tar for seg informantenes erfaringer med deler av det norske helsevesenet, det vil si transrelatert helsehjelp og møte med psykiatrisk og psykologisk terapi. Ettersom helsehjelp har en stor plass i av mange av informantenes fortellinger blir disse erfaringene behandlet i et eget kapittel, til tross for at helsevesenet også er en del av storsamfunnet. I dette kapittelet presenteres først informantenes møte med psykologien og psykiatrien. Deretter redegjøres det for hvordan kjønnsbekreftende behandling foregår i Norge, og informantenes møte med den Nasjonale behandlingstjenesten for transseksualisme (NBFT) ved Rikshospitalet i Oslo. Transrelatert helsehjelp oppleves av mange som livreddende (Van der Ros, 2013) og er en viktig del av informantenes prosess med å leve ut sin kjønnsidentitet. Kjønnsbekreftende behandling er likevel, som vi skal se i dette kapittelet, ikke tilgjengelig for alle personer med kjønnsidentitetstematikk.

8.1 Møte med psykologien og psykiatrien

I møte med den norske psykologien og psykiatrien forteller et fåtall om utelukkende positive erfaringer. En av informantene ble henvist til psykiater fordi han slet med traumer fra mobbing og selvmordstanker, da han fortalte om sine tanker rundt kjønnsidentitet tok psykiateren ansvar:

Ja, og psykiateren min ville egentlig henvise meg til riksen, men siden han sa at Riksen har regler og man må være helt A4 og man skal være på nippen til å drepe seg selv for å komme inn, man skal like damer og være helt.. På Riksen så skal man jo ha den der Real life-greia og psykiateren min mente at jeg ikke kom til å bli akseptert, jeg kom ikke til å stå det der fordi jeg er homofil. Så var han redd for hvordan jeg skulle komme til å reagere hvis jeg fikk avslag fra riksen, så derfor ble jeg henvist til [privat lege] (mann, 20årene).

Denne informantens historie er likevel unik. De fleste informantene som har søkt psykiatrisk hjelp forteller om stor mangel på kunnskap om kjønnsidentitetstematikk. Flere har følt seg misforstått og dårlig behandlet. Den groveste fortellingen kommer fra en av informantene som identifiserer seg som genderqueer. Etter å ha bodd i Norge noen år valgte hen å søke hjelp ved Distriktpsikiatrisk Senter (DPS) for å

bearbeide en barndom med fysisk og psykisk vold. Informanten hadde i tillegg opplevd å bli voldtatt både som barn og voksen. Da behandlerne ved DPS fikk vite at informanten var trans nektet de å gi hen behandling. Hen forteller det slik:

Ja, også gikk jeg dit og tenkte at jeg vil bare være ærlig og si akkurat hvordan det er. Slik at de har hele bildet og at de vet hva vi snakker om. Så da sa jeg at: «Jeg er forresten trans, men jeg er ikke transseksuell. Jeg har en genderqueer identitet og det betyr det her», sa jeg. «Og jeg skal begynne å ta hormoner, for jeg trenger det». Og det var da det begynte. Jeg innså etter tre sekunder at jeg ikke burde sagt noe. Jeg burde ha gått dit og latt som om jeg var lesbisk. Men det som er sagt det er sagt, og da må jeg ta konsekvensene av det. Jeg må spise opp det. For jeg trodde at de kunne håndtere en sånn kjønnsidentitet (genderqueer, 20årene).

Informanten ble fortalt at de ikke kunne tilby hen terapi fordi de så det som et etisk dilemma at hen «selvmedisinerte» seg med hormoner. Da informanten fortalte at hen fikk hormoner utskrevet av en lege, stilte behandlerne et ultimatum: Informanten måtte oppgi hvem hen fikk hormoner fra og avslutte hormonbehandlingen, ellers fikk hen ikke tilgang til psykiatrisk hjelp. Til tross for at DPS mente at informanten ikke kunne ha to prosesser samtidig (hormonbehandling og psykiatrisk behandling) skrev de likevel ut anti-depressiva, men da uten å gi hen psykiatrisk oppfølging:

F: Så de nektet å gi deg psykiatrisk behandling, men nektet de å gi deg medisinsk behandling også?

I: Nei, ikke medisinsk behandling. Hvorfor kunne de gi meg medisin? Hvordan kunne de sette i gang medisinske prosesser? Det er jo også en prosess. Og de sa jo at man ikke kunne ha to prosesser samtidig. Men jeg kunne med den [prosessen] her?

En av de andre informantene forteller om en lignende historie. Informanten valgte å gå til en psykolog som var åpent homofil i den tro at psykologen dermed ville være åpen for alternative kjønnsidentiteter, men da hen fortalte at hen var trans fikk hen noe av den samme beskjeden som informanten over:

Når jeg gikk gjennom min akseptering av at jeg var genderqueer og biseksuell søkte jeg etter hjelp og jeg fant en psykolog som var homofil selv. Jeg valgte han fordi jeg trodde jeg ikke måtte forklare min biseksualitet. Men da jeg begynte å diskutere mitt

kjønn, fikk jeg en følelse av at: «Nei, ikke bestem deg for noe nå. Nei, kanskje du kan deale med den delen av deg selv senere? Du har mange andre issues som pågår». Han sa jeg hadde mange temaer som hadde gått galt i livet mitt, så jeg burde bare dytte det vekk til senere (genderqueer, 20årene).

For denne informanten var det ikke aktuelt å dytte vekk det faktum at hen er trans, men da hen prøvde å forklare det til psykologen fikk hen ingen forståelse. I M. Rosenberg (2003) sin studie av lhbt-personers møte med psykiatrisk og psykologisk terapi påpeker hun behovet for at psykologer og psykiatere må anerkjenne pasientenes seksualitet eller kjønnsidentitet i terapien. Bakgrunnen for dette er at mange lhbt-personer kjenner på skam og angst fordi de ikke kjenner noen andre som dem selv, og ikke har opplevd anerkjennelse for de følelsene de kjenner på (M. Rosenberg, 2003). I Benson (2013) sin studie av transpersoners møte med psykologisk og psykiatrisk terapi kommer det fram at flere av informantene i studien opplever at terapeutene ikke kan nok om transrelaterte problemstillinger. Flere føler at de i stedet for å få hjelp til sine problemer, bruker tiden på å skolere terapeuten deres (Benson, 2013). Mangel på informasjon om ikke-normative kjønnsidentiteter var tilfellet da en av informantene i denne studien ble lagt inn på psykiatrisk avdeling:

F: Da du ble lagt inn på psykiatrisk avdeling, handlet det om kjønnsidentitet?

I: Ja, men det var mest fokus på at jeg var adoptert. I forhold til kjønnsidentitet så handlet det om at jeg trengte spillerom, trengte å finne meg selv. Men jeg ble ikke så godt tatt i mot når det kom til det på sykehuset. De henviste meg ikke videre, sa bare at jeg måtte lære meg å leve som lesbisk. Jeg var ikke sterk nok til å stå i det, så jeg endte med å ta det [kjønnsidentiteten] tilbake (mann, 20årene).

I likhet med informantene over, opplevde denne informanten å bli «sviktet av systemet» da han var som mest sårbar. Deres faktiske behov for hjelp ble ikke møtt og informantene orket ikke å «stå i det». Mangel på kunnskap om kjønnsidentitetstematikk i psykologien og psykiatrien kan i tråd med M. Rosenberg (2003) føre til at informantene føre til ytterligere skam og angst, eller som en av informantene sa det: «*Den [terapien] har skadet meg mer enn den har hjulpet meg*». Rosenberg sin studien viser dessuten at mange transpersoner vegrer seg for å søke

psykologisk hjelp nettopp fordi de er redde for at terapeutene ikke klarer å håndtere at de er trans (M. Rosenberg, 2003).

Det er verdt å merke seg at tre av informantene som har møtt vanskeligheter i møte med terapi i tillegg har kjønnsidentiteter som bryter med tokjønnsmodellen. Av de som har møtt forståelse og fått god hjelp i møte med psykiatrien har samtlige identifisert seg som enten kvinne eller mann. Som vi skal se i det neste delkapittel, møter disse informantene ikke bare manglende hjelp i psykologien og psykiatrien, men tilbys heller ingen hjelp ved den Nasjonale behandlingstjenesten for transseksualisme.

8.2 Kjønnsbekreftende behandling i Norge

Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme (NBFT) ved Rikshospitalet, tidligere GID (Gender Identity Disorder)–klinikken har siden 1979 hatt landsdekkende funksjon for utredning og diagnostisering av personer med kjønnsidentitetstematikk, og behandling av pasienter med transseksualisme. NBFT tilbyr i dag en standardisert behandling av to kjønnsidentitetsforstyrrelser; diagnosen *F64.0 Transseksualisme* og *F64.2 Kjønnsidentitetsforstyrrelse i barndommen*. Behandlingen omfatter psykiatrisk utredning, nevrologisk diagnostikk, endokrinologisk behandling (tilføring av kjønns hormoner) og kirurgisk intervensjon på bryst og genitalier. Utredningstiden er lang og med behandlingstiden kan det ta mellom 8 og 10 år før man er ferdig. Hvert år søker 100-120 personer kjønnsbekreftende behandling i Norge, av disse er det kun mellom 25 og 30 personer som fyller kriteriene til en av de to diagnosene (Van der Ros, 2013). De resterende får enten diagnosen *F64.8 Andre spesifiserte kjønnsidentitetsforstyrrelser* eller *F64.9 Andre uspesifiserte kjønnsidentitetsforstyrrelser*. For disse finnes det ikke noe offentlig behandlingstilbud i Norge i dag.

8.2.1 «Norske» transkjønn?

Den kjønnsbekreftende behandlingen skissert ovenfor er på mange måter i tråd med vestlig internasjonal forskning og anbefalinger på feltet. Likevel kan man, i tråd med Folgerø og Hellesund (2009), argumentere for at vi kan og bør snakke om en særegen «norsk» modell for diagnostisering og behandling av personer med kjønnsidentitetstematikk. I Norge blir for eksempel kjønnsbekreftende behandling, i

motsetning til USA, statlig støttet. Til tross for dette finnes det ingen sterke statlige føringer på hva som er «riktig» transseksualisme eller hva som regnes som god behandling av transseksuelle (Folgerø & Hellesund, 2009). Derimot har disse spørsmålene i mange år blitt overlatt til de to sterkeste aktørene på feltet: NBFT og pasientorganisasjonen Harry Benjamin Ressurssenter (HBRS). En posisjon som de siste årene har blitt sterkt utfordret av organisasjoner som Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH), Skeiv Ungdom og Foreningen for Transpersoner i Norge (FTPN) (Lerøy, 2010; Van der Ros, 2013).

Den «norske» modellen kan sies å befinne seg et sted mellom norske forståelser av kjønn og internasjonal transpolitikk. For på den ene siden hevdes det at NBFT er sterkere knyttet til internasjonale medisinske diskurser på feltet, enn til statlig norsk kjønnspolitik (Folgerø & Hellesund, 2009). På den andre siden har den norske modellen blitt kritisert for å ikke følge de internasjonale anbefalingene utarbeidet av The World Professional Association of Transgender Health (WPATH), de såkalte *Standards of Care* (Van der Ros, 2013). Den norske modellen baserer seg i all hovedsak på en tokjønnsmodell og anerkjenner kun to kjønn: Kvinne og mann. Ettersom det ikke eksisterer en tredje juridisk kjønnskategori i Norge, kan vi si at denne måten å forstå kjønn på er i tråd med «norske» statlige forståelser av kjønn. Likevel kommer det fram i levekårsrapporten blant transpersoner i Norge (Van der Ros, 2013) at faktorer som (hetero)seksualitet, tradisjonelle fremstillinger av kvinner og menn er avgjørende for om en pasient får diagnosen eller ikke (Van der Ros, 2013). Det vil si at for å få diagnosen, må du opptre i tråd med stereotypiske kjønnsroller, slik som å være en maskulin mann med mannlige interesser og et heteroseksuelt begjær mot kvinner. Denne forståelsen av kjønn skiller seg sterkt fra den voksende kritikken av heteronormen ellers i samfunnet og gir lite rom for individuelle forskjeller innenfor de to kjønnene.

Den «norske» modellens tilknytning til tokjønnsmodellen skiller seg fra internasjonale anbefalinger og forståelser av kjønn. I den siste utgaven av WPATHs *Standards of Care*, versjon 7, kommer tydelig frem at langt flere i transspekteret enn de med diagnosen transseksualisme skal ha krav på transrelaterte helsetjenester (WPATH, 2011). WPATH anerkjenner dermed for første gang ikke-kjønnsnormative personer og deres behov for helsehjelp. Likevel befinner både den internasjonale og den «norske» modellen seg fortsatt innenfor en vestlig medisinsk tradisjon. En tradisjon som ikke nødvendigvis er like lett å overføre til ikke-vestlige forståelser av

kjønn. I det neste undersøkes derfor hva som skjer i møte denne vestlige medisinske tradisjonen, som den dominerende «norske» modellen befinner seg innenfor, og informantenes egne kulturelle forståelser av kjønn.

8.2.2 Informantenes møter med den «norske» modellen

Det finnes ifølge Van der Ros (2013) fire hovedfortellinger blant norske transpersoner om hva som vil øke sjansen for å få diagnosen F64.0 transseksualisme i Norge: Å være sikker i sin sak, å møte opp i det kjønnsuttrykket du ønsker å være i, beskrivelsen av å føle seg «født i feil kropp» og å betrakte fjerning av reproduktive kjønnsorganer som eneste løsning (Van der Ros, 2013, ss. 60-61). Vi kan derfor si at disse fire fortellingene danner grunnlaget for den «norske» modellen. I tillegg kommer det fram at rykter og fortellinger om ungdomselitisme, manglende autonomi, sviktende evne til å ivareta pasientens verdighet, (homo)seksuell orientering og høy alder har ført til at flere av informantene har vegret seg for å oppsøke behandling ved NBFT (Van der Ros, 2013, s. 70). Med dette som utgangspunkt skal vi i det neste undersøke hvilke utfordringer informantene i denne studien treffer på i møte med den «norske» modellen, og hvilke strategier de bruker for å overkomme disse.

Flertallet av informantene i denne studien er ikke i tvil om hva slags kjønnsidentitet de har. Til tross for dette er det kun to som har vært eller er under behandling på NBFT. Fire av informantene har søkt, men blitt avvist. To har aldri hatt noe ønske om å søke behandlingstjenesten. De resterende fem ønsker å søke eller er i en søkeprosess.

8.2.3 Å komme gjennom «nåløyet»

To av informantene i denne studien har som sagt fått godkjent behandling ved NBFT. En av disse regner seg som ferdig med behandlingen og har gjennomført hormonbehandling, IRL-testen og alle de obligatoriske operasjonene (det vil si brystoperasjon og irreversibel kastrering). Denne informanten forteller at utrednings- og behandlingsprosessen gikk uvanlig raskt; fra han gikk til fastlegen og til han hadde gjennomført sin siste operasjon gikk det i underkant av 3 år. Han forklarer det slik:

J: Nei, de fleste jeg har hørt om og vet om, de har brukt mellom 5 og 10 år på det. Så det var liksom 3 år så var jeg ferdig. Så det var litt spesielt, men jeg har vært ganske beinhard på det hele veien. Uansett hvor mye de prøvde å vri og vende på det på Rikshospitalet, så satt jeg foten ned og holdt strake veien (mann, 20årene).

Informantens selvsikkerhet og evne til å «sette ned foten» ga lite rom for tvil hos behandlerne og dermed ble behandlingstiden forkortet. Informanten møtte i tråd med Van der Ros (2013), opp i ønskelig kjønnsuttrykk. Den andre informanten er ferdig med utredningen og har begynt med hormonbehandling. Han står på intervjuets tidspunkt på venteliste for de to obligatoriske operasjonene (brystreduksjon og irreversibel kastrering). Informanten beskriver sitt møte med behandlingstjenesten som utelukkende positivt:

I min behandling med [behandler] har det vært tydelig at man endrer kroppen for å få samsvar med kjønnsidentitet. Jeg skjønner at de har tråkket feil, men jeg har likevel ikke opplevd at det har vært rom for å være mann på flere måter og at jeg kan velge selv. [...] Jeg har hatt et ønske om å være mindre selvhøytidelig, og har sagt til Riksen at jeg misunner bigenderister og at jeg setter pris på mine feminine sider. Dette har jeg møtt støtte på hos behandlerne (mann, 20årene).

I likhet med informanten over, var denne informanten veldig sikker i sin sak. Han hadde i tillegg oppsøkt organisasjoner som HBRS og Stensveen Ressurssenter for å få hjelp og støtte i prosessen, noe han beskriver som avgjørende for at han i det hele tatt søkte behandling ved NBFT. Til tross for at informanten selv er godt fornøyd med behandlingstjenesten, legger han ikke skjul på at han vet at ikke alle har den samme opplevelsen. Her refererer informanten både til Van der Ros (2013) sin levekårsrapport og til personlige historier han har hørt fra andre. Den første informanten (Johan) forteller om noe lignende fra sitt første møte med behandlerne. Johan beskriver måten han ble møtt på som «ganske frekk» og forteller at han opplevde at behandlerne hele tiden prøvde å «vri og vende» på informasjonen han fortalte. Han forteller det slik:

Dem var veldig beinhard på det at du blir aldri hundre prosent mann. At jeg blir aldri mann i deres øynes, det er ganske frekt å si. Det føler jeg. Og det var det første jeg fikk høre når jeg kom dit, ikke sant. Første gangen jeg var der så sier de: «Ja, men du

blir jo aldri helt hundre prosent mann». Takk for den. Jeg er jo mann, det er bare kroppen som ikke er. [...] «Jammen, du er klar over at du vil ikke fungere sånn og sånn. Du kan aldri lage unger og kjærlighetslivet kommer til å bli en prøvelse». Det var liksom alt for å prøve å få meg til å ikke gå i prosessen (mann, 20årene).

Der informanten i det forrige sitatet opplevde å få støtte for å omfavne sine feminine sider, fikk Johan beskjed om at han aldri ville bli hundre prosent mann i behandlerens øyne. Johans fortelling er interessant fordi den viser at til tross for at man blir godkjent for behandling, slutter ikke mistenkeliggjøringen av det informanten sier likevel, men fortsetter gjennom hele prosessen.

Til tross for dette uttrykker begge informantene at de er svært fornøyde med den hjelpen de har fått, og opplever at behandlingen har vært helt nødvendig for å bedre deres livskvalitet og levekår. Tilgang på kjønnsbekreftende behandling kan ifølge Van der Ros (2013) oppleves som livsnødvendig, og fører til reduksjon av tanker om selvmord og selvmordsforsøk (HBRS, 2014). Informantene som har fått godkjent behandling med NBFT opplever med andre ord at behandlingen på den ene siden har gjort det lettere for dem å leve i det kjønnsuttrykket de ønsker. På den andre siden legger de ikke skjul på at behandlerne ved NBFT i noen tilfeller kan opptre uprofesjonelt og i noen tilfeller støtende.

8.2.4 «Født i feil kropp»-retorikk

Begge informantene over benytter seg av «født i feil kropp»-retorikken når de sier: «Jeg er mann, det er bare ikke kroppen som er det» eller «i min behandling har det vært tydelig at man endrer kroppen for å få samsvar med kjønnsidentitet». I den «norske» modellen knyttes fortellingen om å være «født i feil kropp» tett sammen med ønske om å fjerne reproduktive organer. Ettersom «ekte» kvinner ikke har penis og testikler og «ekte» menn ikke kan bli gravide eller ha menstruasjon, ligger det en forventning om at «ekte» transseksuelle ønsker å fjerne reproduktive organer for å ligne «ekte» kvinner og menn mest mulig (Kroon & Lundgren, 1996). Å betrakte fjerning av reproduktive organer som eneste løsning bygger dermed oppunder fortellingen om å være «født i feil kropp» (Van der Ros, 2013). Det er likevel ikke sånn at alle informantene i denne studien er av den oppfattelsen av at de er «født i feil kropp», eller ønsker å fjerne reproduktive organer. Noen av informantene

forteller at dessuten at de ikke ønsker å endre på kroppen sin i det hele tatt. En forteller det slik:

Så jeg føler ikke noe behov for operasjoner eller noe, fordi jeg er genderqueer. Min kjønnsidentitet er mer flytende. Så hvis jeg gjorde en sånn type endring ville jeg ønsket at jeg ikke hadde gjort det, ettersom jeg ønsker å kunne svinge tilbake igjen (genderqueer, 20årene).

Denne informanten forteller at hen fikk vite at hen hadde hormonforstyrrelser da hen kom i puberteten. Siden da har hen gått på ulike medisiner for å redusere testosteronet i kroppen, slik at hen i stedet får et «normalt» nivå i tråd med det kjønnnet hen fikk tillagt ved fødselen. Informanten forteller likevel at medisinene i stor grad har gjort situasjonen verre, ettersom hen reagerte negativt på de fleste medisinene. Da hen var begynnelsen av 20 årene bestemte hen seg derfor for å slutte og heller la kroppen få være som den er, noe informanten ikke har angret på. Informanten opplevde informanten at kroppen endret seg til i større grad å passe med ønskelig kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet. Denne fortellingen skiller seg betraktelig fra fortellingen om å være «født i feil kropp». En av de andre informantene forteller at i motsetning til de fleste travestiene i hennes hjemland ønsker hun ikke å begynne med hormonbehandling: *«Jeg har aldri hatt lyst til å bruke sånne hormonelle produkter og medisin for jeg vil passe på meg selv»*. Denne informanten identifiserer seg i likhet med informanten over verken som kvinne eller mann, og presiserer at hun er veldig stolt over å være midt i mellom. Sett bort i fra silikon i puppene, har hun ikke noen videre ønsker om å endre på kroppen. Dette gjelder spesielt angående underlivsoperasjon:

Jeg var mann fordi det var min fortid, men jeg tenker aldri på å være dame. Og jeg tenker dårlig om folk som har operert. Fordi det er.. Okay, en estetisk operasjon, du kan se det utenpå, men inni kjenner du ingenting. Jeg kan ikke miste sensasjonen, følelsen i kroppen. Det er veldig viktig for meg. Du kan ikke nyte hundre prosent. Du kan uansett ikke få menstruasjon og bli gravid, aldri. Og jeg vil ikke gjøre en fitte, for til hva? Jeg tror det er min natur, jeg vil nyte. Hvorfor skal jeg klippe den [penis] av og lage en fantastisk fitte? Og miste nytelsen? Nei. Herregud, nei. Jeg er veldig glad som travesti, og jeg skal dø med den [penis] (travesti, 50årene).

En tolkning av det informanten forteller er at hun ikke opplever det som nødvendig å gjøre kirurgiske endringer av kjønnsorganet for at andre skal forstå henne som feminin, eller midt i mellom. Seksuell nytelse har for denne informanten første prioritet, hun ønsker derfor ikke å risikere at hun får et underliv som ikke vil gi henne det.

Født i «feil kropp»-retorikken passer som vi har sett over dårlig for flere av informantene i denne studien. Dette gjelder spesielt for de av informantene som identifiserer seg som hverken kvinne eller mann, eller begge deler. I tillegg kommer det fram at noen av informantene som identifiserer seg innenfor tokjønnsmodellen deler dette synet. For noen henger dette sammen med kulturelle forståelser av kjønn i landene de kommer fra. For eksempel er det blant ladyboys i Sørøst-Asia mindre vanlig å gjennomføre underlivsoperasjon eller irreversibel kastrering (Totman, 2003). Det samme gjelder for travestiene i Sør-Amerika (Vartabedina, 2014). Tilgjengelighet til transrelaterte helsetilbud er i begge land i større grad styrt av hvem som har penger og hvem som ikke har det. Hvor lite eller mye man vil endre på kroppen sin er opp til hver enkelt. Det finnes med andre ord ikke et krav til å være født i «feil kropp» for å få behandling, noe som kan skape utfordringer for disse informantene i møte med det norske helsevesenet.

8.2.5 Endring av juridisk kjønn og irreversibel kastrering

De to informantene som har gjennomgått behandling ved NBFT skal eller har fjernet reproduktive organer. Til tross for dette, gir en av informantene likevel uttrykk for at avgjørelsen ikke var lett:

Jeg husker at kvelden før jeg tok den operasjonen, så tenkte jeg veldig mye på at det var siste sjanse for at jeg skulle få unger som ser ut som meg, som har min nese eller mine smilehull eller mine små ører. Så det er veldig sårt akkurat det, for jeg er ekstremt glad i unger. Så det var kanskje det tyngste med hele greia, å gi opp muligheten til å få egne barn (mann, 20årene).

Nedfrysing av egg er i dag ikke en mulighet for transpersoner i Norge (Van der Ros, 2013). Derimot er det et krav om *irreversibel kastrering* (fjerning av reproduktive organer) dersom man ønsker å endre juridisk kjønn og personnummer (Sørli, 2013). Krav til kastrering har blitt sterkt kritisert både nasjonalt og internasjonalt (Elgvin

m.fl., 2013; Amnesty International, 2014; Sørli, 2013; Van der Ros, 2013). Kritikken som føres argumenterer for at fjerning av eggstokker og livmor eller testikler bør være valgfritt og ikke obligatorisk, ettersom inngrepet er irreversibelt og ikke ønsket av alle som søker kjønnsbekreftende behandling. I den siste utgaven av The World Professional Association for Transgender Health's (WPATH) *Standards of Care*, legges det til grunn at helsetilbud for transrelatert omsorg bør inkludere reproduktive valg som nedfrysning av egg og sperma, at fjerning av reproduktive organer bør være valgfritt, og at helsetilbudet bør være individuelt tilpasset (WPATH, 2011). Til tross for at NBFT har som mål å etterfølge WPATHs Standards of Care samsvarer ikke den norske praksisen per dags dato med de overnevnte anbefalingene.

Flertallet av informantene ønsker likevel å endre juridisk kjønn på grunn av manglende samsvar mellom kjønnsuttrykk og personnummer. Manglende samsvar mellom kjønnsuttrykk og personnummer kan ifølge Van der Ros (2013) utgjøre «en belastning for helsen» og fører til at personer med kjønnsidentitetstematikk utsettes for «minoritetsstress» (Van der Ros, 2013, s. 65). En av informantene i denne studien forteller det slik om hvorfor hun ønsker å endre juridisk kjønn:

[Ektemann]: Hun har norsk personnummer til mann.

F: Så det er noe av grunnen til at du vil søke behandling ved Rikshospitalet?

I: Ja, en av tingene. For første gang jeg gikk til banken og tok bilde, så..

E: Nei, hun ringer saksbehandleren og skulle ha bankkort. Så ringer [saksbehandleren] tilbake og sier at: «Vi har fått feil personnummer på kona di». «Nei», sier jeg. «Kan du lese det opp en gang til?» «Men det er jo til en mann det». «Ja, det er riktig. Det er en mann». «Ja, vel ja.. Men greit». [latter]

I: Så hun visste det ikke da. Det var hun [saksbehandleren] som tok bildet til bankkortet og jeg snakket ikke sånn da. Nå snakker jeg jo vanlig. Den første tiden snakket jeg sånn, med lys stemme (ladyboy, 30årene).

Til tross for at informanten synes episoden over var morsom, er den et godt eksempel på den forvirringen mange transpersoner møter daglig i møte med omverden. For en av de andre informantene var det i utgangspunktet ikke særlig viktig å endre personnummer fordi han var åpen både på jobb og i fritida, men da han begynte i ny jobb endret det seg. Informantene forteller at han opplever det som stressende å ikke ha «mann på papiret», ettersom det krever en del navigering og planlegging for ikke

å bli «avslørt». Likevel er ikke kastreringen noe han i utgangspunktet ønsker. Han forteller det slik:

Så det som er greia nå da, for at jeg skal bli mann på papiret, så må jeg få røska ut eggstokker og de tingene. Så da har jeg tenkt at okay, hvis jeg klarer å få diagnosen så er det 1-2 års ventetid for å få den datoen for å opereres og da kan jeg jo.. Hvis jeg innen den tid har bestemt meg for at jeg vil ha innholdet, innmaten.. Så greit, da sier jeg nei til den timen, men hvis jeg finner ut at jeg vil kvitte meg med det for å bli mann på papiret, hvis det er den eneste veien, så møter jeg opp (mann, 20årene).

Mangelen på samsvar mellom kjønnsuttrykk og juridisk kjønn fører til at mange i likhet med informantene i sitatet må leve et slags dobbeltliv, der de daglig må sjonglere mellom det å være åpen og det å være lukket. Ved endring av juridisk kjønn kan derimot informantene lettere velge hvem han vil være åpen til og ikke, uten frykten for å bli «avslørt» hver gang noen ser på bankkortet hans, eller i andre situasjoner som krever fremvisning av legitimasjon.

Endring av juridisk kjønn er som tidligere nevnt viktig for de fleste informantene og kan i stor grad gjøre det lettere å opptre i ønsket kjønnsuttrykk i hverdagen. Likevel ønsker ikke alle å gjennomføre irreversibel kastrering. Kravet om at man må kastre seg for å få endret juridisk kjønn fører for disse informantene til at de enten må være åpne om sin transhistorikk, eller leve med en redsel for å bli «avslørt» resten av livet.

8.3 De avviste informantene

Fire av informantene i denne studien har søkt om behandling ved NBFT, men fått avslag. Disse informantene rapporterer om uprofesjonelle møter med behandlere på NBFT. En av informantene opplevde å bli avvist fordi tolken NBFT brukte oversatte historien hennes feil. Da informantene ønsket å få snakke med behandleren og hente ut journalen sin til gjennomlesning opplevde hun å bli totalt oversett:

Jeg dro med [en venn] til Rikshospitalet. Vi hadde ikke time, men gikk dit for å spørre etter [behandleren]. Vi hadde mange spørsmål vi ville stille henne, men da vi spurte etter hun jeg hadde snakket med, vi ga fullt navn og alt, så sa de at: «Nei, hun er ikke her i dag». Akkurat da kommer [behandleren] ut med en kopp kaffe. Hun tok

melk og sukker oppi kaffen og gikk. Hun snakket ikke med meg, sa ikke hei en gang (kvinne, 20årene).

Etter hjelp fra en lhbt-organisasjon fikk informanten til slutt hentet ut rapporten likevel. I rapporten stod det at tolken hadde sagt at hun var gift med en dame fra et afrikansk land og hadde to barn, mens hun i virkeligheten hadde fortalt at hun hadde en mor, to brødre og var gift med en mann fra Midtøsten. Videre stod det at informanten hadde skjönt at hun var kvinne da hun kom til Norge, mens hun i virkeligheten har følt seg som en jente siden hun var 6 år gammel. Ved hjelp fra organisasjonen fikk informanten avtalt et nytt møte med behandlerne der hun fikk oppklart det tolken hadde oversatt feil. Likevel ville behandlingstjenesten fortsatt ikke hjelpe henne, og fortalte henne at søknaden hennes ikke kunne bli behandlet før hun hadde hatt opphold i Norge i minimum 3 år. Da informanten uttrykte sin frustrasjon over dette møtte hun ingen støtte fra behandlerne:

Jeg sa til dem at «jeg har ikke fått noe svar». Hva tror du skjer når jeg har bodd her i 3 år og får avslag? Skal jeg bare reise herfra eller? «Nei, du skal bare følge reglene». [...] Jeg sa til dem at alle ser rart på meg. Folk har spyttet på meg og jeg tør ikke gå ut av døren alene. Det er veldig vanskelig å gå ut for meg. Da sa de: «Ja, men det er du som er syk. Det er ikke de menneskene» (kvinne, 20årene).

I levekårsundersøkelsen blant transpersoner i Norge (Van der Ros, 2013) forteller flere av informanten om lignende historier i møte med behandlingstjenesten og helsepersonellet. Fortellingene bærer dessuten preg av skjeve maktforhold mellom pasient og behandlere (Van der Ros, 2013). Informanten i sitatet over forteller at hun kom til Norge som FN-flyktning etter å ha blitt fengslet fordi hun er trans. Likevel må hun vente 3 år før hun kan *søke* om utredning ved NBFT. Ventetiden oppleves av mange som uutholdelig og uforstående, og flere velger derfor å gjennomføre deler av behandlingen privat eller i utlandet til tross for at det regnes som illegalt (Van der Ros, 2013).

En av informantene i denne studien forteller at da han søkte behandlingstjenesten for hjelp allerede som 16 åring, lovet NBFT å sende han informasjon i posten, men informanten hørte aldri fra dem. Da han 10 år senere søkte

behandlingstjenesten igjen, måtte han til slutt involvere pasientombudet for i det hele tatt få svar på søknaden:

Jeg hørte jo aldri noe om de hadde mottatt søknaden min, så tilslutt så går jeg opp og sier det at jeg vil snakke med [behandler] og høre om de har mottatt søknaden min. [...] Så ringer hun i resepsjonen [behandleren], for hun var ikke inne. Og sier etterpå at «[behandleren] skal ta kontakt med deg». [...] Så kommer mandagen og da får jeg brev i postkassa at de har mottatt henvisningen min. Og dette brevet var jo skrevet den dagen jeg var der oppe. Og at den skal behandles ut måneden (mann, 20årene).

Et halvt år senere hadde informanten fortsatt ikke hørt noe og valgte da å ta kontakt med pasientombudet. Informantene forteller at pasientombudet tok kontakt med NBFT og fikk beskjed om at søknaden hans ikke var mottatt, dette til tross for at han hadde fått et brev om at den skulle vært behandlet for et halvt år siden. Til slutt ringte lederen for behandlingstjenesten tilbake og fortalte at søknaden likevel var mottatt, men at informanten hadde fått avslag på grunn av alkoholproblemer han hadde for 10 år siden. Historien til informanten er dessverre ikke unik. Flere av informantene i levekårsstudien blant transpersoner i Norge (Van der Ros, 2013) forteller at de oppfattet avslaget de fikk fra NBFT knyttet til noe annet enn deres kjønnsidentitet.

Felles for de avviste informantene er at de har opplevd behandlerne ved NBFT som uprofesjonelle, og har en opplevelse av at begrunnelsen for at de har blitt avvist ikke holder mål. Ettersom NBFT er den eneste behandlingstjenesten for transseksualisme har ikke de avviste informantene noen mulighet for å få en «second opinion» et annet sted i Norge (Van der Ros, 2013). Dette fører til at informantene tvinges til å oppsøke behandling enten illegalt i Norge eller i utlandet for egen regning. Manglende mulighet for å klage på NBFTs avgjørelse er ikke i tråd med internasjonale anbefalinger (se delkapittel 8.2.1) som omhandler transrelaterte helsetjenester (WPATH, 2011).

8.3.1 Ønsker ikke å søke behandling ved NBFT

Flere av informantene har visst om behandlingstjenesten ved NBFT, men har av ulike grunner ikke ønsket å søke. For noen er bakgrunnen knyttet til fortellinger de har hørt fra andre transpersoner. En av informantene meddeler at slike fortellinger

har gjort det helt uaktuelt for hen å søke behandling ved NBFT. Hen forteller det slik:

F: Har du vært i kontakt med Rikshospitalet?

I: Nei, aldri i mitt liv! Jeg tenker aldri å utsette meg for den dritten. [...] Så vet jeg jo at for at jeg skal få rett til hormoner så må jeg være på en bestemt måte. Det er den her trans i en veldig liten bås, og jeg passer absolutt ikke inn der, ikke i norsk standard. Så det er ikke bare ut i fra hva jeg har hørt, men også hva jeg kan lese om hvordan det går til. Lese deres egen informasjon om hvordan det funker. Så det passer ikke meg, for den er for konservativ (genderqueer, 20årene).

Denne informanten definerer seg ikke som genderqueer og ønsker derfor ikke «full» standard behandling. Hen vet ut ifra hva andre har fortalt at hen aldri vil få den hjelpen hen ønsker ved å gå gjennom NBFT, hen har derfor valgt å få hormoner tilskrevet privat og vil betale for kostnadene selv. En annen informant forteller at han fikk anbefalt av sin psykiater om å ikke søke NBFT, ettersom psykiateren ikke trodde at han ville bli godkjent. Psykiateren mente at informantens (homo)seksuelle orientering ville gjøre det vanskelig for han å bli akseptert. Derfor startet han med hormonbehandling privat, men til slutt ble det for dyrt å betale for behandlingen selv og informanten valgte derfor å søke behandlingstjenesten likevel. Ettersom han nå er mer trygg på seg selv og sikker i sin sak tror informanten utredningen vil gå fint. Det trodde en annen informant da hun tok kontakt med NBFT for andre gang etter å ha blitt bedt om å vente noen år som 16 åring. Hun fikk likevel avslag:

For du skjønner at etter at jeg kom tilbake etter et par år. Da var jeg vel 19 eller 20 eller noe. Da hadde jeg jo fått litt problemer med alkohol. Og da fikk jeg avslag på grunn av det. Fordi jeg var ærlig. Jeg skulle jo aldri vært det vettu (transkvinne, 20årene).

Informanten opplever det slik at hennes ærlighet straffet seg og som informanten i sitatet over påpekte burde hun heller ha løyet. At transpersoner opplever at de tvinges til å lyve for å komme gjennom «nåløyet» er ikke unikt i norsk kontekst. Homoseksualitet, kjønnsidentiteter som bryter med tokjønnsmodellen, tidligere alkoholproblemer og personer som kun ønsker å gjennomføre deler av

standardbehandlingen står ifølge Van der Ros (2013) i fare for å bli avvist. Flere velger derfor å lyve seg til behandling eller ikke å søke i det hele tatt.

Bakgrunnen for å ikke søke hjelp ved NBFT kan videre knyttes til den medisinske praksisen. En av informantene forteller det slik:

Nå er jeg i kontakt med [NBFT] for at jeg skal komme inn og få diagnosen, men det er jo en av grunnene til at jeg ikke har vært der før. [...] For jeg har vært litt redd for at, faen, skal jeg få en diagnose på at jeg er transseksuell? Jeg har vært litt uenig i det. At skal jeg bli frisk også? Jeg har ikke likt det helt da (mann, 20årene).

Debatten om hvorvidt transseksualisme skal være en diagnose eller ikke har blitt problematisert av en rekke forskere og transaktiviste (Dreger, 2009; DSM-5, 2012; Wyndzen, 2008). I 2012 endret den amerikanske psykiatriske assosiasjonen (DSM) diagnosen fra å være en forstyrrelse til å være en dysfori, og tok med det et steg i retning av å møte transpersoner på deres egne premisser (DSM-5, 2012). Ved å kalle det en dysfori fremfor forstyrrelse går DSM bort fra å forstå transpersoner som mentalt forstyrrede, og fokuserer i stedet på de utfordringene personer med kjønnsidentitetstematikk møter og lider under. På den måten beskyttes transpersoners tilgang til helsehjelp, uten å stigmatisere (DSM-5, 2012)(DSM-5, 2012).

I likhet med informanten over er endring av juridisk kjønn og hormonbehandling hovedgrunnene til at informantene i denne studien ønsker å søke hjelp ved NBFT. En av informantene forteller at hun har bodd i Norge over 10 år, likevel har hun ikke ønsket å søke seg til behandlingstjenesten før nå. Bakgrunnen for dette ligger i den lange utredningstiden:

F: Hvordan kom du til den avgjørelsen? Du har jo bodd her ganske lenge.

I: Jeg har tenkt på det, men den tiden det er.. Jeg var ung da. Jeg var ung og kroppen produserte hormoner selv, så jeg trengte ikke så mye i tillegg. [...] Jeg visste at det fantes, men det er en lang prosess. Og den første tingen jeg tenkte var: «Jeg gidder ikke». Jeg vil jo bare gjøre det fort. Mest mulig enkelt, men nå regner jeg med at jeg kommer til å bo i Norge ganske lenge, så nå tenker jeg: «Ja, hvorfor ikke? Jeg kan prøve» (ladyboy, 30årene).

Informanten forteller at hun har operert pupper, adamseple, tatt laserbehandling og hormoner i hjemlandet for egen lomme. Informanten forteller at så lenge man har

penger, kan man kjøpe akkurat det man vil. Hormoner kan kjøpes på apoteket, uten resept. I tillegg er det så og si ingen ventetid på kirurgiske inngrep eller laserbehandling så lenge man har pengene, noe som står i sterk kontrast til det norske systemet. Flere av informantene har i likhet med informanten påbegynt kjønnsbekreftende behandling i utlandet, illegalt eller i hjemlandet før de kom til Norge. Likevel må de gjennom den samme søkeprosessen som de andre informantene før de kan få den hjelpen de trenger i Norge. I tillegg er som vi skal se i det neste oppholdstillatelse en avgjørende faktor for når og om du kan søke NBFT for utredning.

8.4 Det norske (trans)kjønnede medborgerskapet

I boka *Norske Seksualiteter* skriver Arnfinn J. Andersen (2009) om «det seksuelle medborgerskapet». Andersen bygger her på Richardson (2001) definisjon av det seksuelle medborgerskapet som de «rettigheter og plikter som staten gir individene i tilknytning til deres seksuelle praksiser». I tillegg mener Andersen at det seksuelle medborgerskapet defineres ut fra kommersielle institusjoner, kultur og individene selv (Andersen, 2009). I forlengelsen av Andersens teori vil jeg argumentere for at man kan snakke om et *(trans)kjønnet medborgerskap*, hvor staten gir individene rettigheter og plikter tilknyttet deres kjønnsidentitet. I tillegg har interesseorganisasjoner, sosiale medier og kommersiell underholdning en aktiv rolle i å utforme det (trans)kjønnede medborgerskapet. På samme måten som enkeltpersoner ikke nødvendigvis søker statens velsignelse når de har sex, søker ikke enkeltpersoner alltid statens velsignelse når de lever ut sin kjønnsidentitet. Som vi har sett flere eksempler på tidligere finnes det flere mennesker i Norge som ikke oppfyller kravene til å være enten kvinne eller mann, slik staten har valgt å dele kjønnene. Disse personene har som tidligere nevnt ingen rettigheter når det kommer til transrelatert statlig støttet behandling, i motsetning til de som identifiserer seg innenfor tokjønnsmodellen.

Personer som har fått diagnosen «transseksualisme» kan sies å ha langt flere statlige rettigheter og plikter enn de som ikke har fått diagnosen. Til tross for disse rettighetene skiller transseksuelle kvinner og menn seg betraktelig fra ikke-kjønnsnormative transpersoner ved at staten krever noe tilbake fra de som ønsker å endre juridisk kjønn (nemlig at de kastrerer seg). I tillegg har de transseksuelle som

er født og/eller oppvokst i Norge andre rettigheter enn transseksuelle kvinner og menn som har hatt oppholdstillatelse i mindre enn 3 år og de som ikke har oppholdstillatelse i det hele tatt. Det (trans)kjønnede medborgerskapet kan dessuten sies å fremme en bestemt kulturell forståelse av kjønn, som kan knyttes til både heteronormativitet og hvithetsnormen (se kapittel 3 for grundigere begrepsavklaring).

8.4.1 Økonomi, språk og ressurser

Det er ikke bare rettigheter og plikter som utgjør forskjeller mellom de med medborgerskap og de uten, men individenes tilgang til kunnskap om de norske helsetjenestene, det norske språket og politikken på feltet. Uten språk kan man lett misforstå og uten forståelse for systemet kan man lett bli lurt eller oversett. En amerikansk studie (2013) gjort blant latinamerikanske lhbt-flyktninger viser at tilgang til helsetjenester er spesielt utfordrende for lhbt-flyktninger på grunn av manglende språkmuligheter, lav selvsikkerhet, utholdende byråkrati, og innvandrersstatus (Morales, 2013). I tillegg til manglende muligheter til å snakke sitt eget morsmål. En av informantene i denne studien forteller om lignende erfaringer. Da hun møtte behandlerne ved NBFT for første gang opplevde hun å bli avvist fordi tolken NBFT brukte oversatte historien hennes feil. Den neste gangen hun møtte behandlerne fikk hun beskjed om at hun måtte vente 3 år før hun i det hele tatt kunne søke om få behandling. Noe hun mener behandlerne må ha visst allerede ved det første møte. Da informanten prøvde å forklare alvorligheten i sin situasjon opplevde hun ikke å bli tatt seriøst. Hun forteller det slik:

Jeg sa at på grunn av hår i ansiktet har jeg sluttet å gå på skolen, på norskkurs. Da svarte behandleren: «Jammen det er bra, da kan du bare søke på nytt. Og neste gang du kommer trenger vi ikke bestille tolk, da kan du snakke norsk». Men jeg kan ikke snakke godt norsk. Jeg liker ikke å snakke norsk (kvinne, 20årene).

Sitatet over vitner om manglende kultursensitivitet fra behandlerens side. I stedet for å ta informantens transrelaterte bekymringer på alvor, endret behandleren fokuset i samtalen til å handle om informantens norsk kunnskaper. På den måten forminsket behandleren informantens transstatus og la heller vekt på informantens innvandrersstatus, til tross for at informanten var der av transrelaterte grunner.

Behandlerens forslag står dessuten ikke i samsvar med informantens faktiske rettigheter. Alle pasienter som besøker offentlige helsetjenester i Norge har, ifølge Helsedirektoratet, krav på tolk, uavhengig om de snakker godt norsk eller ikke (Helsenorge, 2014). At en pasient og lege ikke kommuniserer godt sammen kan dessuten føre til at liv og helse står i fare. Det er derfor særdeles viktig at helsetjenester benytter seg av profesjonelle tolker og at pasienten får informasjonen på sitt morsmål (Helsenorge, 2014).

En av de andre informantene forteller at hun kom til Norge i håp om å endelig kunne leve ut sin kjønnsidentitet, men har i stedet kun møtt motstand. Da hun prøvde å søke hjelp ved NBFT som asylsøker fikk hun beskjed om å komme tilbake når hun hadde fått opphold. I likhet med informanten over fikk ikke informanten noe informasjon om at hun ikke kunne søke før hun hadde hatt opphold i tre år. Etter to måneder uten å høre noe om oppholdstillatelsen orket ikke informanten vente lenger og tok saken i egne hender. Denne informanten hadde i motsetning til informanten over en språklig fordel ved at hun kunne snakke engelsk. På den måten kunne hun lettere lære seg det norske systemet og få tilgang til hjelp. Det skulle likevel ta henne flere måneders leting før hun til slutt fant en lege som var villig til å gi henne laserbehandling og to av pillene hun trengte. Østrogen var hun derimot nødt til å skaffe på egenhånd gjennom venner i utlandet. Til tross for at informanten klarte å finne hjelp på egenhånd forteller hun om store økonomiske vanskeligheter. På intervju tidspunktet bodde informanten fortsatt på et asylmottak og mottok månedlig penger fra NAV, men etter at laser og hormonbehandling var betalt var det ingen penger igjen:

I den perioden jeg gjorde laser, hadde jeg ingen penger. Jeg tok mat fra søpla i 4 måneder. Rema 1000 eller Coop, det var de største butikkene. De puttet mat som hadde gått ut på dato i søpla. Og i natten akkurat som Dracula, tok jeg den maten og spiste den (transkvinne, 30årene).

For de av informantene som kom til Norge fordi de ikke kunne leve som trans i hjemlandet er muligheten til å få transrelatert helsehjelp og leve i ønsket kjønnsuttrykk deres første prioritet. Dette er så viktig at de, som sitatet over viser, velger å betale dyre summer for laserbehandling og hormoner fremfor å kjøpe mat eller drikke.

Som vist i delkapittel 8.3 tvinges de avviste informantene til å betale for kjønnsbekreftende behandling selv. For de av informantene som er arbeidsledige og får penger gjennom NAV, kan de økonomiske utgiftene føre til spesielt dårlige levekår. Som vist i kapittel 6.3.1, har en av informantene gått så langt til å selge sex for å ha råd til betale for transrelatert helsehjelp.

8.4.2 NBFT-paradokset

I Norge har man rett på asyl dersom man opplever forfølgelse på bakgrunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2012). Tall fra UDI for de siste årene viser en økning i antall saker fra 2009 til 2013 (Elgvin m.fl., 2013). Dette kan skyldes at UDI gjorde om sin praksis i 2012. Før 2012 ga UDI kun asyl dersom man ble forfulgt fordi man hadde vært åpen om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet i hjemlandet. Kravet om åpenhet ble i 2012 endret og loven gir nå rett til opphold dersom det å stå fram som homofil eller trans i hjemlandet *kan* medføre forfølgelse (Justis- og beredskapsdepartementet, 2012). Til tross for denne endringen viser levekårsundersøkelsen blant lhbt-personer med etnisk minoritetsbakgrunn (2013) at kun et fåtall av informantene oppga sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet som grunn da de søkte asyl (Elgvin m.fl., 2013). En av informantene i denne studien forteller om det samme:

Når jeg kom til Norge, på intervju, det var virkelig.. Jeg var forvirret. Jeg visste ikke hva jeg skulle si. Jeg snakket bare om mine religiøse problemer. Jeg ville ikke snakke om mine transproblemer. Jeg ville få asyl og ha et normalt liv, og gå til psykolog og leger og oppføre meg som en normal person (transkvinne, 30årene).

Denne informanten visste ikke at hun kunne få opphold fordi hun er trans, og var redd for at de skulle tro hun var gal. Men da hun fikk avslag bestemte hun seg for å ta sjansen likevel. Gjennom hjelp fra Skeiv Verden klaget hun på avslaget og begynte å kle seg som en kvinne. Likevel var hun redd for at de ikke skulle tro henne ettersom hun ikke hadde fortalt at hun var trans den første gangen. I en amerikansk studie (2011) kommer det fram at asylsøkere som søker om asyl på bakgrunn av seksuell orientering eller kjønnsidentitet i stor grad opplever at de må passe inn i vestlige stereotypiske fremstillinger av lhbt-personer for å bli trodd, og dermed få opphold. Informanten over beskriver en lignende opplevelse. For å få UDI til å tro på

henne følte hun seg presset til å endre sitt kjønnsuttrykk slik at det var i tråd med hennes kjønnsidentitet. Først etter at hun hadde gjort dette, turte hun å søke om opphold igjen. Informantens fortelling tilsier dermed at man helst skal ha påbegynt eller gjennomført kjønnsbekreftende behandling før man søker om oppholdstillatelse. Dette blir paradoksalt når NBFT sine regler tilsier at man må ha hatt 3 års opphold før man kan søke om transrelatert behandling. Det er med andre ord en manglende forbindelse mellom NBFT sine regler og det nye reglementet til UDI.

Informantene fortellinger viser i tillegg at det finnes manglende bevissthet rundt kultursensitivitet, kjennskap til og ekspertise blant helsearbeidere som jobber med transrelatert helsehjelp om kompleksiteten i rasialiserte transpersoners situasjon. NBFT sin tre års regel fører dessuten til betraktelig dårligere levekår for de av informantene som har kommet til Norge fordi de er trans. Levekårene oppleves som så dårlig at flere av informantene har uttrykt at de ikke ønsket å bli værende i Norge.

8.4.3 En uintendert konsekvens

Et viktig funn i denne studien er at samtlige av informantene som kom til Norge da de var voksne, av ulike grunner har vurdert å flytte fra landet. Felles for disse informantene er at de ikke har opplevd at Norge har svart til forventningene. Dette gjelder først og fremst transrelaterte problemstillinger. I tillegg kommer det fram at utfordrende kulturforskjeller og inhuman asylpolitikk i stor grad fører til dårligere levekår og livskvalitet for den enkelte. En av informantene forteller at hun opplevde å bli seksuelt trakassert av andre beboere på det første asylmottaket hun bodde på. Til tross for at hun gikk til de ansatte med problemene opplevde hun ikke at situasjonen ble noe bedre. Til slutt fikk hun likevel flytte over til et annet mottak, men også der måtte hun dele rom med en annen mann. Hun forteller det slik:

Jeg bodde med en romkamerat. Han lagde ikke så mye problemer for meg og min femininitet, men mottak var ikke okay. Det var en bygning med små rom, som et hundehus. Og du vet, de [beboerne] kommer fra forskjellige kulturer og de forstår ikke at dette er Norge, livet har endret seg. De vil bare tenke på samme måten. Så da jeg fikk avslag på oppholdstillatelsen sa jeg: «Okay, dette er ikke stedet å være. Jeg skal flytte til Canada» (transkvinne, 30årene).

Informanten prøvde noen måneder å skaffe seg jobb slik at hun kunne søke asyl i Canada i stedet, men ettersom hun ikke hadde oppholdstillatelse og hadde et feminint kjønnsuttrykk ble det vanskeligere enn hun hadde forventet. Etter å ha bodd delvis på gata og delvis hos tilfeldige personer som tilbød henne husly, ble hun likevel overtalt til å gå tilbake til mottaket, men denne gangen fikk hun eget rom.

Likevel stoppet ikke problemene der, for informanten var tvunget til å dele fellesdusj med de mannlige beboerne. Da hun spurte de ansatte om hun kunne få tilgang til en privat dusj slik som de andre kvinnene opplevde hun verken å bli tatt på alvor eller få støtte fra de ansatte. Til tross for at informanten forklarte at hun var trans og identifiserte seg som kvinne, fikk hun bare beskjed om at det ikke gikk. Til slutt så ikke informanten noen annen utvei enn å ty til ekstreme handlinger:

De forstod meg ikke. De sa bare at det er sånn det er. Så jeg gikk tilbake til rommet mitt og puttet masse blod på veggene. Jeg kuttet meg og gikk ut i korridoren og falt sammen. Da først forstod de at det var et alvorlig problem. Jeg sa: «Gi meg et bad». De sa: «Okay, okay!» Og ga meg nøkkelen til damebadet. Det er så lang man må gå... Til og med i Norge.

Denne fortellingen er ifølge ansatte i Skeiv Verden ikke unik. De har erfaringer med flere transpersoner som har søkt asyl i Norge valgt å flytte tilbake eller søke asyl i andre land på grunn av manglende forståelse og hjelp på asylmottakene. I tillegg er det få som ønsker å bli når de får vite at de ikke kan søke om transrelatert behandling før de har hatt opphold i minst 3 år. En av informantene i denne studien har møtte med helsevesenet vært spesielt vanskelig. Hun forteller det slik:

I Norge får du bare penger. Alle juger, de er ikke rettferdige. De smiler, men de liker deg samtidig ikke. Det er falskt. De snakker alt for mye og har masse regler. Hvis de vil hjelpe deg kan de finne regler som er bra, men hvis de ikke liker deg så får du ikke vite om de reglene. De sier de følger reglene, men da følger de bare de reglene som ikke hjelper deg. Ikke de som sier at du må hjelpe en transperson eller et vanlig menneske (kvinne, 20årene).

Informanten sikter her til regler for tilgang til transrelatert helsehjelp. Hun opplever i tillegg at leger og psykologer ikke vil gi henne den hjelpen hun trenger fordi hun ikke kan norsk. Da hun kom til Norge hadde hun et håp om å få en ny start, men har

så langt bare opplevd motstand. Det har etter hvert blitt så vanskelig at hun vurderer å flytte tilbake til hjemlandet, til tross for at hun der opplevde å få drapstrusler og å bli fengslet fordi hun er trans. Hun forteller det slik:

I: Når jeg var i fengsel fikk jeg masse strøm fordi madrassene der er sånn, men legen som kom til meg og ga medisiner, han sa: «Du blir bedre ikke tenk på det, det går over». Men her er det bare å gå til apoteket og hente resepten, så er du ferdig. Det er ingen som sier god bedring eller noe sånt, det skjer ikke.

F: Så selv i fengselet så tok de bedre vare på deg enn de gjør i Norge?

I: Ja. Det hadde nesten vært bedre.. For de [FN] sa de skulle sende meg hjem, og da tenkte jeg at det ville vært bedre om de sendte meg til Norge. For det er jo på en måte som paradiset for meg. Det er det beste, men det ble motsatt. For her i Norge kan man dø mens man lever, en sakte død. Men hjemme så dør man fort.

Informanten forteller at hun opplever det norske samfunnet som lukket og at kulturforskjeller gjør det vanskelig å komme i kontakt med nordmenn. Dersom man har et problem kan man for eksempel ikke sette seg ned og snakke med en nabo eller en bekjent, men må i stedet be om hjelp hos en psykolog. Derfor har hun søkt om å flytte til et annet vestlig land hvor hun kjenner andre transpersoner, og hvor man ikke må vente 3 år før man kan få den behandlingen man trenger. En av de andre informantene forteller om noe lignende:

S: Jeg er veldig takknemlig og jeg elsker Norge økonomisk, men hadde jeg hatt samme økonomien i hjemlandet mitt, ville jeg ikke bodd her. Men det kommer aldri til å bli sånn i Sør-Amerika, for det er mye korrupsjon og fattigdom. Jeg bor her bare fordi jeg er gammel og trans. For i Sør-Amerika ville jeg aldri fått jobb. Er du mer enn 35 år er det veldig vanskelig å få jobb. Og som transseksuell er det ikke mulig (travesti, 50årene).

Denne informanten forteller om utfordringer knyttet til kulturforskjeller. Ettersom hun har vanskeligheter for å lære seg norsk, har det vært utfordrende for henne å komme inn i det norske samfunnet. Informantens økonomiske situasjon er et problem, ettersom hun har hatt lite jobberfaring til tross for at hun har bodd i Norge i neste 7 år. I tillegg forteller informanten om helseutfordringer: *«Jeg har masse sykdomshistorier fra min første vinter til nå. Jeg har masse problemer med kulde.*

Men før hadde jeg ingen problemer. Jeg mister hår.. Jeg har mistet synet også». I likhet med informanten over opplever denne informanten at hun bare har møtt motstand, og forteller at hun er sliten av å kjempe. Drømmen er å flytte til Spania, hvor hun har flere venner som lager dragshow. Men for å kunne dra til Spania må hun først bo i Norge til hun har fått norsk pass, for hun orker ikke leve illegalt i en alder av 50.

Informantenes ønske om å forlate Norge kan sees i sammenheng med manglende kultursensitivitet både blant behandlerne ved NBFT og i helsevesenet generelt. I tillegg opplever flere at den byråkratiske prosessen med å få oppholdstillatelse og norsk pass er utholdelig og lang. Dette fører på den ene siden til at informantene ikke opplever at de blir inkludert i samfunnet på lik linje med andre borgere i landet. På den andre siden opplever de ikke å bli inkludert som det kjønnet de identifiserer seg som, ettersom de må vente i tre år på å få tilgang til kjønnsbekreftende behandling. Informantenes fortellinger berører med andre ord ikke bare transpolitiske problemstillinger, men reiser i tillegg spørsmål knyttet til innvandringspolitiske problemstillinger, medborgerskap og norskhet.

9. Konklusjon

Formålet med denne studien har vært å formidle utfordringer og strategier knyttet til kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet for rasialiserte transpersoner i Norge, og på den måten tilføre nye perspektiver til tidligere forskning på transfeltet både internasjonalt og i Norge. Gjennom kvalitativt livshistorieperspektiv gir denne studien dybde til tidligere internasjonale surveystudier, i tillegg viser studien til spesifikke transrelaterte og rasialiserte utfordringer i Norge. I tråd med grounded theory er analysen basert på deskriptiv fremstilling av informantenes fortellinger, støttet opp med nasjonale og internasjonale forskningsbidrag for å lage et teoretisk grunnlag som kan bygges videre på. Ettersom det finnes minimalt med forskning på feltet fra før av, legger studien først og fremst vekt på å få fram informantenes egne stemmer. Informantenes erfaringer, strategier og utfordringer har blitt identifisert ved hjelp av tematisk koding og presentert under fire hovedkapitler: *Selverkjennelse og åpenhet, forhandlinger i møte med storsamfunnet, summen av store og små krenkelser, og kjønnsforståelser i helsevesenet*. Det teoretiske grunnlaget bygger på transteori, interseksjonalitet, critical race theory og rasialiseringsteori.

Studien har både styrker og svakheter. En styrke er antallet informanter og spredning i både kjønnsidentiteter og etnisk bakgrunn. Likevel har disse sammensetningene til tider gjort det utfordrende å finne gode og vide nok begreper som gjør det mulig å beskrive alle informantene. For eksempel vil nok ikke alle informantene identifisere seg med begrepet *transperson* (se delkapittel 3.1). Likevel argumenterer jeg for i tråd med Scott-Dixon (2006) for at bruken av begrepet ettersom erfaringen av å ha en kjønnsidentitet som ikke samsvarer med det kjønnnet man fikk tillagt ved fødselen, er den samme for alle informantene i denne studien. Uansett om de definerer seg som kvinne eller genderqueer. Bruken av begrepet *rasialisert* vil nok også vekke motstand hos noen tilhengere av begrepet, ettersom jeg har valgt å inkludere hvite etniske minoriteter i min bruk av begrepet (se delkapittel 3.4). Likevel mener jeg at den utvidede begrepsbruken fortsatt ivaretar de teoretiske forutsetningene for begrepet som Neergaard og Mulinari (2004) henviser til, som blant annet at «rase» her forstås som sosiale konstruksjoner.

Hovedfunnene i denne studien peker mot at rasialiserte transpersoner møter en rekke utfordringer knyttet til kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet på alle samfunnsområder. Likevel fremgår det av studien at informantene opplever langt

grovere sanksjoner og utfordringer knyttet til egen kjønnsidentitet, sammenlignet med fortellingene knyttet til rasialisering. Utfordringene knyttet til kjønnsidentitet gjør seg i størst grad gjeldende i møte med familien og skolesystemet. Flere av informantene har opplevd fysisk og psykisk vold som følge av at de har «kommet ut» som trans til foreldrene. For disse informantene har venner og betydningsfulle andre vært den viktigste støtten. Til tross for dette har de fleste i dette utvalget etter litt tid opplevd å få støtte og aksept av foreldrene. Informantene som har opplevd positive møter med familien har latt overgangen fra det ene kjønnsuttrykket til det andre gå gradvis. Andre har levd et dobbeltliv, hvor de har utforske sin kjønnsidentitet i fred, samtidig som de har oppretthold kontakt med familien. I møte med skolen har de fleste informantene opplevd mobbing, trakassering og ekskludering på bakgrunn av kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Dette gjelder både på et individuelt nivå fra medelever og lærere, og på et institusjonelt nivå med inndeling av kjønnede garderober, idrettslag og toaletter. Informantenes fortellinger bærer preg av sterke heteronormative forståelser av kjønn og seksualitet i skolen. Noen av informantene har også opplevd marginalisering og andregjøring knyttet til «rase»/etnisitet. I disse fortellingene fremstår diskrimineringen noe diffus, men kan ut ifra en critical race theory og rasialiseringsteori forstås som tilslørt hverdagsrasisme. For de av informantene som ikke er oppvokst i Norge har de fleste ikke hatt mulighet til å fullføre utdannelsen sin. Mulighet for utdanning må forstås i sammenheng med kulturelle normer for kjønn og åpenhet for ikke-normative kjønnsuttrykk i de landene informantene er oppvokst i. Da fortellingene i denne studien tyder på at større åpenhet i samfunnet, gir større muligheter for å gjennomføre skolegangen.

I møte med arbeidslivet kommer de rasialiserte diskrimineringsmekanismene noe tydeligere fram. Veien inn i arbeidslivet oppleves for flere av informantene som spesielt utfordrende. Dette har sammenheng med både kjønnsidentitetsrelaterte utfordringer, informantenes språklige kompetanse og forståelse av det norske systemet. For de av informantene som har kommet til Norge i voksen alder ser veien inn i arbeidslivet ut til å være nærmest umulig, dersom kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk ikke samsvarer. Disse informantene opplever en dobbeldiskriminering der de på den ene siden har vanskeligheter med å få jobb på grunn av språk, og på den andre siden sliter med å gjennomføre norsk kurs og opplæringsprogram fordi de ikke har tilgang på transrelatert helsehjelp. For de av informantene som var i jobb på intervjuetidspunktet har flertallet likevel hatt positive møter med arbeidsplassen.

Likevel forteller noen om negative sanksjoner og mangel på forståelse fra kollegaer og sjefer. De negative fortellingene, bærer i likhet med erfaringene fra skolen, preg av sterke heteronormative holdninger. I noen få fortellinger kommer det i tillegg fram at ansatte og klienter i stor grad er påvirket av normer knyttet til hvithet. I informantenes møte med lhbt-organisasjonene og de skeive miljøene kommer hvithetsnormen enda tydeligere fram. Rasisme i de skeive miljøene har som innledningsvis nevnt vært en stor debatt i media sommeren og høsten 2014, en debatt som har gitt liten tvil om den såkalte regnbuerasismen finnes eller ikke. Flere av informantene i denne studien har ikke funnet tilhørighet i de skeive majoritetsmiljøene. Bakgrunnen for dette knyttes både til kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet. At flertallet av informantene ikke har behov eller interesse for å delta i lhbt-miljøene må både sees i sammenheng med måten rasialiserte transpersoner blir møtt på, og informantenes tilgjengelighet på andre sosiale nettverk.

Summen av store og små krenkelser har for de fleste informantene resultert i dårlig psykisk helse. Selvmordstanker, selvskading og rusmisbruk kan forstås som konsekvenser av et liv preget av vold, trakassering, mobbing og ensomhet. Informantenes psykiske helse må i tillegg sees i sammenheng med transrelatert helsehjelp, økonomiske ressurser og sosial nettverk. Et fåtall av informantene i denne studien har fått godkjent kjønnsbekreftende behandling ved den Nasjonale behandlingstjenesten for transseksualisme (NBFT). Flertallet har i stedet fått tilgang til transrelatert helsehjelp illegalt eller i utlandet for egen lomme. For de av informantene som er arbeidsledige og ikke har hatt opphold i Norge i minst 3 år har dette fått alvorlige økonomiske konsekvenser. Kjønnsbekreftende behandling oppleves som livreddende og helt nødvendig for å kunne leve et fullverdig liv. Manglende samsvar mellom kjønnsuttrykk og juridisk kjønn oppleves som en tung belastning og hindrer informantene en rekke valgmuligheter som de fleste tar for gitt, som for eksempel å søke på den jobben man ønsker.

Det siste analysekapittel (kapittel 8: Kjønnsforståelser i helsevesenet) utgjør selve kjernen i denne studien. Kapittelet tar opp en rekke problematiske områder knyttet til kjønnsidentitet og «rase»/etnisitet, og viser til store kunnskapshull i det offentlige helsetilbudet i Norge. I møte med den norske psykiatrien og psykologien finnes det få positive fortellinger blant informantenes erfaringer. Møte bærer i stor grad preg av at informantene i stedet for å ha fått hjelp, har opplevd at terapien har gjort vondt verre. Dette gjelder særlig for de av informantene som identifiserer seg

som hverken kvinne eller mann, noe som knytter erfaringene til kulturelle forståelser av kjønn. Ettersom en tredje kjønnskategori ikke er et alternativ i Norge gis de som ikke identifiserer seg som kvinne eller mann liten plass i det norske samfunnet. Dette kan se ut til å påvirke hvordan informantene blir møtt i helsevesenet. På den ene siden opplever de mangel på forståelse i terapirommet, mens de på den andre siden ikke tilbys noe transrelatert helsehjelp ved NBFT. Disse informantenes mangel på rettigheter kan knyttes til det jeg har valgt å kalle et norsk *(trans)kjønnet medborgerskap*. Det (trans)kjønnede medborgerskapet er knyttet til norske kulturelle forståelser av kjønn, ved at det gir personer som har fått diagnosen *F64.0 transseksualisme* en rekke rettigheter og plikter. Likevel krever medborgerskapet noe tilbake dersom man ønsker å endre juridisk kjønn, nemlig at man kastrerer seg. I tillegg til å gi forskjellige rettigheter ulike kjønnsidentiteter, gir det (trans)kjønnede medborgerskapet forskjellige rettigheter basert «rase»/etnisitet. I dette ligger det at transpersoner som ikke er oppvokst i Norge, må ha hatt oppholdstillatelse i minst 3 år for å kunne *søke* om å få kjønnsbekreftende behandling ved NBFT. En paradoksall regel om man ser nærmere på reglene for å få asyl i Norge.

I Norge kan man rett til asyl dersom man er lesbisk, homofil, bifil eller trans (lhbt). Siden 2012 har man kunnet få asyl dersom åpenhet rundt sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet *kan* føre til forfølgelse i hjemlandet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2012). Likevel opplever mange at de i stor grad må overbevise UDI om sin lhbt-status (Elgvin m.fl., 2013). For at en transperson skal kunne overbevise noen om at vedkommende er trans krever dette at man møter opp i ønskelig kjønnsuttrykket, noe som ofte kan kreve at man har begynt eller gjennomført kjønnsbekreftende behandling. Informantene som kom til Norge fordi de ikke kunne leve ut sin kjønnsidentitet i hjemlandet tvinges dermed til å gjennomføre kjønnsbekreftende behandling illegalt, for egen regning. Dette har jeg valgt å kalle *NBFT-paradokset*. NBFT-paradokset fører videre til at informantene som kom til Norge fordi de er trans, settes i en svært vanskelig økonomisk situasjon, hvor de må velge mellom å bruke penger på transrelatert helsehjelp eller mat. Mangel på transrelatert helsehjelp fører i tillegg til at informantene stiller svakere i arbeidslivet, som igjen gjør det vanskelig å betale for laserbehandlinger og hormoner. Det hele ender opp i en ond sirkel, der informantene føler seg maktesløse og dårlig i varetatt.

Denne studien fokuserer hovedsakelig på informantenes erfaringer med å være trans og rasialisert i Norge. Studiens komplekse tema og den interseksjonelle inngangen til å forstå temaet gjør studien gjeldende i flere forskningsfelt. På den ene siden tilfører denne studien noe nytt til tidligere forskning gjort blant transpersoner i Norge. På den andre siden kan studien sies å tilføre noe nytt til forskning blant rasialiserte personer i Norge, ettersom den sier noe om å være rasialisert i en norsk hvit majoritetskultur. I tillegg tar studien opp en rekke temaer som kan utvide de norske forskningsbidragene om lesbiske, homofile og bifile i etniske minoritetsgrupper (Elgvin m.fl., 2013; Grønningsæter & Nuland, 2009; Moseng, 2003; Narvesen, 2010; Øvregaard, 2013). Studien sier videre også noe om hvordan det er å være trans andre steder i verden, og har flere likhetstrekk med andre internasjonale studier om rasialiserte transpersoner gjort i Sverige, Nord-Amerika, Canada og U.K. (Darj m.fl., 2011; Giwa & Greensmith, 2012; Rosario, 2004; Singh & McKleroy, 2010). Denne studien kan derfor sees som et bidrag til et større felt om transrettigheter verden over.

Studien i sin helhet viser viktigheten av å inkludere perspektiver på «rase»/etnisitet når man studere levekår og livskvalitet blant transpersoner i Norge. Rasialiserte transpersoner møter dessuten en rekke særegne utfordringer som i stor grad er usynliggjort i de tidligere forskningsbidragene på transfeltet.

10. Litteratur

- Adler, Patrica A., & Adler, Peter. (2012). The epistemology of numbers. *National centre for research methods review paper. How many qualitative interviews is enough?*
- Almås, R., & Gullestad, M. (1990). *Livshistorier: Seks bidrag til konkurransen "Skriv ditt liv"*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, Arnfinn J. (2009). Det norske seksuelle medborgerskap. i Åse Røthing & Wencke Mühleisen (red.), *Norske seksualiteter*. Otta: Cappelen Damm.
- Anderssen, Norman, & Malterud, Kirsti. (2013). Seksuell orientering og levekår: Uni Helse, Uni Research.
- Arntzen, Marion, & Kahrs, Kari. (2013). *De usynlige kjønn*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Association, American Psychiatric. (2013). Gender dysphoria. *American psychiatric publishing*.
- Baker, Sarah Elsie, & Edwards, Rosalind. (2012). Introduction. *National centre for research methods review paper. How many qualitative interviews is enough?*
- Balsam, Kimberly F., Molani, Yamile, & Lehavot, Keren. (2013). Alcohol and drug use in lesbian, gay, bisexual and transgender (lgbt) youth and young adults. *Principles of Addiction*, 1.
- Barnett, M. (2011). *Empire of humanity: A history of humanitarianism*. Ithaca: Cornett University Press.
- Benestad, Esben Esther Pirelli, & Almås, Elsa. (2001). *Kjønn i bevegelse*. Oslo: Universitetsforl.
- Benestad, Esben Esther Pirelli, & Almås, Elsa. (2006). *De overlevende. Transkjønnete og andre transpersoner*. Oslo: Samlaget.
- Benson, Kristen E. (2013). Seeking support: Transgender client experiences with mental health services. *Journal of feminist family therapy*, 25.
- beredskapsdepartementet, Justis- og. (2012). Instruks om tolkning av utlendingsloven § 28 første ledd bokstav a - forfølgelse på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Hentet: den 14.11, 2014, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rundskriv/2012/g042012-ikraftttredelse-av-enderinger-i--2.html?id=686817>
- Berg, Anne-Jorunn, Flemmen, Anne Britt, & Gullikstad, Berit. (2010). *Likestilte norskheter*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Bianchi, Fernanda T., Reisen, Carol A., Zea, Maria Cecilia, Vidal-Ortiz, Salvador, Gonzales, Felisa A., Betancourt, Fabian, . . . Poppen, Paul J. (2014). Sex work among men who have sex with men and transgender women in Bogota. *Arc sex behav*, 43.
- Bojer, Hilde, & Bjørndal, Marianne. (red.). (1993) Norsk samfunnsleksikon. Oslo: Pax.
- Brewster, Melanie E., Velez, Brandon L., Mennicke, Annelise, & Tebbe, Elliot. (2014). Voices from beyond: A thematic content analysis of transgender employees' workplace experience. *Psychology of sexual orientation and gender diversity*, 1(2).
- Bråten, Beret, & Thun, Cecilie. (2013). *Kryssningspunkter. Likestillingspolitikk i et flerkulturelt Norge*. Oslo: Akademika Forlag.

- Budge, Stephanie L., Adelson, Jill L., & Howard, Kimberly A.S. (2013). Anxiety and depression in transgender individuals: The role of transition status, loss, social support and coping. *Journal of consulting and clinical psychology, 81*(3).
- Budge, Stephanie L., Tebbe, Esther N., & Howard, Kimberly A.S. (2010). The work experience of transgender individuals: Negotiating transition and career decision-making processes. *Journal of Counseling Psychology, 57*(4).
- Bullough, V. L., & Bullough, Bonnie. (1993). *Cross-dressing, sex and gender*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Butler, Judith. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Bø, Inge, & Schiefloe, Per Morten. (2009). *Sosiale landskap og sosial kapital. Innføring i nettverkstenkning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Charmaz, Kathy. (2006). *Coconstructing Grounded Theory. A practical guide through qualitative analysis*. London: SAGE Publications Ltd.
- Clarke, Adele E. (2005). *Situational analysis. Grounded theory after the postmodern turn*. California: SAGE Publications, Inc.
- Cortez, Fernanda C. P., Boer, Douglas P., & Baltieri, Danilo A. (2011). A psychosocial study of male-to-female transgendered and male hustler sex workers of Sao Paulo, Brazil. *Arc sex behav, 40*.
- Crenshaw, Kimberlé W. (1993). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. i Kimberlé W. Crenshaw, Neil Gotanda, Gary Peller & Kendall Thomas (red.), *Critical race theory. The key writings that formed the movement*: The News Press.
- Crenshaw, Kimberlé W., Gotanda, Neil, Peller, Gary, & Thomas, Kendall. (1995). *Critical race theory_ The key writings that formed the movement*. New York: The New Press.
- Darj, Frida, Nathorst-Böös, & Jarl-Åberg, Cecilia. (2011). *HBT & Heder. En intervjustudie om unga HBT-personer som lever i familjer med hedersnormer*. Gävle: Gävle Offset.
- Darj, Frida, Pielh, Mathilda, & Hjelte, Fia. (2013). Hbtq och idrott: FoU.
- de Beauvoir, Simone. (2000). *Det annet kjønn*. Oslo: Pax.
- Dekker, R. J., & Pol, L. C. (1989). *The tradition of female transvestism in early modern Europe*. New York: St. Martin's Press.
- Delegado, R. (1989). Storytelling for oppositions and others: A plea for narrative. *Michigan law review, 87*.
- Denny, Dallas. (1997). Transgender: Some historical, cross-cultural and contemporary models and methods of coping treatment. i Bonnie Bullogh, Vern Bullogh & James Elias (red.), *Gender Blending* (ss. 33-47).
- Dreger, Alice. (2009). Why gender dysphoria should no longer be considered a medical disorder. Hentet fra <http://www.psmag.com/navigation/health-and-behavior/take-gender-identity-disorder-dsm-68308/>
- DSM-5. (2012). Diagnostic and statistical manual of mental disorders: American psychiatric association.
- Duggan, Lisa. (2003). *The twilight of equality: Neoliberalism, cultural politics, and the attack on democracy*. New York: Beacon Press.

- Dwyer, Sonya Corbin, & Buckle, Jennifer L. (2009). The space between. *International Journal of Qualitative methods*.
- Ekins, Richard, & King, Dave. (2001). Pioneers of transgendering: The popular sexology of David O. Cauldwell. *The international journal of transgenderism*, 5(2).
- Elgvin, Olav, Bue, Kristine, & Grønningsæter, Arne B. (2013). Åpne rom, lukkede rom: LHBT i etniske minoritetsgrupper. Oslo: Fafo.
- Engesbak, Reidar. (2014, 05.11.2014). Ikke nevnt krigen! *Blikk*.
- Erich, Stephen, Tittsworth, Josephine, & Kersten, Andrea S. (2010). An examination and comparison of transsexuals of color and their white counterparts regarding personal well-being and support networks. *Journal of glbt family studies*, 6(1).
- Erich, Stephen, Tittsworth, Josephine, & Meier, Stacey L. Colton. (2010). Transsexuals of color: Perceptions of discrimination based on transsexual status and race/ethnicity status. *Journal of glbt family studies*, 6(3).
- Eriksen, Julie. (2007). "Kunstige blomster er alltid vakre". En studie av kathoey og thailandske kjønnsforståelser. (Grad), Iniversitetet i Bergen, Bergen.
- Fangen, Katrine. (2004). *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforl.
- Ferguson, Rodedrick. (2004). *Aberrations in black: Toward queer of color critique*. Minneapolis: University of Minneapolis.
- Fielder, Leslie A. (1978). *Freaks: Myths and images of the secret self*. New York: Simon & Schuster.
- Folgerø, Tor, & Hellesund, Tone. (2009). Transseksualitet på norsk. Heteronormering av kjønn og hverdagsliv. i Wencke Mühleisen & Åse Røthing (red.), *Norske seksualiteter*. Otta: Cappelen Akademisk Forlag.
- FRA, European Union. (2014). EU LGBT survey: European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Main results. Luxemburg: European Union Agency for Fundamental Rights.
- Gautun, H. (2003). Økt individualisering og omsorgsrelasjoner i familien. Omsorgsmønstre mellom meiddelaldrende kvinner og menn og deres gamle foreldre *Fafo-rapport 2009:13*. Oslo: Fafo.
- Geertz, Clifford. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York: Basic Books.
- Gillborn, D., & Ladson-Billings, G. (2010). Critical race theory. i Penelope Peterson, Eva Baker & Barry McGaw (red.), *International encyclopedia of education* (3 ed., Vol. 1). Oxford: Pergamon Press.
- Giwa, Sulaimon, & Greensmith, Cameron. (2012). Race relations and racism in the lgbtq community of Toronto: Perceptions of gay and queer social service providers of color. *Journal of homosexuality*, 59(2).
- Gjærum, B., Grønhoft, B., & Sommerschild, H. (2003). *Mestring som mulighet i møte med ungdom og foreldre*. Universitetsforlaget: Tano Aschehoug.
- Glaser, Barney G., & Strauss, Anselm L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Griffin, Penny. (2007). Sexing economy in a neo-liberal world order: Neo-liberal discourse and the (re)production of heteronormative heterosexuality. *British journal of politics and international relations*, 9(2).

- Grossman, A.H., & D'augelli, A. R. (2006). *Transgender youth: Invisible and vulnerable*. (Grad), The Steinhardt School of Education, New York University.
- Grønningsæter, Arne B., & Nuland, Bjørn Richard. (2009). Lesbiske og homofile i Sápmi. En narrativ levekårsundersøkelse. Oslo: Fafo.
- Haansbæk, T. (2002). ...Som en kamel med två pucklar. Om homosexuella invandrare i Sverige. *Statens folkhälsainstitution*(2002:4).
- Halberstam, Judith. (2005). *Queer time and place: Transgender bodies, subculture and lives*. New York: New York University Press.
- Haraldsen, Haakon, & Pedersen, Bjørn. (red.). (2013) Store norske leksikon.
- Hardon, Anita, Hodgkin, Catherine, & Fresle, Daphne. (2004). 5.3 Purposeful sampling for qualitative studies. *How to Investigate the Use of Medicines by Consumers*.
- Hausman, Bernice L. (2001). Recent transgender theory. *Feminist studies*, 27(2).
- HBRIS. (2014). Diagnosen transseksualisme - hva er det? Hentet: den 22.11, 2014, fra <http://www.hbris.no/no/transseksualisme/>
- Helsenorge. (2014). Rett til tolk. Hentet: den 14.11, 2014, fra <https://helsenorge.no/rettigheter-som-syk/rett-til-tolk>
- Herd, Gilbert H. (1994). *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*. New York: Zone Books.
- inkluderingsdepartementet, Barne- likestillings- og. (2014). Et helhetlig diskrimineringsvern. *NOU 2009:14*. Hentet, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2009/nou-2009-14/13/10.html?id=568839>
- International, Amnesty. (2014). Europe: The state decides who I am: Lack of legal gender recognition for transgender people in Europe: Amnesty International.
- Isaksen, Eirin W. (2011). *Legal, political and social change. The case of sexual and gender minorities in Nepal*. (Grad), University of Bergen, Bergen.
- Jacobsen, Michael Hviid, Kristiansen, Søren, & Prieur, Annick. (2002). *Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Judd, R. (1988). *Origins of cross-dressing: A history of performance en travesti*. (Grad), Clayton University.
- Kaltenborn, Benedicte. (2003). *The Fa'adadine, gender benders in Samoa*. (Grad), University of Norway, Oslo.
- Kirkengen, Anna Louise. (2009). *Hvordan krenkende barn blir syke voksne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- komiteene, De nasjonale forskningsetiske. (2010). Utvalgsstrategier. Hentet, fra <https://www.etikk.no/forskningsetiske-retningslinjer/Medisin-og-helse/Kvalitativ-forskning/3-Utvalgsstrategi/>
- Kroon, A., & Lundgren, Eva. (1996). Den öppna kroppen och det låsta könet. Den symboliska och dynamiska kroppen speglad mot psykiatrisk konstruksjon av transsexualitet. *Sociologi i dag*, 4.
- Kvale, Steinar, & Brinkmann, Svend. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Käng, Dredge Byung'chu. (2012). Kathoey "in trend": Emergent genderscapes, national anxieties and the re-signification of male-bodied effeminacy in Thailand. *Asian studies review*, 36.

- Lerøy, Ina. (2010). *"Som alle andre kvinner og menn". Kjønn, identitet og seksualitet i tekster om transseksualisme innen medisin, sexologi og hos LLH.* (Grad: Master), NTNU, Trondheim.
- LHBT-Senteret. (2014). LHBT-Ordlista. Hentet, fra <http://www.bufetat.no/LHBT/ABC---ord-og-uttrykk/>
- Lipsky, Suzanne. (2014). Internalized racism. Hentet: den 10.11, 2014, fra <http://www.div17.org/TAAR/media/topics/internalized-racism.php>
- Lombardi, Emilia. (2001). Enchancing transgender health care. *American journal of public health*, 91(6).
- Lykke, Nina. (2005). Nya perspektiver på interseksjonalitet. Problem och möjligheter. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2(3).
- Magpantay, G. D. (2006). The ambivalence of queer Asian Pacific Americans toward same sex marriage. *Amerasia Journal*, 32(1).
- McCall, Leslie. (2005). The complexity of intersectionality. *Journal of women's studies*, 30(3).
- McGodrick, Monica, Giordano, Joe, & FGarcia-Preto, Nydia. (2005). *Ethnicity and family therapy, third edition.* New York: Guildford Press.
- Melberg, Kjersti. (2000). Å forske på det gode liv. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, nr. 2/2000, ss 100-116.
- Meyer, Ilan H., & Wilson, Patrick A. (2009). Sampling lesbian, gay and bisexual populations. *Journal of Counseling Psychology*, 56(1), ss 23-31.
- Miles, Robert. (1989). *Racism.* New York: Routledge.
- Molina, Irene. (1997). *Stdens rasidiering: Etnisk boendesegregation i folkehjemmet.* (Grad), Universitetet i Uppsala, Uppsala.
- Monro, S. (2000). Therorizing transgender diversity: Towards a social model of health. *Sexual and relationships therapy*, 15.
- Morales, Eduardo. (2013). Latino lesbian, gay, bisexual amd transgender immigrants in the United States. *Journal of lgbt issues in counselling*, 7(2).
- Moseng, Bera Ulstein. (2003). Lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn: En pilotundersøkelse (Vol. Rapport 14:03). Oslo: NOVA.
- Motmans, J., Biolley, I., & Debunne, S. (2010). Being transgender in Belgium. Mapping the social and legal situation of transgender people. Brussel: Institute for the equality of men and women.
- Munoz, Jose. (1999). *Disidentifications: Queers of colors and the performance of politics.* Minneapolis: Universitu of Minneapolis.
- Mygland, Kristian. (2004). Den seksualiserte subkultur. Oslo: K. Mygland.
- Nagoshi, Julie L., & Stephan/ie, Brzuzy. (2010). Transgender theory: Embodying research and practice. *Journal of women and social work*, 25(4).
- Nanda, Serena. (1999). *Neither man nor woman: the Hijras of India.* Belmont, Calif.: Wadsworth Publ. Co.
- Narvesen, Richard Ruben. (2010). *"Bestem deg, er du homo eller muslim?" "Jeg er et menneske!" En kvalitativ studie av livshistoriene til åtte lesbiske, homofile og bifile med muslimsk bakgrunn.* (Grad: Master), Høgskolen i Oslo, Oslo.
- Neergaard, Anders, & Mulinari, Diana. (2004). *Den nya svenska arbetarklassen: Rasifierade arbetares kamp inom facket.* Borea Bokförlag.
- Nemoto, Tooru, Iwamoto, Mariko, Usaneya, Pernparn, Areesantichai, Chitlada, Kamitani, Emiko, & Sakata, Maria. (2012). HIV-related risk behaviors

- among kathoey (male-to-female transgender) sex workers in Bangkok, Thailand. *AIDS care: Psychological and socio-medical aspects of AIDS/HIV*, 24(2).
- Patton, Jason, & Reicherzer, Stacey. (2010). Inviting "Kate's" authenticity: Relational cultural theory applied in work with transsexual sex worker of color using the competencies for counseling with transgender clients. *Journal of LGBT issues in counseling*, 4.
- Prieur, Annick. (2004). *Balansekunstner. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Rasmussen, Marit Vaula. (2005). *Å gjøre kjønn: performativitet og meningsskaping blant transkjønn og andre kjønn i Norge*. (Grad: Master), Universitetet i Bergen, Bergen.
- Richardson, Diane. (2001). Extending citizenship: Cultural citizenship and sexuality. i Nick Stevenson (red.), *Culture and citizenship*. London: SAGE.
- Ringrose, Priscilla. (2013). Migrants of the new Norway: Sara Johnsen's Uppdog. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 37(1).
- Roen, Katrina. (2001). "Either/or" and "both/neither": Discursive tensions in transgender politics. *Journal of women in culture and society*, 27(2).
- Rosario, Vernon A. (2004). "Qué joto bonita!": Transgender negotiations of sex and ethnicity. *Journal of gay & lesbian psychoterapi*, 8(1).
- Rosenberg, Miriam. (2003). Recognizing gay, lesbian and transgender teens in a child and adolescent psychiatry practice. *Journal of the american academy of child & adolescent psychiatry*, 42(12).
- Rosenberg, Tiina. (2005). Können brinner! - Judith Butler. i Tiina Rosenberg (red.), *Texter i urval av Tiina Rosenberg. Svenska utgåvan*. Finland: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Røthing, Åse, & Svendsen, Stine Helena Bang. (2009). *Seksualitet i skolen: perspektiver på undervisning*. Oslo: Cappelen Damm.
- Sangganjanavanich, Varunee F., & Cavazos, Javier. (2010). Workplace aggression: Toward social justice and advocacy in counseling for transgender individuals. *Journal of LGBT issues in counseling*, 4.
- Sausa, Lydia A. (2004). *HIV prevention and educational needs for trans youth*. Unpublished dissertation. University of Pennsylvania.
- Sausa, Lydia A., Keatley, JoAnne, & Operario, Don. (2007). Perceived risks and benefits of sex work among transgender women of color in San Francisco. *Arc sex behav*, 36.
- Scott-Dixon, Krista. (2006). *Trans/forming feminisms*. Toronto: Sumach Press.
- Serano, Julia. (2007). *Whipping girl: A transsexual woman on sexism and the scapegoating of femininity*. United States: Seal Press.
- Shakerifar, Elhum (2011). Visual representations of Iranian transgender. *Iranian studies*, 44(3).
- Sharma, Preeti. (2012). Historical background and legal status of third gender in Indian society. *IJRESS*, 2(12).
- Singh, Anneliese A., & McKleroy, Vel S. (2010). "Just getting out of bed is a revolutionary act": The resilience of transgender people of color who have survived traumatic life events. *Traumatology*(2011 17:34).
- Skagerberg, E., Parkinson, R., & Carmichael, P. (2013). *Self-harming thoughts and behaviours in a group of children and adolescents with gender dysphoria*.

- Southam, Keith. (2011). Who am I and who do you want me to be? Effectively defining a lesbian, gay, bisexual, and transgender social group in asylum applications. *Chicago-Kent law review*, 86(3).
- Sørli, Anniken. (2013). *Retten til kjønnsidentitet som menneskerettighet. Kan norsk forvaltningspraksis' krav om irreversibel sterilisering ved endring av fødselsnummer forsvares?* (Grad: Master), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Terada, Seishi, Matsumoto, Yosuke, Sato, Toshiki, Okabe, Nobuyuki, Kishimoto, Yuki, & Uchitomi, Yosuke. (2012). *General Hospital Psychiatry*, 34.
- Thagaard, Tove. (2003). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforl.
- Tjora, Aksel. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Toomey, Russell B., Ryan, Caitlin, Diaz, Rafael M., Card, Noel A., & Russell, Stephen T. (2010). Gender-nonconforming lesbian, gay, bisexual and transgender youth: School victimization and young adult psychosocial adjustment. *Developmental Psychology*, 46(6).
- Totman, Richard. (2003). *The third sex: kathoey - Thailand's ladyboys*. London: Souvenir Press.
- Ungdomsstyrelsen. (2010). Hon, hen, han. En analys av hälsisituationen för homoseksuella og bisexuella ungdomar, samt för unga transpersoner. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Van der Ros, Janneke. (2013). *Alskens Folk*. Hamar: Likestillingssenteret.
- Vartabedina, Julieta. (2014). The political scope of travestilities: On the transgressive potential of travestis. *Annual review of Critical Psychology: Gender and sexuality*, 11, ss 19.
- Ward, Jane. (2008). White normativity: The cultural dimensions of whiteness in a racially diverse LGBT organization. *Sociological perspectives*, 51(3).
- Warner, Michael. (1991). Introduction: Fear of a queer planet. *Social text*, 9(4).
- Whittle, S., Turner, L., & Al-Alami, M. (2007). Engendered penalties: Transgender and transsexual people's experience og inequality and discrimination. Wetherby, West Yorkshire.
- Wiederberg, K. (1995). *Kunnskapets kjønn. Minner, refleksjoner og teori*. Oslo: Pax Forlag.
- Winter, Sam. (2009). Cultural considerations for the world professional association for transgender health's standards of care: The Asian perspective. *International Journal of Transgenderism*, 11(1).
- WPATH. (2011). Standards of Care (SOC7) for the Health of Transsexuals, Transgendered and Gender Nonconforming People.
- Wyndzen, Madeline H. (2008). All mixed up. A transgendered psychology professor's perspective on life, the psychology of gender & "gender identity disorder". Hentet fra <http://www.genderpsychology.org/>
- Wyss, S. E. (2004). "This was my hell": The violence experienced by gender non-confirming youth in US high school. *Journal of Qualitative Studies in Education*, 17.
- Xavier, Jessica M. (2000). The Washington transgender needs assessment survey. Washington: Gender education and advocacy.
- Øvrengaard, Geogina Demou. (2013). 2013. *Unge homofile med minoritetsbakgrunn. En kvalitativ studie med sju lesbiske og homofile med*

minoritetsbakgrunn bosatt i Norge. (Grad: Master), Universitetet i Trondheim, Trondheim.